

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 18 чэрвеня 1982 г. ● 24 (3122) ● Выходзіць з 1932 г. ● Цана 10 кап.

**20 ЧЭРВЕНЯ — ДЗЕНЬ ВЫБАРАУ У
МЯСЦОВЫЯ САВЕТЫ НАРОДНЫХ ДЭПУ-
ТАТАЎ І НАРОДНЫХ СУДДЗЯУ РАЕН-
НЫХ (ГАРАДСКІХ) НАРОДНЫХ СУДОУ.**

Сярод асноўных правоў грамадзян СССР — на працу, на адпачынак, на ахову здароўя, на жыллё, на адукацыю, абвешчаных Савецкай Канстытуцыяй, самай гуманнай і дэмакратычнай у свеце, — і права кожнага грама-

дзяніна выбіраць органы народнай улады, быць абранымі ў іх.

Паслязаўтра, 20 чэрвеня, па ўсёй нашай вялікай краіне: ад Брэста да Курыл, ад Мурманска да Паміра мільёны грамадзян прыйдуць да выбарчых урнаў, каб аддаць свае галасы за прадстаўнікоў непарушнага блоку камуністаў і беспартыйных, прадэманстраваць бязмежную падтрымку і адабрэнне ўнутранай і знешняй палітыкі КПСС і Савецкай дзяржавы.

Высокі гонар быць народным дэпутатам. На сваіх перадвыбарчых сходах мы назвалі кандыдатамі ў дэпутаты самых лепшых, самых дастойных. Сярод тых, чые прозвішчы вы, дарагія чытачы, убачыце на выбарчых

бюлетэнях, — людзі рознага веку, розных прафесій і спецыяльнасцей. Нямала сярод іх і пісьменнікаў, артыстаў, мастакоў, музыкантаў.

Гэта яшчэ адно сведчанне вялікіх клопатаў Савецкай улады аб росквіце сацыялістычнай культуры, аб яе вялікім аўтарытэце ў народзе.

Гэты здымак нашага фотакарэспандэнта Ул. Крука зроблены напярэдадні выбараў у 43 выбарчым участку сталіцы рэспублікі. Выбаршчыкі прыйшлі сюды, каб сустрэцца з кандыдатам у дэпутаты Партызанскага райсавета г. Мінска пазтам, сакратаром праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Васілём Зуёнкам.

мясцовых Саветаў, наля 98 працэнтаў народных суддзяў. На сходах, сустрэчах падірэс-лівалася, што цяперашняя выбарчая кампанія праходзіць у абстаноўцы ўсенароднага патрыятычнага руху за паспяхо-

З ШЫРОКІМ УДЗЕЛАМ МАС

У рэспубліцы праведзены справядачы выканаўчых камітэтаў мясцовых Саветаў народных дэпутатаў перад выбаршчыкамі. Праведзена амаль 15 тысяч сходаў, на якіх прысутнічала звыш паўтара мільёна грамадзян. Перад выбаршчыкамі выступілі са справядачамі таксама 96 працэнтаў дэпутатаў

вае выкананне рашэнняў XXVI з'езда КПСС і адказных заданняў адзінаццатай пяцігодкі, за ажыццяўленне прынятай майсткім (1982 г.) Пленумам ЦК КПСС Харчовай праграмы, сацыялістычных абавязальстваў па дастойнай сустрэчы 60-годдзя ўтварэння СССР.

БЕЛТА.

ДВАНАЦАТЫ МІЖНАРОДНЫ

Больш чым тыдзень працягваецца ў Маскве XII Міжнародны конкурс імя П. І. Чайкоўскага. Як зазначыў на яго адкрыцці міністр культуры СССР П. Н. Дземічаў, музыка — магучы, незаменны сродак сувязі народаў розных краін, розны моў і звычаяў, садзейнічае ўмацаванню інтэрнацыянальных прынцыпаў міжнароднага творчага супрацоўніцтва, умацоўвае давер'е і мір паміж на-

родамі. Гэта асабліва важна ў цяперашняй складанай і неспакойнай міжнароднай абстаноўцы.

Ёсць усе падставы мернаваць, што цяперашні конкурс, верны сваім лепшым традыцыям, адкрые новыя таленты, стане яркім сведчаннем імкнення людзей да высокага мастацтва, да міру, дружбы, узаемаразумення паміж народамі.

ПРА ДЗЕЙНАСЦЬ МЯСЦОВЫХ САВЕТАЎ

«Перадвыбарная кампанія і самі выбары, — сказаў Генеральны сакратар ЦК КПСС, Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР таварыш Л. І. Брэжнеў, — гэта важная палітычная падзея. Рыхтуючыся да выбараў, грамадзяне нашай краіны як бы падводзяць вынікі работы Саветаў, абгульваюць лепшы вопыт, сканцэнтруючы ўвагу на актуальных пытаннях камуністычнага будаўніцтва». Работа ж Саветаў, у тым ліку і мясцовых Саветаў, у апошні час асабліва актывізавалася. Сёння Саветы ўсё больш актыўна і мэтанакіравана ўплываюць на развіццё эканомікі і культуры, а тыя, хто выбіраецца дэпутатам, праходзяць сапраўдную школу дзяржаўнага кіравання.

Пра шматгранную дзейнасць мясцовых Саветаў нашай рэспублікі на этапе развіцця сацыялізму, пра ўмацаванне іх сувязей з шырокімі народнымі

масамі, пра актывізацыю дзейнасці выканкомаў Саветаў, накіраваную на паспяховае выкананне гістарычных рашэнняў XXVI з'езда КПСС, расказваецца ў брашурцы сакратара Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР Е. П. Чагінай «Істочнікі сілы», выпушчанай выдавецтвам «Беларусь».

«Улічваючы вопыт мас», «Эфектыўнасць гласнасці», «Самая масавая форма ўдзелу насельніцтва ў рабоце Саветаў» — тры раздзелы брашурцы ўзаемазвязаны між сабой. Яны пераканана сведчаць, як узрасла ў апошні час роля прадстаўнікоў народа ў кіраванні дзяржавай, як Саветы народных дэпутатаў абмяркоўваюць і вырашаюць усе жыццёва важныя пытанні, што тычацца эканамічнага, сацыяльнага і культурнага развіцця Савецкай краіны.

М. ГЕЛЬСКИ.

АД КАМІТЭТАЎ ПА ЛЕНІНСКІХ І ДЗЯРЖАЎНЫХ ПРЭМІЯХ СССР

Камітэт па Ленінскіх і Дзяржаўных прэміях СССР у галіне навукі і тэхнікі пры Саеве Міністраў СССР і Камітэт па Ленінскіх і Дзяржаўных прэміях СССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры пры Саеве Міністраў СССР прымаюць работы на атрыманне Дзяржаўных прэміяў СССР 1983 года. Прыём работ праводзіцца да 15 снежня 1982 года. Прымаюцца работы, апублікаваныя (узведзеныя не пазней 15 чэрвеня г. г. Навуковыя працы павінны быць апублікаваны не пазней 15 снежня 1981 года.

Па ўсіх пытаннях, звязаных з вылучэннем і афармленнем работ, звяртацца:

у Камітэт па Ленінскіх і Дзяржаўных прэміях СССР у галіне навукі і тэхнікі — па адрасе: 125047, Масква Д-47, 3-я Цвярская-Ямская, дом 46, тэлефоны — 250-38-08, 250-19-47;

у Камітэт па Ленінскіх і Дзяржаўных прэміях СССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры — па адрасе: 101414, ГСП-4, Масква К-51, Няглінная вул., дом 15, тэлефоны — 223-44-67, 223-62-47.

ПРЭМ'ЕРЫ

Магілёўскі абласны драматычны тэатр паказаў новы спектакль — крымінальную гісторыю «Агонія» М. Ляонава. Паставіў спектакль рэжысёр А. Громаў, аўтар сцэнаграфіі мастак В. Гараднякоў, музычнае афармленне Ю. Катковіча.

На здымку: артысты В. Данілаў і Е. Хазіева у ролях Карнея і Дашы.

Фота А. КАСАРСКАГА.

ГУЧАЦЬ ЦЫМБАЛЫ НА ЗЯМЛІ КУПАЛЫ

Па-святочнаму выглядаў у гэты вечар клуб саўгаса «Яхімоўшчына» Маладзечанскага раёна. У бібліятэчнай зале размясцілася фотавыстаўка, якая расказвае пра песняроў зямлі беларускай Я. Купалу, Я. Коласа, Ф. Багушэвіча, М. Багдановіча. Яе арганічна дапоўніла этнаграфічная экспазіцыя, падрыхтаваная абласным краязнаўчым музеем.

Літаратурна-музычны вечар «Гучаць цымбалы на зямлі Купалы», прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння Я. Купалы, адкрыў заслужаны работнік культуры БССР В. Ляшчовіч. Са шчырымі словамі пра вялікага песняра выступіў літаратурназавец М. Ермаловіч.

Пра жывую памяць аб песняру, пра тое, як змянілася жыццё вясцоўцаў, расказаў дырэктар саўгаса «Яхімоўшчына» Герой Сацыялістычнай Працы І. Дзяржынскі. Іван Ігнатавіч

прапанаваў стварыць у доме, дзе жыў паэт, саўгасны музей. А потым слайд-фільм перанёс гледачоў у маляўнічую Вязынку, на свята працы і песні, у мінскі парк на Купалаўскае свята паззіі, на ўрачысты мітынг ля помніка Герою Савецкага Саюза М. Гастэлу, у каласаўскія Акінчыцы і Альбуць.

Пад сярэбраны перазвон цымбал па-асабліваму хваляюцца і ўрачыста гучыць слова Я. Купалы: пазму «Курган» чытае ўрач Ю. Цэнціпер.

Глыбокім роздумам аб жыцці і прыгажосці роднай зямлі прысянута твор І. Лучанка на словы Я. Коласа «Мой родны кут». Яго выканала выкладчыца музычнага вучылішча В. Васільчанка.

Любяць у народзе цымбалы. Ці не таму вясцоўца «Мазурку» Н. Сакалоўскага цымбалістам даваўся выконваць двойчы. У канцэрте прынялі ўдзел

выкладчыкі музычнага вучылішча і школы Г. Шчэрбіч, Г. Юрэвіч, Л. Казак, канцэртмайстры С. Шпадарук, Н. Сопат і Н. Сяйко.

Прыгожа і задуменна прагучалі беларускія народныя песні ў выкананні фольклорна-этнографічнай групы Маркаўскага СДК пад кіраўніцтвам заслужанай настаўніцы БССР В. Зінувай. У заключэнне вечара быў паказаны фільм маладзечанскага кінаамагара А. Фяцісава «Завецца ж спадчына мая ўсяго старонкай роднаю».

Лічу за вялікі гонар, што меў магчымасць іграць на цымбалах у гэтым прыгожым кутку купалаўскай зямлі напярэдадні вялікага свята і быць разам з усімі, каму дорага літаратурна спадчына Янкі Купалы.

Ю. ЦЕРАБУН,
выкладчык Маладзечанскай музычнай школы.

«ПРЫМАКІ» НА ГОМЕЛЬСКОЙ СЦЭНЕ

Добры падарунак зрабіў жыхарам роднага горада ў год юбілею Янкі Купалы Гомельскія абласны драматычны тэатр. Яго калектыву завяршыў гастролі ў Жытомірскай вобласці братаў Украіны і, рыхтуючыся да новай паездкі ў Гродна, паказаў «Прымакоў» вялікага песняра.

У спектаклі шмат адметнага — ужо афармленне дае яркае ўяўленне аб яго нацыянальным каларыце. Тут знаёмым нам рэчы сцяжынага побыту, вароты, лясвіца на гару, арэлі... Дакладны вырашаны не ў традыцыйным стылі (двухпавярховыя; Максім прычынаецца не на лонку, а на гары), што робіць шэраг мізансцен больш відонішчым, надае дзеянню дадатковую рухомасць. Для маладога мастака У. Баброўскага гэта ўдалы дэбют.

Да месца ў спектаклі беларускія песні, упрыгожвае яго і павольны танец, і агністая «Лявоніха». З музыкай і танцамі

арганічна зліта вяслоўсць Мацейкі (артыст В. Беднашэя) і Кацярыні (артыстка Я. Канькова). Таму і прыгоды, што адбываюцца з іх бацькамі, у гэтым святле здаюцца гледачу толькі мартаўлівымі. Тым больш, што артыст В. Кастэнка (Максім Кутас), заслужаны артыст БССР М. Пало (Трахім Сініца), артысткі Л. Гарбунова (Палэня) і Г. Анчышкіна (Даміцэля) ствараюць вобразы сваіх герояў, карыстаючыся сродкамі сакавітага нацыянальнага гумару. І ўжо чыста вядзільнымі выглядаюць Ураднік, яго іграе заслужаны артыст БССР Я. Дашкоў, і Соцкі, вобраз якога стварыў артыст Э. Цурбанюк.

Рэжысёр-пастаноўшчык спектакля Мікалай Трухану хацеў не проста расказаць гісторыю пра тое, як мужыкі выпадкова памыяліся на час і хатамі, і жонкамі, але імкнуўся падірэсціць дабрыню гэтых людзей. У

спектаклі адчуваецца мяккасць іх характараў, і менавіта для гэтага ўведзены ў яго такі персанаж, як Нячысцік, якога іграе артыст Б. Іваноў. Ён, Нячысцік, ва ўсім вінаваты.

Вось такое зніжэнне «сур'ёзнасці вадзвіля», думаецца, дало Мікалаю Трухану смеласць увесці яшчэ аднаго героя — Паэта. Ён з'яўляецца на сцэне не часта. Калі-нікілі чытае вершы Купалы аб роднай зямлі, слухае малежню... Вершы і некалькі знешняе падабенства артыста Ю. Рахно да маладога Купалы стварае ўражанне, што сам пясняр ходзіць непадалёк, незірае за жыццём простых беларусаў, за іх жартамі, і яго ўяўленне малое незвычайнаю гісторыю пра прыгоды прымакоў. Маўляў, магло быць і так у гэтых добрых, непасрэдных людзей...

М. СЕРДЗЮКОУ.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

Цыкл літаратурна-тэматычных вечароў «Песнярам прысвячаецца», прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы, адбыўся ў інтэрнаце трэста № 6 «Мазырнафтахімбуд» і Палацы будаўнікоў.

«Слова пра Купалу» — такая тэма гутаркі выкладчыка Мазырскага педінстытута Л. Прашчовіч. У выкананні вучняў старэйшых класаў школ горада, студэнтаў, рабочых і служачых, — удзельніцаў мастацкай самадзейнасці клуба «Равеснік» — прагучалі творы вялікага песняра, беларускія народныя песні. Свае вершы чыталі пачынаючы паэты; у інтэрнатах, на будоўлях афармлены выстаўкі «Пясняр дум народных».

А. МАКСІМАУ.

Грамадскасць Украіны шырока адзначыла 70-годдзе вядомага савецкага пісьменніка, лаўрэата Ленінскай прэміі, Героя Сацыялістычнай Працы Міхайлы Стэльмаха. На ўрачыстым вечары, які адбыўся ў Кіеве, прысутнічалі ўкраінскія літаратары, прадстаўнікі грамадскасці, госці з іншых саюзных рэспублік. Сярод тых, хто сказаў слова пра творчасць М. Стэльмаха, яго ўяваў і развіццё не толькі нацыянальнай, але і ўсёй савецкай літаратуры, — сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі Іван Чыгрынаў.

Ю. ЗОРЫЧ.

Нядаўна ў рамках культурнай праграмы па ўшанаванні памяці вялікага нямецкага

паэта-асветніка Іагана Вольфганга Гётэ адбыўся пад назвай «Наш «Фаўст» урачысты вечар у Беларускай дзяржаўнай тэатральна-мастацкай інстытуце. На вечары выступілі консул ГДР у Мінску Курт Шац, перакладчык трагедыі «Фаўст» на беларускую мову Васіль Сёмуха і мастак Арлен Кашкурэвіч. Студэнты інстытута прачыталі ўрыўкі з «Фаўста» на нямецкай і беларускай мовах.

Г. АФАНАСЬЕВА.

У канцэртнай зале Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі імя А. В. Луначарскага адбыўся справядачны канцэрт трыю баяністаў у складзе старшых выкладчыкаў Т. Кароткай, В. Пісарчык, Г. Мандрус. Прагучалі творы замежных, рускіх і савецкіх кампазітараў. У канцэрте прыняла ўдзел заслужаная артыстка БССР Л. Каспорская. У суправаджэнні ансамбля баяністаў яна выканала, у прыватнасці, «Песню Марфачкі» з оперы Я. Цікоцкага «Дзяўчына з Палесся».

Створаны два гады назад, калектыву немалую ўвагу ўдзяляе прапагандзе твораў беларускіх кампазітараў. У праграме трыю — некалькі нумароў з музыкі да дзіцячага спектакля «Аршак» В. Помазова, уверцюра-фантазія «Камсамольскае юнацтва» на тэмы песень І. Лучанка, «Музычны момант» Г. Мандруса і іншыя работы.

Э. СКУРАТАВА.

Рабочыя, інжынерна-тэхнічныя работнікі і служачыя мінскага заводу «Калібр» часта сустракаюцца з дзеячамі літаратуры і мастацтва. Вось і нядаўна ў актавай зале прадпрыемства выступіў Уладзімір Карыз-

на. Ён прачытаў свае вершы, падзяліўся ўражаннямі ад паездкі ў Сацыялістычную Рэспубліку В'етнам.

Разам з паэтам у сустрэчы прымала ўдзел народная артыстка БССР Наталля Гайда. Яна выканала песні на вершы У. Карызыны.

М. САЛАУЕУ.

У рэспубліканскім Доме кіно адбылася прэм'ера двухсерыйнага стужкі «Кафедра» (павадле аднайменнай апавесці І. Грэкавай). Яна паставлена кімстаўдэяй «Беларусьфільм» па заказе Дзяржтэлерадыё СССР. Перад сеансам гледач сустрэўся з рэжысёрам — пастаноўшчыкам І. Кіясавічам, аператарам І. Чарным, мастаком Я. Ганкіным, выканаўцамі галоўных роляў — артыстамі Руснага тэатра БССР імя М. Горкага С. Кузьміной, Р. Янкоўскай, іншымі прадстаўнікамі адміністрацыйна-творчай групы, што працавала над новым фільмам.

Г. РОШ.

Членаў баяніцкага раённага літаратурнага аб'яднання «Нахчненне», лаўрэата прэміі камсамола Магілёўшчыны, добра ведаюць жыхары Прыдурчскага краю. Іх творы штомесяцэ змяшчаюцца ў раённай газеце «Зара камунізму» на спецыяльных літаратурных старонках, часта сустракаюцца мясцовыя паэты са сваімі чытачамі.

Адна з такіх сустрэч нядаўна адбылася ў Галоўчынскай сярэдняй школе. Вечар, прысвечаны 60-годдзю ўтварэння СССР, адкрыў дырэктар школы М. Гузіноў. Старшыня літаб'яднання Віктар Хаўратавіч расказаў пра творчасць сваіх сяброў, прачытаў уласныя вершы.

З чытаннем сваіх твораў выступілі таксама Алег Пліндоў, Уладзімір Серыкаў.

В. ОСПАУ.

У ДАГЕСТАНСКИХ СТУДЭНТАУ

Чарговая сустрэча ў дыскацы студэнтаў-філолагаў Дагестанскага дзяржаўнага ўніверсітэта прысвечалася беларускай музыцы. Прысутныя пазнаёміліся з харавой творчасцю кампазітараў нашай рэспублікі, паслухалі ўрыўкі з сімфоніі А. Багатырова, атрымалі весткі пра аўтараў папулярных песень — І. Лучанка і Э. Ханка. Гучалі таксама лепшыя запісы ансамбляў «Песняры», «Верасы», «Сябры» і г. д. П. КАПЧЫК.

ПЛАКАТЫ—ЛАЎРЭАТЫ

Больш за восемсот работ з усіх саюзных рэспублік паступіла на ўсесаюзны конкурс плакатаў, прысвечаны 60-годдзю ўтварэння СССР. Яркія графічныя лісты расказваюць пра сусветна-гістарычнае значэнне ўтварэння СССР, братэрскую дружбу усіх народаў нашай шматнацыянальнай Радзімы, выдатных поспехаў, якіх дасягнула Краіна Саветаў дзякуючы практычнаму ажыццяўленню

партыяй ленінскай нацыянальнай палітыкі.

Першыя прэміі прысуджаны маскоўскім мастакам Н. Бабіну, І. Авапапаву, А. Янушыну, В. Конанаву і М. Мануілаву. Сярод лаўрэатаў конкурсу — Т. Ляшчун (Кіеў), В. Сакаленка (Днепрапятроўская вобласць), Р. Юсікайнен (Петравадзкі), М. Стома (Мінск), М. Султаналіев (Фрунзе).

ПРА ВЫДАТНАГА СЫНА БАЛГАРЫ

Шырока адзначаецца 100-годдзе з дня нараджэння Георгія Дзімітрава на Магілёўшчыне. Добрую ініцыятыву праявіў тут калектыў абласной бібліятэкі імя У. І. Леніна, правёўшы чытацкую канферэнцыю па кнізе Камена Калчава «Сын рабочага класа».

Перад канферэнцыяй была праведзена значная арганізатарская работа. Бібліятэкары пастараліся, каб як мага больш людзей прачыталі кнігу, маглі выказацца аб ёй. У актавай зале аформілі прысвечаную гэтай юбілею кніжную выстаўку.

Балгарскі пісьменнік, загадчык аддзела мастацтва і культуры

газеты «Роботніцкае дело» Георгій Пенчаў расказаў аб тым, як К. Калчаў працаваў над кнігай, аб сустрэчах аўтара гэтага твора з Георгіем Дзімітравым. Ён падаваў бібліятэцы экземплар кнігі «Сын рабочага класа» з аўтаграфам К. Калчава і партрэт Георгія Дзімітрава.

Сакратар Магілёўскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў БССР Іван Аношкін расказаў аб вялікім выхавальным значэнні, асабліва для моладзі, кнігі «Сын рабочага класа», спыніўся на тым, як гэты твор дапамагае нам лепей, глыбей разумець вобраз выдатнага сына Балгарыі. Выкладчык Магілёўскага тэхналагічнага інсты-

тута М. Цярэнцьеў прааналізаваў, як у кнізе апавядаецца пра пачатак рэвалюцыйнай дзейнасці маладога Г. Дзімітрава. Выкладчыца мясцовага педінстытута В. Пушава гаварыла аб кіруючай ролі Г. Дзімітрава ў народным паўстанні 1923 года. Цікавымі і змястоўнымі былі таксама іншыя выступленні.

У канферэнцыі прынялі ўдзел госці з Народнай Рэспублікі Балгарыі — галоўны спецыяліст па пытаннях культуры і асветы Габраўскага акруговага народнага Савета Пенка Генкава і дырэктар акруговай дырэцыі па культурна-гістарычнай спадчыне Рада Лалева.

А. РАЖОК.

НАШЫ ГОСЦІ

— Нашы гастролі ў Мінску, як вядома, адкрыліся спектаклем «Украдзеіне шчасце». Для мяне гэта матэрыял вельмі драгі. Бо драматургія Івана Франка востра сацыяльная. Але сёння раскрываць на сцэне сацыяльныя карані жыцця па-за аспектамі маральнасці, думаю, нецэлава было б. Таму па-нова-

свяціць сябе. Але мне і гэта справа пасавала, як быццам. Потым сумненні зусім адпалі. З тэатра Занькавецкай ісці не хацелася: мне наогул цяжка мяняць месца працы. Але цяпер зрадніўся з тэатрам Франка. Калектыў мае вялікі творчы патэнцыял, хаця праблем яшчэ многа ўсялякіх. І мы іх вырашаем.

Пачалася ў нас праца над «Паўлінкай», якую ставіць галоўны рэжысёр тэатра імя Янкі Купалы Валерый Раеўскі. Пра якую-небудзь вынікі гаварыць яшчэ проста рана. Трупы

У ТВОРЧАЙ СУПОЛЬНАСЦІ

Інтэрв'ю карэспандэнту «ЛіМа» дае галоўны рэжысёр Акадэмічнага тэатра імя І. Франка народны артыст УССР Сяргей ДАНЧАНКА

му трантавалася нам «Украдзеіне шчасце» — праз вобраз Міколы Задарожнага. Мікола — не стары гадамі, забіты, непісьменны мужык. У гэтым выпадку яго саперніцтва з маладым прыгожым Міхайлам было б не на карысць Задарожнаму. У нас жа ён — проста іншы чалавек. Так, непісьменны, так, прыніжаны, але з іншай — вельмі маральнай пазіцыяй: чалавек, які жыве па законах сумлення! Такі мой сэнсавы варыянт. А ў акцёраў я знайшоў выканаўцаў той задумкі, якую хацеў увасобіць у спектаклі...

Дарэчы, некалькі акцёраў я запрасіў у трупы з Львоўскага тэатра імя Занькавецкай (ніколі гэтага не падпіраў, каб не ўзікала ў нашым калектыве рамежаванне на «свайх» і «чужых») — яны запойнілі «пустоты» ў сярэднім пакаленні тэатра. Была ж такая бяда — разрыў у сярэднім пакаленні.

У мяне часта пытаюцца: ці не пераіндывідуецца ў калектыве «старыя»? Справа ў тым, што «старыя» самі па сабе не шодзяць. Яны патрабуюць да сябе паважлівых адносін, прызнання іх заслуг. Яны заслугоўваюць сваім жыццём такіх паважлівых адносін. Калі ж гэтага няма, тады яны, зразумела, рэагуюць бурна. Вядома, іх гатоўнасць «іграць усё» абмяжоўваецца ўзростам. А вось сярэдняе пакаленне, якое павінна было б ісці за імі, амаль адсутнічае ў тэатры. Пэўна, тут адыграла найгоршую ролю нежданне прызнаных майстроў мець побач з сабою маладых выканаўцаў, якія маглі б аказацца канкурэнтамі старэйшых. Чым чарнейшая ноч, тым ярчэй зоркі!... І ўтварылася вакол «зорак» пустата. З прыходам некалькіх акцёраў з Львова гэтая пустата часткова панамшала. Запрашэннем іх у Кіеў я меў на мэце таксама парушыць — праз практыку «свежых» акцёраў — тую ранейшую эстэтыку, якая стала ўжо тармазіць творчае развіццё калектыву. Разам з тым у сваёй практыцы да ўсіх акцёраў стаўлюся па-творчы аднолькава. Калі ўжо я прыйшоў сюды, значыць, гэта тэатр мой — і ў добрым, і ў дрэнным. Некалькі гадоў назад ён быў у працяглым застоі, і калі мяне запрасілі ў Кіеў з тэатра імя Занькавецкай, які ў той час выйшаў на вядучыя пазіцыі, я доўга адмаўляўся...

Між іншым, тэатр быў некалі для мяне не адзіным захапленнем. Па сваёй першай прафесіі я — геолог: скончыў універсітэт па спецыяльнасці геалогія. Але ў тэатр пайшоў свядома. Адклаў геалогію і наступіў у тэатральную навучальную ўстанову. У тэатры адчуваў сябе свабодна. Думаў: калі не атрымаецца — вярнуся ў геалогію. Дый наогул у жыцці дастаткова цікавых спраў, акрамя тэатра, якім можна пры-

ўспрыняла п'есу вельмі хараша. Мы прызначалі для будучага спектакля лепшых выканаўцаў. На ролю Паўлінкі ў нас ёсць дзве добрыя актрысы, але ўключыцца ў работу зараз яны пакуль не могуць. Таму мы запрасілі на гэтую ролю актрысу з Маладзёжнага тэатра. Акцёры нашы захопленыя, матэрыял «Паўлінкі» для іх блізкі, зразумелы, свой! І я мяркую, спектакль, пастаўлены ў Кіеве беларускім рэжысёрам, атрымаецца.

На сцэне купалаўскага тэатра, у Мінску, вырашана ставіць «Каменнага ўладара» Лесі Украінік. Адною з першапачатковых ідэй была, як вядома, ідэя паставіць «Сарочынскі кірмаш». Мы даволі доўга працавалі, рыхтаваліся, ужо быў гатовы макет спектакля. Але на гэтым варыянт «Сарочынскага кірмашу» — не Гоголя, а Старыцкага паводле Гоголя — п'еса тыпова этнаграфічная, народная, музычная. Я пераканаўся, што спектакль гэты быў бы чыста рэжысёрскі. Там, увогуле, і вобразу разгорнутых няма. Было б шмат народу, шмат музыкі, можа, нейкіх пастановачных прыёмаў. Але прыязджаць у трупы, багатуе на цікавыя акцёрскія індывідуальнасці і не вынарыстаць гэта — палічыў не на карысць супольнай творчасці. Прапанаваў паставіць «Каменнага ўладара» Лесі Украінік. Прачыталі на калектыве. П'еса спадабалася. Цяпер працуем. Пераклад робіць Рыгор Бардулін. Ён меў намер сваю справу скончыць хутка. Але гэта літаратура — вельмі сур'ёзная, сусветнага ўзроўню. Адчуваецца, перакладчыні захапіўся вельмі напружанай працай, імкнучыся даць варты пераклад, філасафічнасцю і вобразнасцю адзватны арыгіналу, і гэта сладава.

Матэрыял «Каменнага ўладара» цяжкі і для ўкраінскіх тэатраў, якія добра ведаюць творчасць Украінік. Цяжкасць яго ўвасаблення — у неабходнасці акцёрскага ўмення ці, наадварот, у адсутнасці такога ўмення, перадаваць тэмперамент думкі. П'еса складаная. Гэта, па сутнасці, пазытыўная філасофская прытча. Матэрыял для розуму. Доўгія гады яна лічылася не сцэнічнай. Паспрабуйце яе, яна вельмі сцэнічная! Але да яе трэба знайсці ключычкі. Другая цяжкасць у тым, што п'еса вершаваная. Сёння ў тэатрах краіны вершаваных п'ес амаль не ставяць. Артысты і развучыліся іх іграць. Адвыклі ад вершаў. Але ў нашым спектаклі заняты вельмі добрыя артысты. Дон Жуана, напрыклад, іграе Віктар Тарасаў... Мы ўхапіліся, як кажуць, за цяжкі навалан хлеба. Ды спадзяюся, што гэта наша работа будзе ў настрычкіну завершана і паказана глядачу на належным творчым узроўні.

Запісаў Г. ВАЛЧОК.

КОЛАСАЎЦЫ У СІМФЕРОПАЛІ

Спектаклем «Несцерка» па п'есе В. Вольскага ў Сімферопалі пачаў свае гастролі Беларускае дзяржаўнае ардэна Працоўнага Чырвонага Сцяга акадэмічнае тэатра імя Я. Коласа. Трупы прыехала на гастролі ў поўным складзе. Узначальвае яе галоўны рэжысёр тэатра, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі В. Мазынін.

У «Несцерку» знайшлі адлюстраванне вызначальныя рысы тэатра: арганічнае спалучэнне зямной асновы і рамантычнай прыўзнятай, жыццёвай праўды і яркай сцэнічнай формы. Але гэтай работай не вычэрпваюцца эстэтычныя, мастацкія прыныцы, якіх прытрымліваецца тэатр сёння. «Несцерка» — гэта візітная картка творчага калектыву. Ён пакажа дзесяць спектакляў. Яны, разам узятыя, адлюструюць напрамак рэпертуарных пошукаў, багацце акцёрскіх індывідуальнасцей і ўзровень творчай культуры.

М. БЯРОЗКІН.

ПА ТВОРАХ ІВАНА ЧЫГРЫНАВА

Любачь творчасць свайго земляка, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР Івана Чыгрынава магілёўчане. Сведчанне гэтаму і чытацкія канферэнцыі, якія праводзяцца рэгулярна ў бібліятэках, ва ўстановах культуры, на прадпрыемствах. Некалькі з іх адбылося нядаўна. Рамамы «Плач перапёлкі» і «Апраўданне крыві», а таксама апавяданні земляка абмяркоўвалі чытачы абласной бібліятэкі імя У. І. Леніна, рабочыя, інжынерна-тэхнічныя работнікі і служачыя камбіната «Хімвалакно», студэнты і выкладчыкі Магілёўскага педагагічнага інстытута імя А. Куляшова.

У канферэнцыях прынялі ўдзел Іван Чыгрынаў і крытык Георгій Колас, які расказаў пра жыццёвы і творчы шлях пісьменніка. І. Чыгрынаў падзяліўся творчымі планами, адказаў на шматлікія пытанні чытачоў, гаварыў аб адлюстраванні ў беларускай літаратуры тэмы Вялікай Айчыннай вайны.

В. РАСОЛЬКА.

ВЫСТАЎКІ

«Янка Купала ў беларускай графіцы» — так называецца выстаўка, якую праводзіць Літаратурны музей Янкі Купалы ў мінскай бібліятэцы, якая носіць імя паэта. Адкрываецца яна літаграфіямі Я. Раманов-

скага, сярод якіх «Партрэт Янкі Купалы», «А хто там ідзе?», «Янка Купала на бровары», «Янка Купала ў Пецярбурзе». Купалаўскім мясцінам прысвечаны афорты Л. Рана «Яхімоўшчына», «Прудзішчы», акварэль Л. Лейтмана «Вуліца Янкі Купалы ў Вільнюсе». Цікавыя ілюстрацыі Г. Паплаўскага да пазмы «Яна і я», аўталітаграфіі В. Шаранговіча да пазэм «Магіла льва» і «Адвечная песня». Аб працоўным подзвігу

намунараў расказваюць ілюстрацыі В. Шаранговіча і І. Стасевіча да пазмы «Над ракою Арэсай». Звяртаюць увагу літаграфіі А. Кашкурэвіча да пазмы «Курган».

На выстаўцы прадстаўлены таксама акварэльныя работы А. Волкава да пазмы «Барысаў», вершаў «Восень», «Вось тут і жыві», «Я мужык-беларус».

Л. КАМІНСКАЯ.

У Гомельскай абласной бібліятэцы адкрылася фотавыстаўка, якая расказвае пра жыццёвы і творчы шлях народнага пісьменніка Беларусі Івана Шамякіна. 62 здымкі, прадстаўленыя на ёй, — тыя паасобныя шрыхі, з якіх паўстае прывабны вобраз Шамякіна — пісьменніка, камуніста, чалавека. На здымку: наведвальнікі знаёмяцца з выстаўкай.

Фота В. ГОРСКАГА.

У Маладзечанскай музычнай школе адкрыта выстаўка жывапісу, графікі і скульптуры, прысвечаная 60-годдзю ўтварэння СССР. На ёй прадстаўлена каля пяцідзясяці работ. Увагу наведвальнікаў пры-

цягваюць карціны аднаго са старэйшых мастакоў горада К. Харашэвіча «Беларуская гранада», «Паўстанне рыбакоў у 1934 годзе», «Маладзечна. Плошча У. І. Леніна», «Вясна» і ін-

шыя. Добрым веданнем вясновага жыцця, яго побыту вызначаюцца скульптуры А. Пушко «Даярні за чытаннем» і «Я — мужык».

І. ГАЛУБОВІЧ.

ТЫДЗЕНЬ ЛІТОЎСКАГА КІНО

У Мінску прайшоў тыдзень кіно братаў Літвы, рэспублікі, фільмы якой карыстаюцца нязменным поспехам у беларускага глядача. Адбыліся сустрэчы з вядомымі рэжысёрамі, акцёрамі, былі паказаны старыя і новыя работы літоўскіх кінематаграфістаў.

Сярод тых, каго з асаблівай цеплынёй прымаў мінскі глядач, заслужаны артыст Літоўскай ССР Езас Будрайціс, які здымаўся больш як у сарака фільмах. Адна з сустрэч з

Е. Будрайцісам адбылася ў кінатэатры «Масква». Папулярны акцёр расказаў пра сябе і сваю работу над новымі ролямі ў тэатры і кіно, адказаў на пытанні.

Увазе глядачоў былі прапанаваны фрагменты з фільмаў «Ніхто не хацеў паміраць», «З табой і без цябе». У заключэнне быў паказаны мастацкі фільм «Фант», у якім Е. Будрайціс заняты ў адной з галоўных роляў.

А. БАЗЫЛЬ.

ЗДЫМАЕЦЦА У БАРЫСАВЕ

Гэты горад над Бярозай-райкой сваім гістарычным мінулым і сучасным здаўна прыцягвае увагу кінематаграфістаў. У свой час у Барысаве здымаліся вядомыя фільмы «Сатурн амаль не бачны», «Пералічкі», «Час выбраў нас» і іншыя.

А сёлета барысаўчане сталі сведкамі творчай работы Адэскай кінастудыі. Яе калектыў на чале з рэжысёрам-пастаноўшчыкам Вадзімам Лысенкам здымае трохсерыйны тэлевізійны мастацкі фільм «Узязь жывым». У аснову пакладзена эк-

ранізацыя аднайменнага рамана вядомага пісьменніка, Героя Саветаў Саюза Уладзіміра Карпава. Герой фільма — Франтавіч разведчыні гадоў Вялікай Айчыннай вайны, у прыватнасці, лейтэнант Рамашкін, ролю якога выконвае малады маскоўскі акцёр Фёдар Сухаў. Падобных герояў вайны было многа і ў нас, у Беларусі, у тым ліку і на Барысаўшчыне. Таму не выпадкова, што фільмы вайнавай тэматыкі здымаюцца тут.

П. БАРОДКА.

ДЗІЦЯЧАЯ ФІЛАРМОНІЯ

— першая на Брэстчыне — пачала сваю работу ў Баранавічах на базе гарадскога Дома культуры. У яе ўвайшлі ўдзельнікі ўзроста танцавальнага калектыву «Лялікі», харава калектывы сярэдняй школы № 17 і музычных школ, дзіцячыя дуэхавыя аркестры горада. У якасці творчага дэбюта маленькія артысты з вялікім поспехам паказалі для бацькоў і аднакласнікаў музычную казку кампазітара М. Красева «Пейнік», танцавальную і музычную праграму.

М. ГОРСКІ.

Два тыдні аддзяляюць нас ад слаўнай даты ў культурным жыцці беларускага народа — стогадовага юбілею нашага неўміручага песняра. Паэтычнае слова Купалы ўзнялося да сусветных вышынь, песня яго не гучыць праўдзіва і ярка ў шматгалосым хоры літаратуры усёй нашай вялікай Радзімы! Теорыю спадчыны народнага паэта Беларусі ведаюць і шануюць народы Расіі і Украіны, Казахстана і Узбекістана, Літвы і Малдавіі, усіх братніх рэспублік Краіны Саветаў. Свята на зямлі беларускай, якое будзе адзначацца ў першыя ліпеньскія дні, стане святкам усёй нашай шматнацыянальнай Радзімы. Падзея гэтая па рашэнні ЮНЕСКА будзе адзначацца ўсім прагрэсіўным чалавецтвам свету.

Карэспандэнт:

— Ніна Лявоўна! Вы з'яўляецеся старшынёй Рэспубліканскага юбілейнага камітэта, а таксама намеснікам старшыні ў Усесаюзнага юбілейнага камітэта па правядзенні стагоддзя з дня нараджэння народнага паэта БССР Янкі Купалы. Падрыхтоўка да гэтай знамянальнай падзеі ўключае ў сябе шмат разнастайных мерапрыемстваў...

Н. Л. Сняжкова:

— І, вядома, галоўнае з іх — выданне твораў Купалы і пра Купалу. Пра маштабы творчасці народнага песняра Беларусі, пра папулярнасць Купалы ў народзе сведчаць шматлікія выданні ягонай літаратурнай спадчыны — і на роднай мове, і ў перакладах на мовы народаў СССР. У саюзных рэспубліках творы Янкі Купалы выходзілі семдзесят два разы тыражом каля чатырох мільёнаў экзэмпляраў, а ў Беларусі за гады Савецкай улады творы Купалы выйшлі тыражом больш як паўтара мільёна экзэмпляраў. У перыяд падрыхтоўкі да 100-годдзя з дня нараджэння паэта завершаны выпуск збору яго твораў у пяці тамах. Выйшла ў свет большасць з заплаваных юбілейных выданняў. Прычым, у сувенірным, палепшаным мастацкім і паліграфічным выкананні. Гэта ілюстраваны Васілём Шаранговічам зборнік паэм Янкі Купалы, асобнае выданне пэмы «Яна і я», мастацкае афармленне якой зрабіў графік Георгій Паплаўскі, унікальнае выданне верша «А хто там ідзе?», перакладзенага на 80 моў народаў СССР і свету. Дарэчы, у кнізе гэтай — выдатныя ілюстрацыі народнага мастака СССР Міхася Савіцкага. А як не сказаць сёння пра купалаўскі энцыклапедычны даведнік, над якім плённа працуе калектыў «Беларускай Савецкай Энцыклапедыі» імя Пётруся Броўкі...

Карэспандэнт:

— А выданні пра Купалу? Якімі яны будуць?

Н. Л. Сняжкова:

— Чатыры гады назад рэспубліканскі аргкамітэт разгледзеў Зводны план выпуску літаратуры да стагоддзя Я. Купалы, у які ўвайшлі не толькі творы Купалы, а і літаратурна-даследчыя, публіцыстычныя творы, прысвечаныя жыццю і творчасці паэта, знакамітым мясцінам зямлі беларускай, звязаных з імем Купалы, успаміны пісьменнікаў, дзеячаў мастацтва, якія асабіста ведалі песняра, працавалі разам з ім. Словам, цэлая бібліятэка навукова-папулярных кніг нашых вучоных і пісьменнікаў прысвечана аналізу творчасці, раскрыццю грамадскай дзейнасці і жыццёвага шляху юбіляра. Большасць з заплавананага ўжо выдадзена: манаграфія і папулярныя творы, багата ілюстраваныя альбомы і наглядныя дапаможнікі, буклеты аб Літа-

атурным музеі Я. Купалы і яго філіялах, плакаты, канверты, камплекты маляўнічых паштовак і іншая юбілейная прадукцыя...

Карэспандэнт:

— Вялікая ўвага да юбілею выдатнага песняра, цікавасць да ягонай творчай спадчыны і з боку нашых сяброў, выдаўцоў саюзных рэспублік...

Н. Л. Сняжкова:

— Так. Прыемна падкрэсліць — і гэта асабліва сімвалічна ў год 60-годдзя ўтварэння СССР, — што літаратуру да юбілею Янкі Купалы выпускаюць цэнтральныя выдавецтвы, а таксама выдавецтвы ўсіх саюзных

рэспублік. Напрыклад, выдавецтва «Художественная литература» завяршае выпуск трохтомнага збору твораў Купалы на рускай мове; зборнік ягоных вершаў тыражом у 100 тысяч экзэмпляраў выпускае выдавецтва «Детская литература»; «Молодая гвардия» выдае кнігу Алега Лойкі ў папулярнай серыі «Жизнь замечательных людей»... На Украіне выходзіць з друку аднатомнік вершаў і паэм Янкі Купалы, чытачы Малдавіі на сваёй роднай мове атрымаюць кнігу вершаў паэта. Асобныя выданні твораў беларускага песняра ўжо выйшлі ў Літве і Казахстане, Кіргізіі і Таджыкістане...

Карэспандэнт:

— Ніна Лявоўна, у адным з рашэнняў рэспубліканскага аргкамітэта знайшло адлюстраванне і такое пытанне падрыхтоўкі да юбілею, як арганізацыя работ па добраўпарадкаванні памятных мясцін, звязаных з жыццём і творчасцю народнага паэта БССР Янкі Купалы. Раскажыце, калі ласка, што ўжо практычна зроблена...

Н. Л. Сняжкова:

— Свята захоўвае беларускі народ памяць аб сваім вялікім песняру. Купалаўскія мясціны ў Мінску сталі любімым месцам адпачынку гараджан і гасцей сталіцы. Яшчэ прыгажэйшым будзе парк, дзе ўстаноўлены помнік паэту. Новымі экспанатамі папоўнілася экспазіцыя Літаратурнага музея Я. Купалы. Наведальнікі музея змогуць пазнаёміцца з адзінаццацю новымі жывапіснымі палотнамі, прысвечанымі жыццю і творчасці паэта, якія створыў да 100-годдзя народнага песняра Міхася Савіцкі... Сталі запаветнымі мясціны, дзе нарадзіўся, жыў і працаваў паэт. Гэта перш за ўсё Вязынка—Купалава калыска. Тут, амаль трыццаць пяць гадоў назад, быў створаны філіял Літаратурнага музея Я. Купалы, які размешчаны ў адноўленай хаце, дзе нарадзіўся вялікі паэт. А дзесяць гадоў назад, да 90-годдзя з дня нараджэння песняра, Савет Міністраў рэспублікі прыняў спецыяльную пастанову «Аб арганізацыі мемарыяльнага купалаўскага запаведніка», у адпаведнасці з якой сваё далейшае развіццё атрымаў і філіял музея, і ўся тэрыторыя запаведніка. Сёння калектыў Літаратурнага музея Я. Купалы завяршае стварэнне новай экспазіцыі ў філіяле музея ў Вязынцы. У дзень камуністычнага суботніка пісьменнікі, грамадскія рэспублікі і моладзь саўгаса імя Я. Купалы пасадзілі ў Вязынцы дубовы гай: сёння сто дубоў, якія добра прыжыліся, зелянеюць на бацькаўшчыне песняра... Мінскі аблвыканком разам з міністэрствамі культуры, жыллёва-камунальнай гаспадаркі і дарожнага будаўніцтва правялі работы па далейшым добраўпарадкаванні тэрыторыі запаведніка; павільёна для пасажыраў на чыгуначным прыпынку «Вязынка», значна пашырылі прыпынак для аўтамабільнага транспарту, завяршаюць мастацкае афармленне дарогі на Вязынку. Вядуцца падрыхтоўчыя работы да ўстаноўкі перад Радзковіцкім Домам культуры помніка песняру ра-

боты народнага мастака БССР Аляксея Канстанцінавіча Глебава... Яшчэ адзін запаветны куток — Лагойшчына. У самім Лагойску імя паэта прысвоена адной з цэнтральных вуліц горада; вырашана прысвоіць імя Я. Купалы Лагойскай цэнтральнай раённай бібліятэцы. Ва ўрочышчы Акапы Лагойскага раёна, дзе напісаў Купала свае неўміручыя творы — «Магілу льва», «Бандароўну», славетную «Паўлінку», — устанавіваецца мемарыяльны знак... На Аршаншчыне, у Ляўках, дзе Купала жыў і плённа працаваў у перадваенныя гады, створана новая экспазіцыя філіяла

Н. Л. Сняжкова:

— У гарадах і вёсках рэспублікі пройдуць літаратурныя вечары, сустрэчы з пісьменнікамі; у навуальных установах, дамах і палацах культуры, клубах, бібліятэках, у парках культуры і адпачынку арганізуюцца чытацкія канферэнцыі, літаратурныя агляды, конкурсы, канцэрты, прысвечаныя творчасці песняра. Напярэдадні юбілею Акадэмія навук БССР правядзе юбілейную навуковую сесію, прысвечаную 100-годдзю Янкі Купалы... 2 ліпеня ў мінскім Палацы мастацтваў адбудзецца ўрачыстае адкрыццё рэспубліканскай выстаўкі, якую мастакі Беларусі прысвяцілі юбілею Янкі Купалы і Якуба Коласа. У гэты ж дзень у Дзяржаўным акадэмічным Вялікім тэатры оперы і балета БССР адбудзецца ўрачыстае пасяджэнне, у якім прымуць удзел прадстаўнікі грамадскіх арганізацый і калектываў працоўных — творчых інтэлігенцыя рэспублікі, рабочыя, калгаснікі, воіны акругі, моладзь, гасці з усіх братніх саюзных рэспублік нашай краіны. 4 ліпеня — свята пазіі ў Вязынцы; тут выступіць беларускія паэты, гасці з братніх рэспублік, прафесійныя і самадзейныя калектывы і выканаўцы, якія сталі пераможцамі аглядаў — конкурсаў, прысвечаных юбілею Янкі Купалы...

Карэспандэнт:

— Хацелася б даведацца пра ўрачыстасці, якія адбудуцца ў гэтыя дні за межамі рэспублікі...

Н. Л. Сняжкова:

— Днямі ў Маскве адбылося пасяджэнне Усесаюзнага юбілейнага камітэта па падрыхтоўцы і правядзенні 100-годдзя Янкі Купалы. Трэба сказаць, што ў склад камітэта ўваходзіць кіраўнікі раду міністэрстваў і ведамстваў краіны, Саюза пісьменнікаў СССР і Саюза пісьменнікаў БССР, галоўныя рэдактары цэнтральных газет і часопісаў, дырэктары цэнтральных выдавецтваў, такія вядомыя савецкія пісьменнікі, як Міхаіл Шалахаў, Леанід Ляонаў, Георгій Маркаў, Сяргей Сартакоў, Ягор Ісаеў, Мікалай Грыбачоў, Сяргей Міхалкоў, народныя паэты Беларусі Максім Танк і Пімен Панчанка, кіраўнікі пісьменніцкіх арганізацый усіх саюзных рэспублік.

На гэтым пасяджэнні абмяркоўваўся План асноўных мерапрыемстваў Усесаюзнага юбілейнага камітэта па правядзенні 100-годдзя народнага паэта Беларусі Янкі Купалы. Пятага ліпеня ў Вялікім тэатры оперы і балета Саюза ССР адбудзецца ўрачысты вечар, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы. У святочным канцэрце прымуць удзел вядучыя майстры мастацтваў Беларусі і сталіцы нашай Радзімы горада-героя Масквы. Нашу рэспубліку будучы прадстаўляць сімфанічны аркестр і салісты Акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР, Дзяржаўны народны хор, Дзяржаўны аркестр народных інструментаў імя І. Жыноўна, ансамбль цымбалістак, зводны хор Дзяржтэатрадыё БССР і кансерваторыі, фальклорна-этнографічны ансамбль «Харошкі», іншыя калектывы і выканаўцы.

Напярэдадні ў Цэнтральным ДOME літаратара імя А. А. Фадзеева адбудзецца адкрыццё кніжнай выстаўкі і фотавыстаўкі, прысвечанай жыццю і дзейнасці Янкі Купалы... У гонар знамянальнай даты ва ўсіх саюзных рэспубліках пройдуць літаратурныя вечары, навуковыя і чытацкія канферэнцыі.

Карэспандэнт:

— Вялікае дзякуй, Ніна Лявоўна, за гутарку!

Гутарку правяла
Л. КРУШЫНСКАЯ.

Літаратурнага музея паэта, завяршаецца будаўніцтва дарогі ад Магілёўскай шашы да філіяла музея, эстраднай пляцоўкі для правядзення святаў мастацкай самадзейнасці.

Карэспандэнт:

— Якая работа вядзецца па прапагандзе жыцця і творчасці паэта сярод моладзі рэспублікі, а таксама за межамі нашай краіны?

Н. Л. Сняжкова:

— Трэба сказаць, што вялікую работу па прапагандзе твораў Я. Купалы сярод моладзі правялі міністэрствы культуры, асветы, вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі, Дзяржаўны камітэт па прафесійна-тэхнічнай адукацыі рэспублікі. Шырока арганізавана лекцыйная прапаганда, якую праводзіць таварыства «Веды» і Бюро прапаганды Саюза пісьменнікаў БССР. На шматлікіх цыклах лекцый, навукова-тэарэтычных і літаратурных канферэнцый чытачоў, тэматычных канцэртах, у якіх прымалі ўдзел пісьменнікі і вучоныя рэспублікі, прафесійныя майстры сцэны і аматары, пабывалі ўжо тысячы і тысячы слухачоў... ЦК камсамола Беларусі і Рэспубліканскі савет па турызму і экскурсіях прапрацавалі новыя маршруты па мясцінах, звязаных з жыццём і творчай дзейнасцю народнага паэта. Шмат зроблена і нашым Беларускай таварыствам дружбы і культурных сувязей з замежнымі краінамі. Таварыства падрыхтавала і накіравала ў замежныя краіны і арганізацыі па лініі ЮНЕСКА неабходныя інфармацыйна-прапагандысцкія матэрыялы, прысвечаныя 100-годдзю Купалы. Дубліраваны на замежныя мовы кароткаметражны фільм пра Купалу, які адпраўлены савецкім дамам дружбы ў замежныя краіны, прадстаўніцтвам БССР за мяжой і гэтак далей... У праграмах знаходжаня ў Беларускай ССР замежных турыстаў і дэлегацый прадгледжваецца наведанне Літаратурнага музея Я. Купалы і памятных мясцін, што звязаны з ягоным жыццём і творчасцю. Развіваюцца культурна-шэфскія сувязі з экіпажам цеплахода «Янка Купала» Дунайскага пароходства. Экіпажу накіраваны юбілейныя выданні, фотавыстаўка аб жыцці і творчасці паэта...

Карэспандэнт:

— Ніна Лявоўна, раскажыце, калі ласка, як будучы праходзіць юбілейныя ўрачыстасці?

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

Сталінград!

Падзеямі пад Сталінградам жыў кожны салдат. Наш Заходні фронт, на якім я ў той час быў, адагнаў гітлераўскія орды ад Масквы і, стаўшы ў абарону, рыхтаваўся да новага наступлення. Памятаю, як у зямлянку радыста памінутна заглядаў, пыталіся:

— Ну, як там у Сталінградзе?

НА ВІДАВОКУ ЎСЁЙ ПЛАНЕТЫ...

...Пра падзеі тых дзён я ўспамінаў у самалёце Мінск—Валгаград, у якім мы, група беларускіх пісьмнікаў, ляцелі на Усесаюзнаю творчую канферэнцыю «Тэма абароны сацыялістычнай Радзімы ў мастацкай літаратуры. Роля і задачы пісьмніка ў патрыятычным выхаванні савецкага народа» і на Дні савецкай літаратуры ў Валгаградзе.

Нілу Гілевічу ў той час не было і дванаццаці год. Ён на ўсё жыццё запамінуў той момант, калі ля яго вёскі Слабада, што ў Лагойскім раёне, убачыў партызана з чырвонай стужкай на шапцы, які расказаў сялянам пра акружэнне і ліквідацыю 330-тысячнай арміі гітлераўцаў у Сталінградзе. Перамога нашых войск натхніла партызан на новыя подзвігі, а тых, хто жыў на акупіраванай тэрыторыі, акрыліла надзея на блізкі час вызвалення.

З гэтага ўспаміну пачаў сваё выступленне на творчай канферэнцыі Ніл Гілевіч.

Было што ўспомніць і былому абаронцу Брэсцкай крэпасці Алесю Махначу, і юнаку ў той час Браніславу Спрычану. Алесь Жук — самы малады з нашай дэлегацыі — чуў пра падзеі тых гераічных дзён ад старэйшых.

Нельга было не ўспамінаць: мы ляцелі ў Валгаград!

Бадай, можна пагадзіцца з думкай, якая ўзнікла на канферэнцыі, што ні адна з падзей у гісторыі Савецкай дзяржавы не прыцягвала да сябе такой трывалай і працяглай увагі літаратуры, як Вялікая Айчынная вайна. І не толькі нашай літаратуры. Подзвіг савецкага народа ў гэтай вайне натхняў і натхняе шмат замежных прагрэсіўных пісьмнікаў.

У абмеркаванні гэтай важнай, асабліва зараз, ва ўмовах напружанай міжнароднай абстаноўкі, праблемы прынялі ўдзел прадстаўнікі братніх літаратур з усіх савецкіх рэспублік. З сотні ўдзельнікаў канферэнцыі дзевяност — былія франтавікі, а дзевяць пісьмнікаў — Героі Савецкага Саюза, дваццаць тры — удзельнікі Сталінградскай бітвы.

Адкрываючы канферэнцыю, сакратар праўлення Саюза пісьмнікаў СССР Ю. Верчанка зачытаў прывітальнае пісьмо М. Шолахава.

Жадаючы канферэнцыі плённых вынікаў, сакратар Валгаградскага абласнога камітэта партыі В. Растаўшчыкоў сказаў яе ўдзельнікам:

— Вас любяць, вас ценяць. Сэрцы валгаградцаў належаць вам!

І мы, удзельнікі канферэнцыі, адчувалі гэтую любоў на працягу ўсіх дзён знаходжання ў горадзе-героі над Волгай: у час канферэнцыі і ў час сустрэч з працоўнымі вобласці.

Вялікая зала палітасветы, у якой адбывалася канферэнцыя, была запоўнена чытачамі — працоўнымі горада. З вялікай увагай слухалі ўдзельнікі канферэнцыі і госці змястоўны даклад сакратара праўлення Саюза пісьмнікаў СССР, Героя Савецкага Саюза, галоўнага рэдактара часопіса «Новый мир» Уладзіміра Карпава: «Мастацкая літаратура на вярце сацыялістычнай Айчыны». Дакладчык даследаваў ваенна-патрыятычныя творы сямідзесятых гадоў. Гаворачы пра вобразы герояў гэтых твораў, дакладчык падкрэсліў неабходнасць таго, каб і пісьмнік таксама быў асобай, каб за громам баёў не згубіўся чалавек. Нашы недругі папракаюць нас: «Вы выступаеце за мір, а пішаце пра вайну». На канферэнцыі пра-

гучаў наш адказ: «Мы пішам пра вайну, каб не было вайны».

Вядомы рускі празаік Міхаіл Аляксееў гаварыў пра адказнасць пісьмніка, які ўзяўся ў мастацкай форме апісваць гістарычныя падзеі над Волгай.

На канферэнцыі зайшла гаворка і пра тое, ці трэба ўносіць у мастацкую літаратуру, так сказаць, чорны бок вайны, усе яе жахі. Адказваючы на гэта пытанне, крытык А. Коган сказаў:

— Лічу, што трэба. Пытанне толькі ў тым, як пісаць і дзела чаго.

Трэба гаварыць чытачу хай сабе суровую, але праўду аб вайне. Мера ж нашага гераізму — гэта мера нашага пераадолення выпрабаванняў і цяжкасцей, ахвяр і цяплення... Без гэтага наўрад ці мы ўбачым веліч подзвігу савецкага народа, наўрад ці ўсвядомім яго сапраўдную цану.

Вельмі зацікаўленая была гаворка пра важнасць дакументальнай прозы, пра запіс расказаў тых, хто быў на фронце, для ўзнаўлення праўды аб вайне.

— Неабходна паспець сабраць, запісаць гэтыя ўспаміны, — гаварыў удзельнік Сталінградскай бітвы, былы лётчык, Герой Савецкага Саюза, пісьмнік А. Емяльяненка.

Слухаючы яго выступленне, я ўспомінуў, што пра гэта некалі казаў у Мінску на падобнай канферэнцыі Канстанцін Сімануў:

— Пісьмнік бачыў толькі частку вайны, а народ бачыў усю вайну. Трэба ісці ў народ і пашыраць бачанне падзей ваеннага часу.

Надаючы гэтай гаворцы канкрэтны напрамак, галоўны рэдактар Ваеннага выдавецтва В. Лаўрэнцьеў заклікаў пісьмнікаў памагчы франтавікам стварыць літаратурныя запісы ўспамінаў, каб пакінуць будучым пакаленням сведчанне гераічных ваенных год. Перад пісьмнікамі выступілі галоўны рэдактар часопіса «Советский воин» Ю. Вінаградцаў і галоўны рэдактар часопіса «Пограничник» А. Марчанка.

На канферэнцыі прысутнічалі госці з краін сацыялістычнай садружнасці: Балгарыі, Венгрыі, ГДР, Манголіі, Польшчы, Румыніі. Нам асабліва запаміналася выступленне вядомага ў Польшчы і ў нашай краіне пісьмніка Войцеха Жукроўскага, які расказаў аб творчых клопатах яго сяброў, аб барацьбе на сучасным ідэалагічным фронце, аб еднасці народа і арміі.

— Варожыя нам сілы, — сказаў Войцех Жукроўскі, — імкнуцца сёння ўбіць клін паміж нашай арміяй і народам, але яны забываюць, што армія — гэта частка народа, сыны і браты народа, апранутыя ў мундзіры. Я таксама салдат, хоць і нашу цывільнае адзенне...

Нам, прадстаўнікам пісьмніцкай арганізацыі Беларусі, было што сказаць аб творах на ваенна-патрыятычную тэму. Творы многіх нашых пісьмнікаў вядомы не толькі ў рэспубліцы, але і далёка за яе межамі. У дакладзе Уладзіміра Карпава і выступленнях называліся імёны Алеся Адамовіча, Васіля Быкава, Івана Шамякіна.

Больш шырока і грунтоўна аб беларускай літаратуры на ваенна-патрыятычную тэму і праблемах яе сказаў у сваім выступленні Ніл Гілевіч. Ён гаварыў аб традыцыйна ваенна-мастацкай літаратуры, пачынаючы ад народных пісьмнікаў і паэтаў Якуба Коласа, Янкі Купалы, Міхася Лынькова. На канферэнцыі былі названы імёны прадстаўнікоў пакалення, чыё маленства апалена вайной: Івана Пташнікава, Барыса Сачанкі, Івана Чыгрынава, Віктара Казько і іншых.

На Мамаевым кургане мы маўчалі, думаючы пра тых, хто стойка абараняў Сталінград, хто палёг тут, на беразе Волгі, смерцю адважных, хто праліў тут кроў, хто зламаў фашысцкаму зверу хрыбетнік, думалі пра ўсіх тых, хто прынёс нам свята Перамогу. Пра тых, хто ўзняў гэты горад з руін, пра сам горад, які навідавоку ўсёй Планеты.

Леанід ПРОКША.

КРЫТЫКА, БІБЛІЯГРАФІЯ

Мікола Арочка не толькі цікавы, самабытны паэт, я сказаў бы, эпічнага складу, пра што яшчэ раз засведчыла яго драматычная паэма «Курганне» («Польмя», 1980, №№ 2—3), але і сталы, удумлівы крытык, адзін з самых аўтарытэтных сёння даследчыкаў паэзіі, у прыватнасці жанру паэмы (прыгадаем хоць бы такія яго працы, як «Галоўная служба паэзіі», «Беларуская савецкая паэма»). Таму, натуральна, чытачы з цікавасцю сустрэлі новую кнігу літаратурнай крытыкі М. Арочкі «Саюз часу і майстэрства», якую летась выпусціла ў свет выдавецтва «Мастацкая літаратура».

кі? Яна ўся палемічна нацэлена супраць духоўнага здрабнення, ваюе за гармонію жыцця. Аналітызм у сучаснай паэзіі — гэта і імкненне глыбей пранікнуць у так званыя вечныя тэмы, грунтоўна разглядае і паэму ваенных год (артыкул «На вогненным напрамку»), і творы гэтага жанру многіх паэтаў — А. Куляшова («Адраджэнне драматычнай паэмы»), М. Лужаніна («Сповідзь і летапіс»), К. Кірзенкі («Трыпутнік — трава гаючая»), А. Русецкага, А. Бачылы і Г. Кляўко («Зямля, асвечаная любоўю»), А. Вярцінскага («Усе чатыры вятры паэзіі»). Асабліва высока ацэньвае М. Арочка драматычную паэму А. Куляшова «Хамуціус», паэмы «Мікалаі Дворнікаў» М. Танка і «Плуг» Г. Кляўко (у артыкуле «Дарога праз вернасць»).

НА ВЯТРАХ ПАЭЗІІ

Мне заўсёды імпанавала шырня творчых інтарэсаў Арочкі-крытыка. І ў гэтай кнізе мы бачым, што аўтар жыве не толькі сённяшнім днём, але не ўпускае з поля зроку класічную спадчыну.

Як слушна піша М. Арочка ў абагульняючым артыкуле «Саюз часу і майстэрства», «беларуская паэзія і сёння развіваецца ў абсягу тых жа ўсталяваных вымярэнняў — грамадзянскасці, гуманізму, якія горага, з палемічным запалам былі сцверджаны на перавале 50—60-х гадоў», што дазволіла ёй яшчэ тады выйсці «на адну з самых прыкметных вышынь — упоравен з вышынямі братніх літаратур».

Разам з тым, гаворыць ён, у мастацкай творчасці на сучасным этапе выяўляюцца свае асаблівасці, выкліканыя складанасцю часу, актывізацыяй духоўнага жыцця людзей, уплывам навукова-тэхнічнага прагрэсу. Гэта — «настроенасць на цвярозым роздум аб свеце» і «павелічэнне долі рацыянальнага ў агульным балансе паэзіі — за кошт змянення чыста эмацыянальнага, «гучнага» асэнсавання. Так, паэзія нашых дзён пазбавілася сузіральнага, павярхоўнага, чыста паучцёвага падыходу да ацэнкі рэчаіснасці. Яе ўсё больш і больш вабіць роздум. Яна арганічна знітоўвае думку і паучцё. Прыкладамі таму — «Новая кніга» А. Куляшова, творчасць Максіма Танка, заўсёды засяроджаная на галоўным, на тым, як «прайсці праз вернасць» высокім ідэалам, як засцерагчы чалавека і грамадства ад сіл разбурэння і дэманізацыі. А паэзія П. Панчан-

Думка слушная, тым больш, што да апошняга часу літаратуразнаўцы карысталіся гэтымі эстэтычнымі катэгорыямі толькі ў дачыненні да прозы.

М. Арочка яшчэ ў сваёй папярэдняй кніжцы «Галоўная служба паэзіі» ў артыкуле «Паэма: крызіс ці адраджэнне?» выказаў слушныя думкі пра беларускую паэму на сучасным этапе. З цягам часу яны яшчэ больш акрэсліліся, атрымалі неабходную канцэптуальнасць. З другога артыкула, змешчанага ў кнізе «Саюз часу і майстэрства» пад назвай «Эпічнае светаадчуванне ў паэме», відаць, наколькі глыбокі і маштабны погляд даследчыка на паэтычны эпас. Сапраўды, «эпічнае... ужо нельга расцэньваць як толькі сінонім апавядальнасці, падзейнасці, як нейкі эквівалент сюжэтнасці, эпічнае — гэта не толькі гераічнае. У наш час з'явілася новая «эпічная форма лірызму», пачаўся неадольны працэс узаемаўплыву родаў і жанраў, і як вынік гэтага ўзніклі новыя разнавіднасці паэмы — лірыка-маналагічная і апавядальна-аб'ектывізаваная, драматычна-дыялагавая, прычым кожная з іх мае свае мадыфікацыі.

У артыкуле яшчэ раз выявілася шырокая эрудыцыя даследчыка: стан беларускай паэмы разглядаецца ў цеснай сувязі з развіццём жанру паэмы ў літаратурах народаў СССР, у першую чаргу — рускай. Многае ў сувязі з гэтым выказана ўпершыню, мае вартасць першаадкрыцця. Асабліва пераканальны разгляд паэм «Сцяна» Ю. Марцінківічуса і «Бунт розуму» Д. Кугульцінава, якія далі аўтару кнігі магчымасць прасачыць некаторыя вядучыя тэндэнцыі ў сучасным беларускім паэтычным эпасе. У полі зроку даследчыка

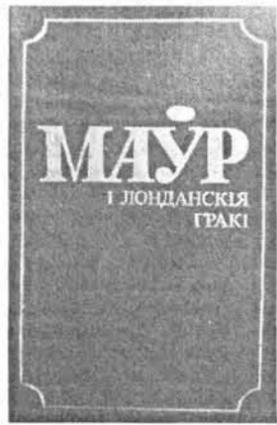
аказаліся ўсе значныя эпічныя творы беларускай літаратуры, напісаныя прадстаўнікамі розных паэтычных пакаленняў. Даследчык грунтоўна разглядае і паэму ваенных год (артыкул «На вогненным напрамку»), і творы гэтага жанру многіх паэтаў — А. Куляшова («Адраджэнне драматычнай паэмы»), М. Лужаніна («Сповідзь і летапіс»), К. Кірзенкі («Трыпутнік — трава гаючая»), А. Русецкага, А. Бачылы і Г. Кляўко («Зямля, асвечаная любоўю»), А. Вярцінскага («Усе чатыры вятры паэзіі»). Асабліва высока ацэньвае М. Арочка драматычную паэму А. Куляшова «Хамуціус», паэмы «Мікалаі Дворнікаў» М. Танка і «Плуг» Г. Кляўко (у артыкуле «Дарога праз вернасць»).

Прынцыпова ставячыся да паэмных набыткаў, ён адзначае і асобныя недахопы, уласцівыя творам гэтага жанру, у прыватнасці, некаторыя пралікі М. Лужаніна, што выявіліся ў паэме «Як нараджаўся новы свет». Мушу, аднак, заўважыць, што, на мой погляд, больш высокай ацэнкі, чым у М. Арочкі, заслугоўвае паэма А. Вярцінскага «Колькі лет, колькі зім!». Разам з тым не магу не выказаць захаплення дакладным, грунтоўным аналізам ідэйнага зместу паэмы Я. Купалы «Сон на кургане». Даследчык уважліва працэлюе кожную рэпліку дзейных асоб, кожнае сказанае імі слова і даходзіць да глыбіннага сэнсу праз лабірынты ўмоўнасці, сімвалікі, уласцівай выдатнаму купалаўскаму твору. Пасля такога прачытання адкрываецца глыбокі сацыяльны змест паэмы.

Як выкладчык ВДУ, магу засведчыць, што кніга «Саюз часу і майстэрства» дае багаты матэрыял студэнтам і настаўнікам роднай літаратуры. Увогуле, вельмі ўцешна, што за апошнія гады выдавецтва «Навука і тэхніка» выпусціла нямала кніг, якія выходзяць за межы «чыстых» манаграфій, адрашуюцца не толькі навукоўцам, а і масаваму чытачу, настаўніку, студэнту: «Сучасная беларуская проза. Раман і апавесць», «Сучасная беларуская проза. Аповесць», «Сучасная беларуская лірыка», «Беларуская савецкая лірыка», «Беларуская літаратура і праблемы сучаснасці» і многія іншыя. Сярод іх годнае месца заняла і кніга літаратурнай крытыкі Міколы Арочкі, напісаная чалавекам, які выразна бачыць асноўныя заканамернасці развіцця паэзіі ў нашы дні.

Мікола МІШЧАНЧУК.

Кнігапіс

В. І. КОРН. Маўр і лонданскія гракі. Раман. Пераклад з нямецкай М. Лешчуна і М. Навіцкага. Для старэйшага школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1982.

Раман нямецкіх пісьменнікаў Вільмаса і Ільзы Кори «Маўр і лонданскія гракі» карыстаецца назменнай папулярнасцю ў чытачоў Германскай Дэмакратычнай Рэспублікі, аб чым, у прыватнасці, сведчыць і той фант, што ён неадразу перавыдаваўся і, як адзін з лепшых твораў для дзяцей і юнацтва, удастоены прэміі. Аўтары яго прытрымліваючыся гістарычных фактаў, праўдзіва расказваюць пра жыццё правядураў сусветнага пралярыйнага, найвялікшых мысліцеляў чалавецтва Карла Маркса і Фрыдрыха Энгельса.

Цяпер з раманам «Маўр і лонданскія гракі» могуць пазнаёміцца беларускія чытачы. У перакладзе Міколы Лешчуна і Міколы Навіцкага кніга пабачыла свет у выдавецтве «Юнацтва» Г. СЯРДОБАУ.

М. КОРЗУН. Зоркі на танках. Аповесці. Для малодшага школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1982.

У сваёй творчасці Мікола Корзун найчасцей расказвае пра падзеі, драматычныя па гучанні, якія патрабуюць ад чалавека вытрымкі, умання суаднесці сваё жаданне з неабходнасцю, а яшчэ — гэта самае галоўнае — з гонарам прайсці праз усе выпрабаванні. Калі ж улічыць, што героі кнігі М. Корзуна ў большасці сваёй дзеці альбо падлеткі, дык гэтыя аналітычныя даючы магчымасць прасачыць, як юныя героі, пераадолюючы мінутны страх, нупуўненасць, нявопытнасць, паступова далучаюцца да важнай справы, становяцца ў агульнай шэрагі змагароў.

Аповесць, якой адкрываецца кніга, — «Чырвоныя зоркі на танках». Перад чытачом паўстае маленькае дзяцель, якія вымушаны былі жыць ва ўмовах заходнебеларускай рэчаіснасці, калі яны разам з дарослымі адчувалі на сабе сацыяльны і нацыянальны ўціск. Аднак М. Корзун не ідзе прайдзенымі сюжэтнымі хадомі. Таму яго герой — хлопчык Міколка, ад імя якога і вядзецца расказ — запамінаецца, а справа, якія ён робіць, варты пераймання.

Што тычыцца другой аповесці — «Навальнічная паласа», дык яна пабудавана на дакументальнай аснове. Пісьменнік расказвае пра жыццё піянеркі-партызанкі Вольгі Дзёміш, якая за баяныя подзвігі ў гады Вялікай Айчыннай вайны была ўзнагароджана ордэнам Славы і медалямі.

К. СЕЧКА.

«Усе паэты на свеце — браты. Бо яны — себбыты братэрства на зямлі». Зуўдзія ХОДЖЫЧ.

Гартаю «Далягляды» — 81, Спыняюся на паэзіі замежных аўтараў, чытаю яе — падборку за падборкай: нібы плыву па рацэ з крутымі берагамі, і за кожным чарговым паваротам адкрываецца невядомы, аднак уражальна блізкі краявід. Яно не ўяўнае, гэтае адчуванне блізкасці, інакш адкуль бы ўзялася высокая хваля даверу, якая не раз яшчэ будзе вяртаць мяне да гэтага наноў адкрыванага свету?..

«...А я слядоў не баюся, полем хаджу шырокім зімой і ўлетку. Няхай цікуе, хто хоча, пакуль не напорацца на шыпшыну...» (Юзаф Озга-Міхальскі).

«Колькі срэбных сняжынак, колькі снегу ў далёкай зімовай Расіі! Колькі ў небе заснежаны пскоўскім залатым купалоў, між якіх мы ідзём, між якіх веер б'ецца ў бясцілі, пад якімі скуголіць, як пёс, немагчымая наша любоў...» (Найдзен Вылчаў).

«...І буду радасць мець, бы ў маладосці, і дом, і неба высь, і мора даль... Бо чалавек жыве ў імя часосці і мусіць мець, за што жыццё аддаць!» (Эўцім Эўцімаў).

Што ж такое паэзія? Пятрусь Макаль спрабуе адказаць на гэта пытанне і прыходзіць да высновы, што «таямніца сапраўднай паэзіі ў непаўторнасці ўбачанага мастаком, у яго здольнасці ў кожнай з'яве ад-

крыць рух жыцця, сцвердзіць пафас змагання, прагу дасканаласці».

Датычна зместу і сэнсу творчасці славака П. Койша, якога П. Макаль прадстаўляў у мінулагадніх «Даляглядах», гэта

ты далей ішоў»). Жыць змагарна, жыць сумленна, пастаянна скіроўваючы свой розум і пачуцці на няўхільнае ўдасканалванне, на валавое сцвярджанне годнасці і характава, — менавіта ў гэтым бачыць

ў адказе, як у спектаклі, дзе адзін актёр». Бо як бы ні агортвала роспач, як бы чарноце ні ўкрывала далі, вяршыні чалавечага духу былі, ёсць і будуць, і ў кожным з нас затоены магчымасці ўзняцца да гэтых вяршынь, і таму «ідзі, без слоў, праз ночы і дні — пачуй, убач і дасягні, — чаго дасяг кульгавы Байран, і што сляпы Гамер пабачыў, і што глухі Бетховен чуў».

(«Абавязак»).

І гэта не мэта. Калі мэта ўяўляецца як канчатковасць, яна абмяжоўвае. Гэта абавязак чалавека. Бо ён разгортвае бязмежную прастору. Каб ісці далей. Бо сэнс толькі ў росце, толькі ў поступе. Бо ёсць яно, ёсць «і больш вечнае нешта», чым толькі тое, «што моцна ў абдымак трымаем» (Ю. Озга-Міхальскі).

«Нам родную Ітану не кінуць бы ў дарозе, Блукаючы па свеце, у мэты на парозе».

Гэта з «Балады пра нас» чарнагорца Зуўдзіі Ходжыча. І прыгадваецца купалаўскае: «...О так! Я — пралетар!.. Яшчэ учора раб пакутны — сёння я зямлі ўладар і над царамі цар магутны! Мне бацькаўшчынай цэлы свет, ад родных ніў я адварнуўся... Адно... не збыў яшчэ ўсіх бед: мне сняцца сны аб Беларусі!». Вось як — праз час і прастору — пераклікнулася духоўнасць. Бо яе сілкуе магутная каранёвая сістэма, выяўленая яшчэ ў скарынінскім «Понеже от приращения звери, ходящие в пустыни, знают ямы свои; птицы, летающие по воздуху,

сапраўды дакладная характарыстыка. Майстру і вольнага верша, і класічных паэтычных форм Павелу Койшу вельмі ўласцівы эмацыянальная публіцыстычнасць, адкрыты заклік да людзей не апускацца «ніжэй саміх сябе», быць стваральнікамі, а не самазнішчальнікамі: «Так многа ў людзях на зямлі свінцу. Было ж і войнаў на зямлі па горла, было чумы даволі і шаленства, было на сценах гэтулькі крыві, цяпер жа кіслароду не хапае. Азон і кісларод. Сталёвы вырай. І крыламі нябачнымі ракеты нацэлены і на тваё акно...» («Каб

ца П. Койшу прызначэнне чалавечага існавання на зямлі. З ім актыўна салідарны балгарын Найдзен Вылчаў, што асабліва яскрава праяўляецца ў вершах «Жаночы партрэт» і «Мужчынскі партрэт», дзе пэст стварыў праўдзівы вобраз сучасніка, загляданага «ў блізім, у задуме аб далёкім», самотнага, «хоць наўкол — натоўп, нібы рака», чалавек, які «ведае, што свой не спыніць рух, што будзе з верай светлай непаруйна да ісціны імкнуча яго дух», бо ён выдатна ўсведамляе, што кожны з нас «перад усімі і за ўсё

АДНУ з прычын, чаму хутка старэюць хрэстаматы, Я. Колас тлумачыў тым, што ў іх не заўсёды трапляюць лепшыя творы. На жаль, і цяпер яшчэ сустракаецца нямаля перашкод, якія закрываюць дарогу ў школу сапраўды мастацкім творам. Некаторыя дзеячы ад педагогікі з лёгкім сэрцам пускаюць у хрэстаматы творы слабыя і пасрэдняя — там усё зразумела, там ідэя, як кажуць, на паверхні. А пра творы, у якіх ёсць падтэкст, кажуць, што вучні або зусім не зразумеюць іх, альбо зразумеюць няправільна.

Такі погляд нельга вытлумачыць нічым іншым, як скажоным разуменнем выхавачай ролі літаратуры. Часам гэтая праблема разглядаецца даволі прымітыўна. Разважаюць прыблізна так. Прачытае вучань «Авадзень» або «Як гартавалася сталь» і адразу робіцца мужным, смелым і праўдзівым. А другому трапіць на вочы «Вакхічная песня», ён адужае яе да палавіны, а другую чытае ў больш узніслым настроі, вярнуўшыся з бліжэйшага гаспадарства. Калі б справа абстаяла такім чынам, то вельмі складаная праблема выхавання чалавека і грамадзяніна была б на дзіва прастай.

Тая ўнутраная работа (тут вельмі дарэчы гэтае талстоўскае слова), якая ідзе ў свядомасці чалавека пад уплывам мастацкіх твораў, адбываецца не раптам і ідзе няпростымі шляхамі. Мала за сваёй важную ідэю, трэба каб яна стала перакананнем. Як перакананнем, рысай характару стала для Мішы Мароза ідэя дэбра, самаахвярнага служэння людзям. Думаю, што яна выпрацоўвалася і пад уражаннем прачытаных кніг таксама. Цікава было даведацца, што раман «Дон Кіхот» — любімая кніга Віталія Пятроўскага, таго самага хлопца з Баранавіч, што

(Заканчэнне нататак. Пачатак у № 23).

вынайшаў спосаб разводу мастоў, аналагаў якога не ведае сусветная тэхніка. Калі ў Віталія папыталі, якія рэчы ён узяў бы з сабой, калі б пакідаў Зямлю, ён адказаў: «Яду, вадзі і паветра як мага больш, кнігу як мага таўсцейшую і ката Рыжыка».

ваюцца. У сваіх заўвагах па праекце праграм я гадоў восем таму назад пісаў у Міністэрства асветы: «Добра, што ў аглядным раздзеле нарэшце названа імя В. Быкава — раней яно нават не ўспаміналася. Неабходна адвесці га-

мана «Будучыня» аб'ёмам на 22 аркушы даваць урывак на 25 старонак? Для знаёмства з творчасцю гэтага пісьменніка хапіла б апавядання «Дачка эскадрона». Думаю, што не належыць да лепшых твораў П. Панчанкі яго ранні верш «На пашы». Вялікім не

ЧЫТАЦКІ ДЗЕННІК ПІСЬМЕННІКА

Рыгор ШКРАБА

Некалькі год таму назад у школах рэспублікі пачалі выкладаць этыку. Хочацца верыць, што вынікі гэтага можна будзе заўважыць на вучнях. Пакуль асаблівых змен у іх саводзінах на вуліцы, у тэатры або ў тралейбусе не відно. Урокі па этыцы — гэта не стэнд, па якім вучаць кіраваць аўтамабілем і ведаць дарожныя знакі: сёння вывучыў — заўтра сеў за руль. На старонках газеты «Літаратура і мастацтва» расказвалася пра жахлівае груповае злачыства падлеткаў. Адзін з іх быў амаль выдатнікам і за некалькі дзён да гэтага атрымаў пяцёрку па этыцы.

Трэба сказаць, што ў нас не робяцца энергічныя заходы, каб наладзіць больш цеснае супрацоўніцтва пісьменнікаў са школай. Чаму б інстытуту педагогікі не абмеркаваць праграмы па літаратуры на старонках газеты «Літаратура і мастацтва»? Зразумела, тут пісьменнікі маюць толькі дарадчы голас, ды і то толькі ў тым выпадку, калі да яго прыслухоў-

дзіны на вывучэнне яго творчасці ў дзесятым класе. Раней ці паэзія даваецца гэта рабіць, лепш — раней. Было дзіўнае становішча. Творы В. Быкава Л. Клімовіч уключыў у хрэстаматыю па літаратуры народаў СССР. Яго творчасць В. Каверын прапанаваў вывучаць факультатыўна ў рускіх школах побач з творамі В. Шукшына, У. Цендракова і Ю. Трыфанова. А тым часам беларускія школьнікі не мелі магчымасці хоць бы пазнаёміцца з творами В. Быкава па школьнай хрэстаматы. Нарэшце прынята палавінчатае рашэнне: у хрэстаматыю сёмага класа ўключана ў скарачаным выглядзе аповесць «Жураўліны крык».

Калі б больш прыслухоўваліся да голасу пісьменнікаў, мы даўно мелі б і куды б больш дасканалыя праграмы і лепшыя падручнікі. І не гучала б кожны раз рэфрэнам, што ў хрэстаматы часам трапляюць не лепшыя творы. Мнагавата ў іх урыўкаў і скарачэнняў. Навошта з ра-

паводле думкі, а проста расцягнутым за кошт неабавязковых апісанняў уяўляецца апавяданне Т. Хадкевіча «Пачатак дружбы». Трэба прыслухацца да заўвагі Я. Брыля аб тым, што ў апавяданні К. Чорнага «Дарогуся» заходнебеларуская рэчаіснасць паказана прыблізна.

ЛЮДЗІ, ад якіх залежыць лёс школьных падручнікаў, часам баяцца ўсяго новага: новых ідэй, новых імён, новых твораў. У выніку вучні часам трымаюцца на галодным паўку. Хрэстаматыя «Родная літаратура» для чацвёртага класа магла быць куды больш багатая на добрыя і выдатныя творы. У яе трапілі прапанаваныя складальнікам творы: «Хто робіць пагоду» М. Лужаніна, «Як спявалі песню» Я. Скрыгана, «Цітаўкі» А. Кудраўца, «Развітанне» Ф. Янкоўскага, «Акопы» Б. Сачанкі, «Той дзень прапаў...» і «Дзяўчаты мыюць танк» П. Панчанкі, «Я ўдзячны лёсу...» Г. Бураўкіна, «Заўжды ў сэрцы» С. Грахоўскага і некаторыя іншыя.

ведать гнезда своя; риби, пльваючы по морю і в реках, чуюць вшыры своя; пчэлы і тым подобна бороняць ульев своих, — тако ж і людзі, ігдэ зродзіліся і ўскормлены сьць по бозе, к тому месту великую ласку имають».

Толькі праз асабістае мажліва далучэньне да ўсеагульнага. Гравітацыя мае сілу над чалавекам не толькі як над фізічным целам, але і як над асобай. Адчуваньне Сусвету прыходзіць да нас праз адчуваньне роднай зямлі, свайго роднага краю. Толькі шануючы ўласную радзіму, пачынаючы дзейсна і стваральную любоў да яе дадзена зразумець маркоту і мару іншага народа, трывогу і клопат усяго чалавецтва. Толькі шануючы і любячы радзіму!

Ледзь загараўся ў небе Зорны
і ў змронку патаналі гораў
Як пастухі прываблівалі ноз
і іх на горных стойбішчах

Даілі поўнач. Цемні рака
Удымалася пагрозліва бруёю.
І знаў я, што Шлях Млечны
з казінага бялее нада мною.

Чаму гэтак «Даенне коз»
балгарына Эўціма Эўцімава
— паэзія! Як паэзія ягонае ж
— «Хмаркай летняй ты ўсплы-
веш высокая, я — над хмар-
кай стану зоркай яснай, ты ў
яе, бы ў люстра, паглядзіся і
маёю зноўку будзеш?»

Альбо ўзяць верш Юзафа
Озгі-Міхальскага «Цяля на-
радзілася»: «Ацялілася ж на-
ша карова чатыры ножкі бы-

ло ў цяляці. Вол не вытрубіў
нават паўслова, глядзеў пра-
вым вокам — няўрымста ў ха-
це». — Таксама ж паэзія!
Можна бясконца прыводзіць
прыклады, а ім месца ў самых,
здавалася б, дакладна вызна-
чальных рамках. Бо творчым
людзям выдатна вядома, што
справа не ў матэрыяле твора
— не ў тэме, не ў ідэі, не ў
пафасе. А ва ўвасабленні тэ-
мы, ідэі, пафасу. І кожны май-
стар, як правіла, адметны ўла-
сным почыркам.

Спакойная, засяроджаная
апаэтычнасць Ю. Озгі-Міхаль-
скага падсвечана дакладнай
вобразнасцю — і вось ужо
верш невытлумачальным чы-
нам набывае вагу святла («Вяр-
тацца ранкам»). Не ўнікае па-
эт і асацыятыўна-метафарыч-
най манеры, дзе сэнс ляжыць
не на паверхні, а затоены на-
ват у пропуску асацыятыўных
звоняў («Спустошанасць пас-
ля цябе»). Озга-Міхальскі ча-
сцей за ўсё не імкнецца свае па-
чутці, перажыванні, ён іх рас-
крывае так, як дрэва раскры-
вае сваю сутнасць у лісце, у
цвэце («Ні пра што не магу
ўжо думаць»).

«Прылады» Н. Вылчава —
дакладнасць слова, ёмістасць
параўнання, канкрэтнасць пей-
зажнай замалёўкі — з абавяз-
ковай праекцыяй на чалавека,
прычым узнікае такая знітава-
насць, што чалавек і прырода
ў паэзіі Вылчава паўстаюць як
адзінае цэлае, цяжка вызна-
чыць, хто каго стварае, чый
на каго большы ўплыў («Напі-
сана на кляновым лісце»,

«Асенняе дрэва», «Шалёная
ясна»). Жыццелюбства паэта
настолькі магутнае, што морак
быцця проста пасуе перад гэ-
тай праменай светлатой чала-
вечай натуры («У акне»).

У «арсенале» Э. Эўцімава
таксама канкрэтнасць абма-
лёўкі, толькі яна часцей тычы-
ца псіхалагічных станаў чала-
века, чым прыродных з'яў.
Адсюль такое пільнае сама-
ўзіранне лірычнага героя, муд-
рае разуменне недасканалас-
ці чалавека і вера ў сілу адо-
лець уласныя заганы, стаць
вартым даверу іншых («І калі
ты...», «Са мной табе...»).

Зуўдзія Ходжыч, каб рас-
крыць няпростасць жыцця і
пошукі выйсця ў драматычных
сітуацыях, прыбягае да намёку,
іншасказальнасці, прытчава-
сці («Кур'ер», «Паход»).

Адзіная для ўсіх аўтараў тэ-
ма — Чалавек і яго стасункі
са светам, а вырашаецца са-
мымі разнамаітымі прыёмамі.
Аднак, нягледзячы на гэта —
і дзякуючы гэтаму! — у ко-
жным паасобным выпадку мы
маем справу з фактам сапраў-
днай паэзіі.

Ці ж каханне толькі хвалю
кальханне?
Вецер смецце кідае да ног.
Здабываем цяжка сталае
каханне
Мы цаною смуткаў і трывог.
(П. Койш, «Чатыры санеты
пра каханне»).

Паэзія не падручнік, вядома.
Чаму можа навучыць тужлівая
песня? А ў чалавека, які спя-
вае ці слухае такую песню,
злітае з душы закарэлая лус-
ка забойчай будзённасці, і ён

хоць на момант чыснее душой,
хоць на міг спазнае неба. «Па-
эт не забавляе, ён узвышае і
прасвятляе» (У. Кастроў). А
дасягаецца гэта ці не гармоні-
яй інтанацыі і слова? Ці не
менавіта ў гэтай гармоніі ўмо-
ва нараджэння паэзіі як невы-
казнага, невытлумачальнага
павеву, здольнага перавяр-
нуць душу? Бо самая дробяз-
ная недасаванасць уносіць
у радок фальшывую нотку, і
жыццёвая праўда падмяняец-
ца ўяўнай праўдзівасцю.

Так, каханне — ззяне, што
здабыта болям,
што раптоўна ўспыхне, і на час
аголім
сваё сэрца мы ў святле любві.
Так, у мёдзе горная слязінка,
у п'якучых зёлках зорная

расінка,
у БАКАЛЕ КРОПЕЛЬКА КРЫВІ,
(Падкрэслена мною. — Н. М.).

А калі ўдумацца, ці не за-
надта прыгожа, манерна, а зна-
чыць і штучна, выглядае гэты
«бакал» — з кропелькай крыві?
Ці не выбіваецца гэтая «ку-
дзерка» з агульнай узнёслай,
але строга засяроджанай плыні
верша?.. Падумка мімаходзь.

Бо творы замежных аўтараў
— ад Ю. Озгі-Міхальскага да
Г. Э. Лесінга — прадстаўленыя
ў «Даляглядах» — 81 у пера-
кладах Р. Семашкевіча, М. Тан-
ка, Г. Бураўкіна, Н. Гілевіча,
А. Вярцінскага, П. Макаля,
А. Грачанікава, С. Панізніка,
А. Зарыцкага, У. Папковіча —
ўспрымаюцца як факт паэзіі,
факт ужо і беларускай паэзіі.
Узаемапераклады — своеасаб-
лівы абмен дарамі паміж наро-
дамі. І ў гэтым сэнсе «Даля-
гляды» робяць вялікую справу:

у пэўнай ступені вызначаючы
поступ нашай нацыянальнай лі-
таратуры. Усе ж творчыя по-
шукі зводзяцца да аднаго: вы-
яўлення ісціны пра Чалавека.
Адназначнага адказу тут быць
не можа. Вось чаму нам так
цікава ўсё, што ў свеце ўжо
зроблена ў гэтым накірунку. А
далучэньне да лепшых здабыт-
каў іншых літаратур вымагае
крытычных адносін і да ўлас-
нага плёну. Супастаўляючы ж,
нельга не рухацца ўперад.
Нельга не дбаць пра аддэр —
на належным узроўні (як спра-
ведліва зазначыў нека Імант
Зіедоніс)!

Цяпер паэзія імкнецца да
ўсё большага паглыблення ў
псіхалогію, у інтэлектуальны
свет сучасніка. Непрыязнасць
да «лабай» дэкарацыі, рыто-
рыкі і пустога прыхарошвання
дыктуюцца самім суровым ча-
сам. Здаецца, ніколі яшчэ свет
не быў такі непадзельны, не
быў так знітаваны адзінай на
ўсе землі і народы трывогай.
Але ж і ў самых драматычных
гістарычных сітуацыях людзей
не абмяноўць іх уласныя рада-
сці, смуткі, спадзяванні. Вось
чаму ў літаратуры ўсё выраз-
ней запаноўвае спавадальны
тон, узрушана шчырасць і глы-
бокая вера ў чалавечы праць,
чалавека — стваральніка. І
дзе б ні жылі, працавалі, тва-
рылі паэты — яны сапраўды
браты, бо іх, раскіданыя па
свеце, родніць голас іх непад-
купнага сумлення, іх праўдзі-
вае, высокае Слова ў змаганні
за святло ў людскіх душах.

Ніна МАЦЫШ.

Атрымліваецца зачараванае
кола: няма ў хрэстаматы, бо
няма ў праграме, і — наад-
варот. А чаму праграму, на-
ват калі б яна была добрай,
нельга памяняць на яшчэ
лепшую?

Вартасці названых твораў
я даводзіў на ўсіх узроўнях
абмеркавання хрэстаматы.
Гатоў зноў і зноў даводзіць,
што паэма М. Лужаніна нібы
знарок напісана для школы.
Яна вельмі добра расказвае
пра стыхіі прыроды і славіць
чароўнае харавое роднай мо-
вы, раскрывае яе багацце.
Само прасіцца ў хрэстаматыю
апаэтычнае «Цітаўкі». Гэта
твор пра народную мараль,
пра тое, праз які катарсіс
граходзіць хлапчук, каб на-
вучыцца адрозніваць фальшы-
вую вернасць сябру ад зако-
наў добра і справядлівасці.
Можна толькі здзіўляцца, ча-
му ніводнаму складальніку
хрэстаматы не трапілі на вока
выдатныя вершы П. Пан-
чанкі «Сэрца і крыж», Р. Ба-
радуліна «Палата мінёраў»,
не менш выдатнае апаэтычнае
В. Адамчыка «Салодкія
яблыкі».

Хрэстаматы вельмі скупа
знаёмляць вучняў або зусім не
знаёмляць з творчасцю М. Га-
рцкага, Ц. Гартнага, Я. С-
крыгана, В. Таўлая, А. Пы-
сіна, К. Кірэнкі, М. Лобана,
А. Чарнышвіча. Я ўжо не
кажу пра творы пісьменнікаў,
якія нясуць сёння ці будучы
несці заўтра галоўную служ-
бу ў літаратуры. Маю на
ўвазе В. Адамчыка, І. Чыг-
рынава, Н. Гілевіча, У. Дамаш-
швіча, Б. Сачанку, А. Куд-
раўца, А. Жука, В. Зуенка,
Д. Бічэль-Загнетаву, Я. Яніш-
чыц, А. Грачанікава, П. Ма-
каля, Я. Сіпакова, В. Казько
і інш.

Пакуль гаворка ішла пра
праграмы малодшых класаў.
Не ўсё добра з праграмамі
для васьмых, дзевяціх і дзе-
сятых класаў. Тут шмат на-
гластанняў мінулых часоў,
бо яны многа разоў «латалі-
ся». Іх трэба прыдзірліва пе-

рагледзець і разам і Інстыту-
там літаратуры Акадэміі на-
вук і Саюзам пісьменнікаў
навукова адрэдагаваць.

У раздзеле пра творчасць
К. Крапівы праграма патра-
буе даць паняцце пра «эзо-
паву мову». Гэта, мякка ка-
жучы, — ненавуковы падыход
да вывучэння савецкай літа-
ратуры. К. Крапіва, партый-
наму мастаку, няма неабход-
насці хаваць свае ідэйныя
погляды. Мастацкія сродкі,
якімі ён карыстаецца ў сваіх
п'есах і байках, маюць іншую
назву.

Няма належнага растлума-
чэння, каго трэба разумець,
калі праграма гаворыць пра
«асуджэнне пасіўнасці і ця-
рлівасці» ў п'есе «Раскіданае
гняздо». Гэта твор шэкспіраў-
скага гучання пакуль больш-
менш здавальняюча не пра-
чытаны ні нашай крытыкай,
ні нашым тэатрам. Калі пра-
грама мае на ўвазе Марылю,
то Я. Купала яе малюе з бо-
лем і спагадай. Нельга адкі-
даць адны рысы аб'ёмнага
вобраза і браць толькі другія.
Гэта адзін з выдатных обра-
заў маці ў нашай літаратуры.
Вельмі чалавечны характар,
напісаны з любоўю. Гэта су-
прырэчлівы вобраз. Да ідэйнага
ўзроўню Нілаўны яна не дара-
сла і штучна падцягваць да яго
— значыць адкідаць нешта
вельмі важнае. Трэба пры гэ-
тым памятаць словы М. Гор-
кага аб тым, што мастак псе-
вой матэрыял, калі, не ліча-
чыся з сацыяльнай прыродай
сваіх герояў, прымушае іх га-
вэрыць чужымі словамі і ра-
біць арганічна немагчымае для
іх. «Кожны намаляваны чала-
век падобны да руды — ён фар-
муецца і дэфармуецца пры
пэўнай ідэалагічнай тэмперату-
ры».

У праграме нямала агуль-
ных, абстрактных азначэнняў,
які кожны можа разумець па-
свойму. Як адметная рыса па-
эзіі Ф. Багушэвіча называецца
песеннасць яго мовы. Але тое
самае можна сказаць пра
паэзію Я. Купалы, М. Багдано-

віча, П. Броўкі, А. Русака.

Летась праграмы былі да-
працаваны. Больш увагі звяр-
таецца на міжпрадметныя су-
вязі. Праблема вельмі важная,
яна патрабуе глыбокага вывуч-
эння. Трэба добра разабрацца,
што ў гэтай галіне зроблена
нашымі крытыкай і літаратура-
знаўствам, на якія павінна аба-
пірацца праграма. Кідаецца ў
вочы, што дапрацоўка зробле-
на не заўсёды прадумана.

У апошнія гады нашы кампа-
зітары напісалі многа выдат-
ных песень на класічныя творы
беларускай літаратуры, такія
як «Спадчына», «Вераніка»,
«Алеся», «Мой родны кут» і
інш. Пасля разгляду творчасці
П. Броўкі праграма патрабуе
звярнуцца да песні «Памяць
сэрца». Напісаў яе тэкст
М. Ясень. Відаць, гэта не той
выпадак, калі адзін твор ста-
віць аўтара сярод класікаў лі-
таратуры. Мусіць, на ўроку лі-
таратуры вучні будуць не спя-
ваць песню, а чытаць тэкст.
Толькі невядома, у арыгінале
ці ў перакладзе. І як гэта бу-
дзе ўспрымацца на фоне паэзіі
П. Броўкі? А там, дзе ёсць
прызнанне саміх пісьменнікаў,
дзе ёсць адпаведная літарату-
ра, аўтары праграмы ніякага
ўплыву не бачаць. Ні слова не
гаворыцца пра творчыя сувязі
і асабістую дружбу двух вы-
датных паэтаў А. Твардоўска-
га і А. Куляшова.

Праграма называе кампазі-
тараў А. Граса і Л. Свєрдзеля,
і ў той жа час мінае такія імё-
ны, як Р. Шырма, Г. Цітовіч,
В. Залатароў, мінае музыку та-
го ж І. Лучанка да купалаў-
скай «Спадчыны», мастакоў і
скульптараў З. Азгура, А. Ані-
кейчыка, С. Вакара, М. Купа-
ву, А. Кашкурэвіча, Н. Па-
плаўскую і іншых, якія трывала
звязалі сваю творчасць з бе-
ларускай літаратурай.

Вучні павінны засвоіць, якія
сувязі існуюць між творчасцю
І. Тургенева, А. Фадзеева — з
аднаго боку і творчасцю І. Ша-
мякіна — з другога. Толькі невя-
дома, пра што ідзе гаворка: пра

творчае наследаванне, стыля-
вое ці тыпалагічнае падабенств-
ва. Наконт А. Фадзеева спра-
швацца не даводзіцца, хоць на-
ша крытыка амаль не пісала
пра яго ўплыў на прозу
І. Шамякіна. А што датычыць
І. Тургенева, то яна наогул не
кранала гэтую праблему. А што
рабіць у такім выпадку настаў-
ніку?

Даволі бедны спіс літарату-
разнаўчых і крытычных прац,
якія праграма рэкамендуе на-
стаўніку. У ім не называюцца
даследаванні па эстэтыцы
У. Конана, працы М. Стральцо-
ва, А. Бачылы, Н. Ватацы пра
М. Багдановіча, артыкулы
У. Калесніка пра М. Гусоўска-
га, М. Танка і Я. Брыля, кнігі
Д. Бугаёва пра М. Лынькова і
М. Танка, даследаванні Н. Гі-
левіча пра аб'яднанне «Малад-
няк» і беларускую загадку,
артыкул В. Віткі пра «Гараса на
Парнасе», кнігі інтэр'ю А. Гар-
дзіцкага з беларускімі літара-
тарамі. Добра было б назва-
ныя і многія не названыя тут
працы выдаць у спецыяльнай
серыі для настаўнікаў.

Праграмы не маюць аўтара.
Гэта дакумент безыменны, да-
кумент калектыўнай творчасці.
Спрашвацца няма з кім, няма
каму і чырванець, што апо-
весьць У. Дубоўкі «Жоўтая ака-
цыя» называецца апаэтычнасцю.
ПІСЬМЕННІКІ не вельмі ах-
вотна супрацоўнічаюць у на-
пісанні падручнікаў і літарату-
разнаўчых кніг для школы. За-
лішні аптымізм тут не можа
прывесці карысці. Конкурс на
лепшы падручнік па беларус-
кай дарэвалюцыйнай літарату-
ры не адбыўся — не паступілі
рукапісы, а прэміі былі, трэба
сказаць, неблагія.

Куды больш маглі б зра-
біць пісьменнікі ва ўдаскана-
ленні хрэстаматы. Але яны
часцей за ўсё запрашаюцца ў
якасці пажарнікаў, калі трэба
ратаваць кнігу, або на той
стады, калі трэба навесці кас-
метыку. Таксама справа па-
важная, калі прыгадаць, што
слова «касметыка» таго ж ко-
раня, што і «космас», якое аз-

начае лад, парадак і з'яўляец-
ца антонімам да слова «хаос».

З большай увагай трэба бы-
ло б паставіцца да ўжо зро-
бленага пісьменнікамі. Беларус-
кае слова падручнік вельмі
добра гаворыць пра асабіласці
кніг, якія вывучаюцца ў школе.
Ужо больш за дзесяць год
А. Клышка бярэ пад руку пер-
шакаласнікаў і вядзе з пошты-
кі на прыступку, ад літары А
да літары Я, у краіну ведаў.
Больш за дзесяць год ён калі
не першым, то пад руку з на-
стаўнікам штодзень заходзіць
у клас. Пара б прысоіць яму
годнасць заслужанага настаў-
ніка рэспублікі. Думаю, што та-
кое званне заслужылі Э. Агня-
цвет сваімі творами і сваёй ува-
гай да школы і М. Барсток
сваімі працамі ў галіне школь-
нага выкладання літаратуры і
сваёй дапамогай аддзелу пад-
ручнікаў і метадычнаму савету
міністэрства.

У іншых рэспубліках ёсць
акадэмікі і члены-карэспандэн-
ты Акадэміі педагагічных на-
вук з ліку пісьменнікаў, маста-
коў, кампазітараў, дзеячаў кі-
но, тэатра. Мы іх ведаем:
С. Міхалкоў, Д. Кабалеўскі,
С. Абразцоў, С. Герасімаў,
А. Алексін і іншыя. У нашай
рэспубліцы няма. А між тым
вельмі многа для выхавання
дзяцей зрабілі сваёй творчас-
цю Леў Голуб, Васіль Вітка і
Ігар Лучанок. Думаю, што
кніга В. Віткі «Дзеці і мы»
заслужвае больш высокай
ацэнкі, чым яна атрымала. Ад
многіх навуковых кніг яна мае
толькі адно адрозненне: напі-
сана не сумна і не па друкана-
ных крыніцах, а на асабіста
здабытым з жыцця матэрыяле,
на падставе свайго вопыту.

У нас стварэнне і выданне
падручнікаў не з'яўляецца ма-
наполіяй адной ці некалькіх
асоб. Даўно ў мінулае адышлі
часы, пра якія расказвае вядо-
мыя кнігавыдавец І. Сыцін. У
цяжкае становішча трапляў аў-
тар, калі яго «падручнік мог
пашкодзіць высокапастаўлена-

(Заначэнне на стар. 10—11).

3 ПАЭТЫЧНАГА СШЫТКА

Алена РУЦКАЯ

Двое ля вечнага агню:
Дзве пары розных вачэй
Глядзяць у самотную цішыню,
Што болем у сэрца цячэ.
Двое стаяць, розных такіх:
Унучак — яшчэ немаўля,
І дзед, са сцэжак нялёгкіх, крутых,
На схіле жыццёвага дня.
Здзіўленне ў малога ў вачах,
У вачах старога — спакой,
І толькі яшчэ ніяк не ачых
У сэрцы нясцерпны боль.
Двое ля вечнага агню:
Пачатак і далягляд
Тых, выкупіўшых цішыню
Цяною жыцця, салдат.

Як навучыцца бачыць у жыцці
Яго святочнасць, шчаснасць,
непаўторнасць;
Як навучыцца за бядою чорнай
Прамень надзеі светлае знайсці?
Як навучыцца ў дробязнасці спраў,
Будзённасці дакучлівай і шэрай

Уладзімір ВЕРАМЕЙЧЫК

Урочышча Нехарань

Івану НАВУМЕНКУ

У Нехарані будзе лістапад,
Але не хутка замець жаўталісця.
Глыбей заходзьце, каб ужо назад
Да вечара не адшукалі выйсця.
Дажджы грыбныя выгналі з зямлі
На верасы рудыя пазументы,
Баравічкі на досвітку ўзышлі,
Бы кафедры лясное асістэнты.
І Вы над імі — з сеткай гарадской
(Кош даваенны дзесці на гарышчы) —
Ківаеце ссівейай галавой:
Такую прыгажосць пад карань нішчыць!

Роздум

Як лёгка і хутка пісалася нам,
Калі шчыравалі празрыстыя рэкі,
Калі так прывольна было бацянам,
Калі лес як жарт успрымаў нашы здзекі,
Калі ля дарог зелянеліся лекі,
А ў Мінску было, можа, дзве-тры аптэкі.
Як цяжка і мудра пяро цэдзіць кроў,
Калі не зіма, а суцэлкам — адліга,
Аптэкі вакол, а не пошум дуброў,
Сірэны машын, а не рыкі звяроў,
І тысячы некалі юных дубоў
Пайшлі на выданне Чырвонае кнігі.

Тваё імя

На кожнай бярозе,
Што прыляць у белы

Знайсці стваральнасці жывую веру,
Акрыленасць, якой бы ўсё аддаў?
Як навучыцца ў сутнасці людской,
За крывым паглядам

Нязменна бачыць дабрату, спагаднасць,
Што ў сэрцах б'е крыніцаю жывой?
Як навучыцца сярод мноства слоў
Знайсці найнеабходнейшае слова;
І радавацца кожны дзень нанова,
Світанню з мірным клёкатам буслоў.

Не лёс

«Не лёс» — як шырма для слабых,
Нібы пілюлі для спакою.
Сказаў і шчасця кволы ўздых
Здушыў разважліва рукою.

Ні хваляванняў, ні турбот —
Паплач, як над ліхім здарэннем, —
Бо словы гэтыя, што плот
Між барацьбой і прымірэннем.

«Не лёс», — я думаю, сказаў
Той першы, хто ў цяжкой знямозе
Да кроплі сілы ўсе аддаў
Крутой, пакутлівай дарозе.

«Не лёс», — скажы, калі жыццё
Замрэ ва ўласным адчуванні,
Калі ідзеш у небыццё
З апошняй хвіляю змагання.

Калі б было магчыма у жыцці
Усё выменяць, што пражывеш дарэмна,
Не дзень за дзень, а хоць бы за

імгненне,
Каб той жа шлях па-новаму прайсці,
Якім судом бы строгім і няўмольным
Гартаў старонкі фаліянта спраў,
І кожны дзень, што з лёгкасцю аддаў,
Здаваўся б каменем краевугольным.
Пагляд і крок, што нават не знайшлі
Адбітку у жыццёвым вымярэнні,
Іраў бы, як глыбокія карэнні,
Што ў сэрца, бы ў бясконцасць, прараслі.
Калі б было магчыма у жыцці
Усё выменяць, што пражывеш дарэмна,
Не дзень за дзень, а хоць бы за
імгненне,
Які б сумленню цяжкай шлях ісці.

Адчай захмялілі,
Імя тваё шэпча
Расхлістаны вечер.

На кожную водмель
З пяску залатога
Удзень і уночы
Імя тваё кацяць
Сінюткія хвалі.

Вятры не замоўкнуць
І хвалі не сціхнуць
Ніколі, ніколі —
Таму тваім імем
Не раз захлынуся.

І з гэтага верша
Шапчу апантана
І ветру і хвалям
На прыпяці сіняй:
Шуміце, шуміце...

Як я з табой пасля загавару,
Калі цябе сустрэну раннем?
Як я узняць змагу гару
Майго кахання?

Ты аблачынкай ліпеньскай пльвеш
Паміж маіх цяжкіх літанняў,
Нат не крапаючыся меж
Майго кахання.
Стаю адзін на строце з дня у дзень
З адным акрэсленым жаданнем:
Злавіць хаця б дрыготкі цень
Твайго кахання!
Злаўлю — і лёгка узніму гару
У далеч несці без хістання,
Немаладуя славачы пару
Майго кахання.

Успамін пра юнацтва

Стаю на левым беразе Дняпра,
А Рэчыца насупраць. Вечарэе.
Дамоў дабрацца самая пара,
А лодку знесла. Плаваць не умею.
Гусце змрок. І дзесьці ў вышыні
Кажан нябачны крылы распраўляе.
Сярод надрэчнай пахай цішыні
Якаясь жудасць к сэрцу падпаўзае.
Туды лабегчы, дзе прычал, паром,
Дзе правы бераг адчуваеш тросам!
Кажан махнуў апошні раз крылом,
На цёмнай сцэжцы набрынялі росы.
Я бег, увесь апырсканы расой,
З паромчыкам цягнулі трос на змену,
Не ведаў я, што плыў у горад той,
Дзе на бяду сваю цябе сустрэну.

ПРОЗА

ЁН ІШОЎ З ШАРАЙ — вастравухай паджарай аўчаркай паўз канаву, на
якой меліратары зрабілі шлюзы. Не верылася, што тут некалі шумелі
альсы, рос крушыннік, алешнік, дзікі ўкроп, асака-разучка. Даўно ўжо
тут — аж ад самых Астравоў — сеялі лугавую аўсяніцу, гарох і ціма-
фееўку. Цімафееўка і ў гэтым годзе ўрадзіла густая, з тоўстым пругкім сцяб-
лом, і стары Цярэшка прыкідваў: мусіць, ці не ўвесь гэты масіў адвялі пад на-
сеннікі. Бачыш, ужо шышакі на сцябле парудзелі: вось-вось з іх пасыплецца на-
сенне.

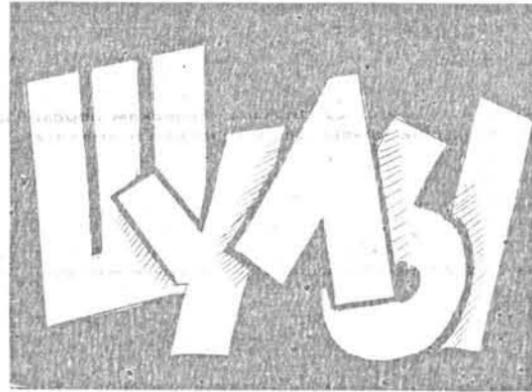
Дарога вяла то ўздоўж канавы — вада ў ёй трымалася намнога ніжэй заставак,
— то паглыблялася ў поле аўсяніцы, і Цярэшка ўдыхаў пах спелага разнатраўя.
Даўнавата не быў ён у Багатай Градзе — лічы, з таго дня, як Мікалай Манойленка
вазіў яго ў сваты да Настулі ў Астравы. Смех, дый годзе, як успомніць Цярэшка
той далёкі дзень.

Задыханы тады заскочыў да яго Мікалай — худы, тонкі, як жардзіна.
— Давай, стары, прыводзь сябе ў боскі выгляд, — пачаў з ходу прыспешваць.
— Едзем у Астравы — жаніць цябе будзем.

Цярэшка разгубіўся:
— Як яно, браціна, будзе, ні з таго, ні з сяго?

— Галі сваю шчаціну, ды апранай што лепшае — конь чакаць не будзе.

Міхась ДАНИЛЕНКА

А П А В Я Д А Н Н Е

Прышлося на хуткую руку саскрэбваць з падбародка шчэць. Затым Цярэшка
апануў чыстыя споднікі, касцюм, што пакінуў яму сын, калі прыязджаў з гора-
да. Жартаўліва прытупнуў чаравікам:

— Малады — нішто сабе. Вось толькі, каб парохня дачасна з мяне не пасыпа-
лася.

— Змоўкі ты, — цыкнуў на яго Манойленка. — Добрая кабета трапляецца —
чаго ж нам зьяваць?!

Былі ў яго ў тых Астравах нейкія далёкія родзічы па маці. Цераз людзей даў-
но перапытваў Мікалай пра ўдавіц, каб прыпуціць Цярэшку. Алена ж яго які
ўжо год як ціха адышла. І вось, здаецца, справа пачала наклёўвацца. Перадалі,
што ёсць адна — Насця Аляксандраўна. Жыве ў самым сасняку — лічы дармо-
вая дача. Дзеці яе, як і ў Цярэшкі, даўно разляцеліся па белым свеце. У кожна-
га — сваё гняздо. Адна кукуе. Ці ж лёгка на старасці гадоў без мужчынскіх рук
у доме? Чалавек табе і касу наклепле, і карове якую ношку ўкосіць, і веснічкі ў
двары паладзіць... Нярэдка, праўда, любіць стары да бутэлькі прыкладвацца.

Паехалі тады з Багатай Грады, прыхапіўшы з сабой бутэльку гарэлкі, колькі
мочаных агуркоў, кавалак сала і лусту хлеба.

— Хай будзе на ўсякі пажарны выпадак, — падміргнуў Цярэшку Мікалай. —
Ці мала як могуць сустрэць? Кажуць, часам маладога і дзеркачом выправодж-
ваюць...

Другі ўжо год няма Манойленкі, — памёр чалавек. А Цярэшка жыве сабе пры-
пяваючы ў Настулі. Хата ў яе дранкай пакрытая. Садок нядрэнны — колькі яб-
лынь, вішні ды сліўняк, бы лаза, густы. Бульба на гародзе зацвіла. Жонка пад-
гледзела адно, другое каліва — па дзіцячому кулачку ўжо выраслі бульбіны. І
агуркоў сёлета, дзякуй богу, будзе...

Шарая носіцца, шымае перад Цярэшкам — радая, што спусцілі з ланцуга,
што ў дарогу нарэшце выбраліся. Тут, лічы, кіламетраў восьм будзе — дарога
не прама ідзе, а пятляе паўз канаву, іабмінае ніжэйшыя мясцінкі.

Дарэмна тады хваляваўся Цярэшка: агледзіны прайшлі як мае быць. Настуля
— разважлівая, спакойная жанчына. Да таго ж, разумная, відаць.

— Твая ды мая пенсіі — вось і будзе на што пражыць, — сказала яна.

Хату сваю Цярэшка прадаў. Засталіся на старым дворышчы двое шулаў, стары
плот ды развалены пограб. Яго калі разабраць — нядрэнныя дубовыя плашкі
можна выцягнуць з зямлі. Вось і выбраўся нарэшце, каб прадаць каму на дро-
вы тое, што засталася на яго котлішчы.

Летні ветрык абвьявае твар, забіраецца пад расхрыстаную кашулю. За поясам
у Цярэшкі — сякерка — так, на ўсякі выпадак. У Астравах — другі калгас, не
той, што ў Багатай Градзе. На першым часе стары хадзіў закупаць бульбу ў
капцы. Бригадзіру спадабалася, як упраўна, па-гаспадарску абкладваў ён бурты
саламай, рабіў душнякі, каб не спарылася бульбачка. Хадзіў, пакуль на скразня-
ку недзе не прадзьмула. Пачало хрыпець у грудзях, як хто на гармоніку грае,
кашаль не даваў перадыхнуць, халера.

— Адпачні ты, святая твая душа! — накінулася на яго жонка. — Хіба няма ка-
му маладзейшаму мадзецца ля тых капцоў? З-за твайго кашлю не магу праз усю
ноч вачэй заплюшчыць.

Цярэшка паслухаўся. Перастаў хадзіць на бурты.

— Ты мне, браціна, якую лягчэйшую работу падшукай, — папрасіў бригадзі-
ра. — Гады не тыя, каб на сіверы сноўдацца цалюткі дзень.

— Ладна. Знойдзем работку па сілах.

І Цярэшка пачаў рабіць граблі. Скажы каму — граблі, а без іх у гаспадарцы
— як без рук. Лес у Астравах, як і ў Багатай Градзе, падступае амаль да самай
вёскі. Грабліны і брускі Цярэшка выстругваў бярозавыя, асінавыя, а зуб'і-кля-
цы рабіў дубовыя. Аж трыццаць чацвёра грабляў здаў бригадзіру пад распіску.
Кожныя — па тры рублі. Як прынес грошы Настасі Аляксандраўна, тая не па-
верыла сваім вачам.

— У цябе ж рукі залатыя, святая твая душа, — пахваліла яна. — А ў нас вунь
у прыгрэбку дзверцы ледзь ліпеюць на завесах. Даўно трэба паднавіць іх.

— Чаго там, — махнуў Цярэшка рукою. — Зраблю табе дзверцы...

У новай вёсцы ён пакуль і кроплі дурнога зеля ў рот не браў — трымаўся. Нават калі атрымаў грошы за граблі, — абмінуў краму (у Астравах іх аж дзве).

— Пагане нутро, — пасля скардзіўся ён знаёмым. — Толькі пачні, а потым яно, ненажэрнае, патрабуе свайго. Як той пажар у навалніцу — чым большы дождж, тым больш полымя разгараецца...

Над галавой звінелі жаваранкі. Часам над самай зямлёй праляталі кітаўкі — кігікалі. Шара, дурніца, падымала вастравухую галаву, залівіста брахала і ўлягала за птушкамі. Тыя адляталі далей, садзіліся бокам, быццам падбітыя, у траву, і сучка, шырока сягаючы, імчалася зноў за імі.

Сучку гэтую Цярэшка, можна сказаць, выгадаваў сам. Гады два назад прынёс яму пузаценькага шчанюка знаёмы ляснік.

— Вазьмі, Петравец, — сказаў ён. — Не пашкадуеш. Вырасце — цудоўны сабака будзе.

Не падмануў ляснік. Калі ашчанілася Шарая, да Цярэшкі цугам прыходзілі вясцоўцы — прасілі сабачак. Аднаго толькі сабе і пакінуў. А сучка — быццам той званок. Вечарам Цярэшка чэпляе яе на ланцуг, і Шарая гойсае ўпоперак двара — вартуе чужы сон гаспадароў. І разумнае стварэнне. Паглядзіш у вочы — здаецца, разумее Шарая ўсё-ўсё, толькі не можа сказаць на чалавечай мове.

«Прадам шулы, — разважае Цярэшка. — Дзевяцецца ўспырнуць, вядома, прадажу. Тут ужо нікуды не дзенешся. Настуля, святая душа, даруе мне такую вольнасць. Не часта выбіраюць ў родную вёску. Лічы, гэтай восенню будзе чатыры гады, як пераехаў з Багатай Грады...»

Матыль з прыгожымі разводамі на крылах перапырхнуў з кветкі на кветку. На ўзбочыне дарогі застыў камбайн. Два маладыя хлопцы перакусвалі: на газеціне ляжалі крута звараныя яйкі, пёркі цыбулі і соль.

— Хлеб ды соль, — павітаўшыся, прысеў ля іх Цярэшка.
— Ядзім ды свой, — пажартаваў рыжы з рассечанай губой камбайнер. — Садзіся да нашага стала, чалавеча, перакусі. Бо, па ўсім відаць, не ў блізкаму дарогу выбраўся. Бач, і сякеру з сабой прыхапіў, і сабака суправаджае...

Цярэшка зняў з узмакрэлай галавы шапку, выцер потны лоб.
— Ат, не такая і далёкая, браціна, дарога... Можна сказаць, іду з новага да старога дому.

Камбайнеры пераглынуліся. Да іх пакуль не дайшоў сэнс сказаных Цярэшкам слоў. Яны тут малацілі на насенне цімафееўку. Час павярнуў да поўдня. Рашылі перакусіць. Захацелася са свежым чалавекам перакінуцца адным, двума словамі.

— Іду, значыцца, шулы ды рознае лам'ё прадаваць, — словахвотліва пачаў тлумачыць Цярэшка. — Гэта ж я чэцвёрты год жыву ў Астравах, у адной кабэціны...

— У прымак? — удакладніў рыжы.

Цярэшка прапусціў міма вушэй яго словы. Працягваў:
— Старая і кажа: «Ідзі, разрахай там усё, каб не трымала цябе, святая душа, пупавіна са старым дворышчам. Калі хто дасць якую дзесятку, то добра...»

— Кабета хоць добрая трапілася?

— Ой, і не кажы, браціна, — ажывіўся Цярэшка.

Металічныя зубы, што паставіў вясной, задорна бліснулі ў роце.

— Няма чаго бога гнявіць. Не крыўдзіць мяне.

Цярэшка хацеў быў расказаць, які ў яго садок, як трапіць у Астравах да яго, Петраўца, ды рыжы бесцырымонна перапыніў старога:

— Няма калі, бацька, па гасцях раз'язджацца. Гэты васьмь клін павінны дамалаціць. Так і старшыні Вароніну паабяцалі. А раз слова далі — няма калі рас-суджацца.

Неўзабаве камбайн зноў застракатаў уздоўж поля. Цярэшка яшчэ нейкі час сядзеў, задуманна пакусваючы травінку. Потым падняўся, адзеў шапку, клікнуў Шарую і падаўся сваёй дарогай. З левага боку пачынаўся лес. Тут, у ценю, лягчэй дыхалася. Узбоч трапляліся звяночкі, на палянах рос дзівасіл, мядзведжае вушка. Цярэшка ўспомніў, як пасвіў у гэтых мясцінах кароў. Пасвілі ўдвух на п'яру — з Валянціна, Валікам. Варонін ім выдзеліў гумовікі, плашчы, што не гнуліся — усё роўна, быццам былі бляшаныя. Цалюткі дзень на нагах. Гэта цяпер для пастухоў выдзяляюць каня з сядлом. Садзіся сабе вярхом, як той кавалерыст, і адганяй кароў ад шкоды. А паспрабуй пабегай з самёнкай раныцы. А яшчэ калі падымецца сонца, бзыкі пачнуцца! Падымуць цяляты дудкамі хвасты і пруць куды вочы глядзяць — у гушчар ад аваднёў, сляпнёў спяшаюцца зашыцца. Ты ж за кожную галаву, можна сказаць, адказаеш...

Цярэшка так ярка ўспомніў сваё пастухоўства, што пачаў уголас размаўляць сам з сабой. Шара яна настабурчыла вушы і здзіўлена азірнулася на гаспадара.

— Не, браціна, — даводзіў ёй Цярэшка. — Добры пастух — гэта, скажу табе, інжынер сваёй справы. Ён ведае, якую траўку кароўкі любяць, куды іх на вадапой зганяць, дзе ў цяньку ад зьядзі прытрымаць. Ого, пастух! Некалі жанкі навіперадкі частавалі яго лепшымі аладкамі ды блінцамі. Кожная хацела абскакаць суседку. А як жа, хай у яе будзе і смачней і сытней...

Каля могілак Цярэшка спыніўся. Трохі падумаў і рашуча папроставаў да металічнай агароджы. Тут ціха шумелі сосны і дубы. На вяршале бліжняй сасны спалохана каркнула варона: відаць, убачыла Шарую, якая пачала вадзіць носам па кучках пяску, наточаных кратамі. У кветках звінелі пчолы. Было парна і спакойна. Цярэшка падаўся ў куток могілак, дзе стаяў крыж над яго першай жонкай.

— Дзе ж яна, браціна, тут ляжыць? — мармытаў ён сам сабе.

— Ага, вось яно, месцейка, дзе Алену паклалі.

Крыж не збучвеў, але на дрэве ўжо дзе-нідзе паявіліся касмылькі зялёнага моху. Трэшчыны пакрыліся крыжавіну. Ручнічок, які павесілі некалі клапатлівае рукі Цярэшкіных дзяцей, ад дажджу і сонца выгараў, узор на ім цяпер можна было распазнаць з цяжасцю. А вышывала ж яго Алена як была маладой, як добра бачылі вочы.

За доўгія гады, якія ён пражыў з Аленай, тая не прамовіла насуперак мужу ніводнага слова. Спачатку, як быў малады, любіў прыўдарыць за якой маладзіцай. Алена, бывала, махне рукой, бесклапотна ўсміхнецца.

— Хай пабегае за спадніцамі, — толькі скажа. — Пабегае-пабегае, ды на тым самым месцы сядзе.

Толькі цяпер да Цярэшкі пачало даходзіць, што ўсё — і добрае, і благое, а найчасцей горкае, бо колькі ў яе было той радасці — адкладвала Алена ў сваёй душы. Успомнілася, як начамі моўчкі плакала — падушка была мокрай ад слёз. Цярэшка ж вар'яцеў ад злосці. Вымяшчаў усё, што накіпала ў яго на сэрцы, на маўклівай, зацятай жонцы. Думаў, што яна — нявартая яго, такога зуха, за якім — толькі кіўні пальцам — любая пабяжыць.

Алена была рукадзельніца. Любіла ткаць ручнікі. Адзін аблюбаваў нейкія два вісусы, што прыехалі з горада, і ўгаварылі прадаць у музей.

Цярэшка потым хадзіў цалюткі дзень на добрым падпітку і ўсё хваліўся ў вёсцы:

— Разумееш, браціна? Купілі ў маёй Алены ручнік з пеўнямі. Можна, нават за мяжу павязуць паказаць. Такіх узораў, казалі, даўно ў нашых мясцінах не сустракалі.

— Няўжо за мяжу?

— І не кажы. Ці не за тымі набілкамі ды чаўнакамі і вочы свае яна сапсавала...

— А мо і ты, дзядзька Цярэшка, дапамож?

Цярэшка няўцяжам глядзеў на зубаскала, потым злосна пляваўся і крочыў абмываць, як ён казаў, «іспанат»...

Даўно зніклі з кутуў у хаце ручнікі і абрусы, што выткалі некалі Аленіны рукі. І яе самой няма на свеце, а ён вось тупае, жыве. Ужо семдзесят чэцвёрты год пайшоў. А яшчэ, здаецца, і зносу чалавеку не будзе.

Шара, вываліўшы язык, ляжала ў цяньку ад ляшчыны і ўважліва паглядзела на гаспадара, які абмацваў рукамі хліпкія дошчачкі агароджы вакол крыжа, прыкладаўся да ўзгорачка зямлі, на якім густа ўзяць расці раманак.

На Алене, можна сказаць, Цярэшку жанілі сілком. Яго бацька ганяў па Дняпры плыты. Іх грабёнкі сплаўлялі на Украіну — туды, за Радуль. Смешна, але з Аленіным бацькам Цярэшка пазнаёміўся, калі ўжо быў чалавекам жанатым. Вясельле згулялі без яго. Той дома не стыкаўся. Хадзіў ад вёскі да вёскі — ляпіў печы, рабіў цагляныя паграбы, падмуркі. У вёсцы пагаворвалі, што недзе ў падпеччы хаваў ён гаршчок з золатам. На тое золата і трымаў зуб Цярэшкаў бацька, калі жаніў яго на Алене... Убачыў дулю з макама, а не золата. Такая ж гальцыба была, як і ў іх, у сям'і, дзе рос Цярэшка. Можна, назло бацьку потым і выгалаўся Цярэшка над Аленай, што, як лічыў, не па любові на ёй жанілі.

Зноў на сасне падала голас варона. Шарая насцярожылася, узняла галаву.

— Кыш, пракалятай! — замахнуўся на варону Цярэшка. — Цябе яшчэ тут не хапала.

Цярэшка яшчэ трохі патупаў каля магілкі. Цяпер тут не было чаго рабіць, і ён выйшаў з могілак. Шара яна патрусіла следам за ім.

Першым, каго ён сустрэў у роднай вёсцы, быў Валянцін. Ён у саламяным самаробным капелюшы, босы віў каля свайго двара лейцы. Нацягнуў каля варот капронавыя шнуры і хутка перабіраў іх рукамі — перакладаў адзін за другі. Ён мог многае зрабіць — склюдаваць зруб, паставіць на вокны ліштвы, упрыгожыць страху адмысловым каньком. Але аб прыгажосці асабліва не дбаў: раз, два — і гатова.

— Хачу шулы прадаць, — пасля прывітання сказаў яму Цярэшка.

Валік трохі падумаў. (У вёсцы Валянціна ўсе клікалі Валікам).

— Зайдзі да Жэні-журналіста. Ён даўно казаў, што хоча сабе вароты рабіць.

Жэня — Яўген Пятровіч Хобнік — жыў побач ля Валіка. Працаваў у рэдакцыі ў горадзе і амаль кожнае лета водпуск з жонкай праводзіў у адпісанай яму цешчай хаце.

Пайшлі да Хобніка. Той сядзеў ля століка ў двары і абіраў сыраежкі з лісічкі. Рыбы ляжалі ў шырокім тазе. Яўген Пятровіч саскрэбаў нажом з капялюшкаў шыгалле, сухое лісце, траву. Чысцейшыя лісічкі кідаў у каструлю з вадой, што стаяла тут жа, на лаўцы.

— О, браціна, на добрую жаронку наштыляў, — пахваліў Цярэшка. — А я цягнуўся і праз лес — да нябожчыцы Алены на магілку заходзіў, — а ніводнай сыраежкі не ўбачыў.

— Якія гэта грыбы, — махнуў рукой Хобнік. — Помню — гадоў васьмь назад было, яшчэ мой цесць жыў — па тры разы хадзілі ў лес і кожны раз па кашу белых наразалі. Канвеерам у печы сушылі. Цэлюю навалачку тады ў горад завёз.

Утрох пайшлі глядзець былое Цярэшкава селішча. Першым шыбаваў Валік, за тым тупаў Цярэшка, апошнім — Яўген Пятровіч. Не з вялікай ахвотай ён ішоў глядзець тыя шулы. Вельмі ж не любіў Хобнік сам выкопваць іх з зямлі, узвальваць на калёсы, везці да свайго дома. Іншая справа, каб усё было гатовае. Але вароты трэба было стаўляць. Калі з горада прыезджаў на ўласнай машыне, прасла агароджы здымалі, а потым шыкетнік зноў прыстаўлялі да слупкоў.

Былое дворышча парасло бадыллем, калючым дзядоўнікам. На частаколіны ад вуліцы пачаў віцца павой. Месца, дзе некалі стаяла хата, можна было пазнаць толькі па аблупленым засохлым ясакары.

— Таксама дрывы будуць, — сказаў Хобнік.

— А што? — ажывіўся Цярэшка. — Тут воз дроў, лічы, гатовенькіх.

— Але ж паспрабуй знайдзі бензапілу ды ахвотнікаў, якія б петаваліся ля гэтага ясакара, — паківаў галавой Яўген Пятровіч.

Шулы былі яшчэ моцныя, хоць і паслужылі былому гаспадару на славу. Мусіць, помнілі яны, як некалі паўз іх прыезджаў не раз воз, нагужаны пахучым лугавым сенам, як дакраналіся да іх важкія снапы жыта і абцярушваліся каля весніц яшчэ не вымалачаныя зярняты... Многае помнілі гэтыя шулы. Калі б маглі гаварыць, дык, бадай, расказалі б, як у маладосці, прыхіліўшыся да іх, цішком усхліпвала Алена. Як ноччу, падпёршы іх шырокай спінай, намагаўся ўтрымацца на непаслухмяных нагах Цярэшка...

Яўген Пятровіч правёў даланей па патрэсканай шурпатай паверхні. Дрэва было яшчэ моцнае і, па ўсім відаць, паслужыць не адзін год.

— А там вунь загародзь можна разабраць на дрывы, — паказаў у канец сядзібы Цярэшка. — Моцныя слупкі там стаяць.

— Тут цэлы прычэп дроў, — падаў голас Валік.

— Добра. Забяру, — пагадзіўся Яўген Пятровіч.

Затым у яго двары пілі «магарычы». Цярэшка борздзенька прынёс з магазіна дзве бутэлькі віна. Хобнікава жонка Марыся паклала на столік тры цыбуліны з грады, парзала на кавалкі ёлкае сала. Цярэшка разліў па шклянках віно.

— Ну, каб усё добра было, — прамовіў ён. — Калі будзеш, Жэня, у Астравах — не мінай майго двара. Запытаеш Петраўца — кожны пакажа.

Апаражнілі бутэлькі. І Цярэшка з Шарай пацягнуўся на вуліцу.

— Яго і старасць не бярэ, — выказала думку Марыся. — Восьмы дзесяткак размяняў, а сівых валасоў амаль зусім не відаць. Ведама, ці ж браў ён хоць калі ў галаву яго клопат. Так і звякуе...

Пад вечар, калі сонца ўжо хілілася да захаду, Яўген Пятровіч вяртаўся з жонкай з лесу. Неслі абязваны лістамі папараці бітончык з чарніцамі.

— Глядзі, нехта вунь там, каля лесу хіляецца, — паказала Марыся мужу. — Ці не Цярэшка ўсё дабіраецца ў свае Астравы?

Спраўды, ля кустоў віднелася постаць. Чалавек, відаць, намагаўся ўзняцца з зямлі, але невядомая сіла вадзіла яго ў бакі. Нарэшце, знямогшыся, ён паваліўся ў траву і заціх.

А вечарам Шарая прыблукла да Хобнікавага двара. Сучка прагна хапала скібікі хлеба, аблітыя сыракавашай, якія вынесла ёй Марыся, вараную бульбу, што засталася ад абеду.

Яна пражыла ў Яўгена Пятровіча дні са тры. Казалі, што Цярэшка з таго лесу, працверзеўшы, разы два прыходзіў зноў у краму апахмяляцца. Мусіць, толькі на другі дзень ён прывалоўся да сваёй Настулі.

— Дзе ты бадзязь, святая душа? — успляснула тая рукамі. — Паглядзеў бы, чалавеча, на каго падобны...

Цярэшка стаяў, ніякавата апусціўшы долу вочы. Брудным пазногцем праводзіў па лязу сякеры, што дастаў з-за папругі. Сівая шчаціна густа выступіла ў яго на шчоках, падбародку.

— Шарай няма, — глуха прамовіў ён. — Дзесьці ў Багатай Градзе засталася.

— Ліха з ёю... Зараз пастаўлю чыгун з вадой, каб хоць крыху ты адмыўся... Каб ты смалы напіўся! Дзверы ў прыгрэбак зусім адваліліся, а яму — хоць бы што...

Не, не ведаў ён пакуль сваю Настулю, — «святую душу». Такой і турнуць з дому, што будзеш ляцець без аглядкі — раз плюнуць...

Шара яна жыла ў Багатай Градзе некалькі дзён. Насілася, як апантаная, за дзецьмі, лавіла на лята акраец хлеба. Вечарам, як правіла, яна прыходзіла да дзвярэй Хобнікавага дома. Тут яе кармілі, не адганялі, і яна адразу выбрала сабе новых гаспадароў. Клала пысу на пярэднія лапы і ўважлівымі вачамі сачыла, як Яўген Пятровіч прыносіў са студні ваду, як Марыся абірала бульбу, праполвала грады. Відаць, таму, што яе ўвесь час трымалі на ланцугу, яна не магла сама трапіць дадому, у Астравы. А можа, таму, што была маладой, неразумнай...

Праз колькі дзён Цярэшка зноў прыйшоў да Яўгена Пятровіча. І дзіўна: Шара яна не пазнала гаспадара. Поўсць у яе на загрыўку ўзнялася дыбам. Яна злосна шчэрыла клькі — не давалася ўзяць за ашынік. Упіралася ўсімі чатырма лапамі, калі Цярэшка цягнуў за сабой.

— Як здзіцэла ўсё адно, браціна, — уголас дзівіўся Цярэшка. — Чаго гэта раптам яна?

Яўген Пятровіч і Марыся доўга глядзелі, як стары з сабакам ішлі дарогай з Багатай Грады. Шара яна, мусіць, змірылася са сваім лёсам: трушком бегла побач, самотна апусціўшы галаву.

У Бярэзніку свістала івалга.

ТЭАТРАЛЬНЫЯ ДАЛЯГЛЯДЫ

ТЭАТРАЛЬНЫЯ СЕЗОНЫ. Не кожны з іх становіцца вяхой, не кожны ўражае і ўзрушае сапраўднымі мастацкімі адкрыццямі. Пра такі сезон звычайна гавораць — радавы. Але ў жыцці асобнага калектыву кожны сезон, нават без відавочных поспехаў і знаходак, — этап творчасці, і нават яго надаваць з'ява дае падставу для пэўных высноў. Асабліва, калі гаворыць пра мінскія тэатры. Менавіта на сталічнай сцэне ў асноўным вызначаюцца тэндэнцыі, уласцівыя агульнаму тэатральнаму працэсу рэспублікі. Яны — і ў фарміраванні рэпертуару, і ў пошуку сучаснай сцэнічнай эстэтыкі, і ў развіцці рэжысёрскай і акцёрскай творчасці.

Грамадзянскую пазіцыю тэатра ў мастацкім асэнсаванні актуальных праблем часу, ступень яго зацікаўленасці і сувязі з сучаснасцю, у першую чаргу, вызначае рэпертуар. Сёлета афіша драматычных тэатраў Мінска ў параўнанні з некаторымі ранейшымі сезонамі ў пераважнай большасці сведчыла як аб пэўнай тэматычнай аднастайнасці, так і аб не самым высокім мастацкім узроўні п'ес, асабліва на сучасную тэматыку.

Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы — «Апошніе спатканне» А. Галіна, «Верачка» А. Макаенка, «Успаміны» А. Арбузава, «Рэвізор» М. Гоголя. Рускі тэатр БССР імя М. Горкага — «Соль» А. Петрашкевіча, «Самонасам з усімі» А. Гельмана, «Аб'ява ў вячэрняй газеце» А. Папавой, «Жалезнае вяселле» А. Наважылава, «Вішнёвы сад» А. Чэхава. Тэатр юнага глядача — «А ўсё-такі яна круціцца?» або Гуманойд у небе імчыцца» А. Хмеліка, «Незвычайны Нязнайка» М. Носава. Па гэтай афішы бачыш, што, па-першае, тэатры замацоўваюць творчыя кантакты з драматургамі рэспублікі (п'есы А. Макаенка, А. Петрашкевіча, А. Папавой і А. Наважылава), па-другое, паліць даволі доўгага перапынку наша акадэмічная сцэна паказала класічную камедыю — «Рэвізор» М. Гоголя.

РУСКІ ТЭАТР БССР звярнуўся да новай п'есы А. Петрашкевіча «Соль». Грамадзянская пазіцыя аўтара знаходзіць сваё адлюстраванне ў выбары тэмы і вострых канфліктных сітуацый, калі погляды выказваюцца персанажамі адкрыта і рэзка. І гэтая ж аўтарская зацікаўленасць, нежаданне мірыцца з тым, што ў экалагічных і грамадскіх праблемах пераходзіць нармальнаму чалавечаму існаванню, часам вымушае аўтара збочваць на газетны нарыс. Па сутнасці, А. Петрашкевіч узнімае пытанні ўзаемаадносін чалавека і навакольнай прыроды. Аднак экалогія не замыкае дзею п'есы ў вузкі прафесійныя рамкі: сюжэтныя калізіі вядуць у сферу маральнай праблематыкі.

Шкада, што ў п'есе адсутнічае дзейны пачатак. Асноўная характарыстыка персанажаў і падзей даецца праз падрабязныя дыялогі і шматслоўныя маналогі. Рэжысуры неабходна было зрабіць спектакль унутрана дынамічным, павысіць дзейную функцыю слова. Таму пастаноўшчык спектакля Б. Глаголін разам з аўтарам зрабіў новы мантаж эпізодаў, перакрываўшы сцэны, звязаныя з дыспутам аб нашым стаўленні да прыродных рэсурсаў, з эпізодамі, якія выкрываюць ганебную гісторыю пайданку сумленнага чалавека з ананімічнымі.

бятэжыцца перад Калумом, якога В. Бандарэнка іграе нахабным, цынічным, напорыстым «следчым па ананіміных сігналах». Атрымліваецца, што віноўнікам смерці Івана Крывіча становяцца Калун і шматлікія ананімікі, а не тая вострая, да сардэчнага болю, барацьба, якую вёў гэты ўлюбены ў сваю зямлю чалавек з прагматыкамі, вінаватымі ў гібелі прыроды. Канфлікт драбнее і зводзіцца да высвятлення асабістых узаемаадносін, таму актуальнасць «Солі» не здымае тых мастацкіх пралікаў, якія пакуль што даволі адчувальныя ў спектаклі.

акрыленасці. Партрэт, можа, і сакавіты па-акцёрску, але зноў жа зусім жанравы, прыватны. І яшчэ: А. Макаенка не пазбаўляе сваю гераіню пачуцця гумару, схільнасці да розыгрышу, ігры ў так званую «свабоду» паводзін, і актыўна заахвочвае акцэнтуюць гэты, таму ў характары дамінуюць не сціпласць і чысціня, а бравата і нават некаторая бесцярмоннасць. Асабліва ў сцэне, калі Верачка нібы жартам спявае бабулі перароблены куплет з песні пра Сценьку Разіна, які тут гучыць досыць двухсэнсоўна. Відаць, разлік быў на смех глядача, а ў гэтыя хвіліны ў зале павісае

хоп — не высветлена да канца лінія галоўнай гераіні, не абзначаны матывы яе паводзін. Гэты папрок у свой адрас тэатр можа паздыць з драматургам, бо і ў п'есе закладзена супярэчнасць у логіцы яе характару. Аўтар хоча, каб глядач паверыў, што «дзівацкімі» ўчынкамі гераіні (Б. Масумян) — яна дае аб'яву ў газеце наконтакт абмену сваёй кватэры на кватэру ў тым доме, дзе прайшло яе дзяцінства, і янога цяпер ужо няма, — кіруе мара' пра сапраўды чалавечыя адносіны, калі гора і радасць аднаго становяцца горам і радасцю ўсіх. Ды высокія словы не падмацоўваюцца справамі, учынкамі. У выніку парадэксальнага сітуацыя не ператварылася ў памастацкую пераканальную размову пра маральныя каштоўнасці. На такую размову арыентавана п'еса, дзе яна ставіцца, відаць, і спектакль.

Спектакль, пастаўлены маладым рэжысёрам М. Пінігіным, сведчыць пра яго здольнасці арганізаваць сцэнічнае дзеянне, стварыць лірычную атмасферу. Ён імкнецца ісці ў выяўленні задуму ад псіхалогіі характару, які інтэрпрэтуецца анцэрэм. Вобразы Уладзіміра (І. Андрэеў), Тані (А. Пастэрвіч), Нікіціна (В. Бандарэнка), Маргарыты Львоўны (З. Асмалоўская), Бычкова (Б. Падва), Іліна (В. Шушкевіч) насычаны жывымі чалавечымі рысамі. Праўда, усяго гэтага мала, каб было акрэслена грамадзянскае гучанне спектакля.

Яшчэ большае незадавальненне выклікае «Жалезнае вяселле» А. Наважылава. Мабыць, правільна зрабіў тэатр, што падтрымаў драматурга-пачаткуюца, толькі сталічная сцэна павінна быць і больш патрабавальнай да п'ес. Пра што тут гаворыць тэатр? Гераіня п'есы і спектакля дзеля кватэры ідзе на свядомую знявагу сваёй чалавечай і жаночай годнасці. Магчыма, і гэта «з жыцця», але выклікае ўнутраны пратэст, бо па-мастацку такі фант не асэнсаваны. П'еса перанасычана моўнымі вырэзамі, якія дапушчальны ў жыццёвым ужытку, але ўспрымаюцца дзіўнай безгустоўнасцю, калі гучыць са сцэны. Актрысе Г. Доли (Клава) удаецца «падняць з каленя» сваю гераіню, паказаць, як дорага яна плаціць за маральны кампраміс. І ўсё ж такі рэжысёру У. Шалестава было цяжка знайсці мастацкае абгрунтаванне аўтарскай задумы. Яўныя пралікі творчага парадку самога аўтара п'есы абумовілі і пэўную двухсэнсоўнасць ідэаэстэтычнага гучання спектакля.

Наогул, калі звярнуцца да мінскай афішы гэтага сезона, кідаецца ў вочы скіраванасць рэпертуару ў бок камернай драматургіі, якая разглядае маральную праблематыку, умоўна кажучы, не выходзячы за межы прыватнай кватэры. Такія драматургія таксама мае права на сцэну, але пажадана, каб не яна становілася праграмай для тэатраў. Калі ж тэатр бярэ такія творы, то тут надзвычай важна яснасць рэжысёрскай канцэпцыі. Пры ўсім наяўнасці цікавых акцёрскіх работ у купалаўцаў у «Апошнім спатканні» (Раіса Максімаўна — Н. Качаткова, Соня — М. Зінкевіч, Барыс — Г. Гарбук, Віктар — У. Кін-Камінскі) і ў гоокаў-

У лепшых сцэнах спектакля адчуваецца паразумеласць выканаўцаў роляў і глядзельнай залы. Хвалюе, напрыклад, цэнтральны эпізод — сустрэча ў кабінце Федара Максімавіча, дзе ў сутыкненні розных думак крышталізуецца адзіна правільная ідэя, адносіны да якой і прасвятляюць маральную сутнасць амаль кожнага персанажа. Дынамізм рэжысёрскай задумы спрыяе мастацкай дакладнасці выканання роляў Р. Янкоўскім, Э. Гарачым, Ю. Сідаравым, Н. Чамадуравай, В. Шушкевічам, Б. Падвай, В. Саладзілавым.

Зусім іншае ўражанне робіць так званая сцэна памінак у доме Івана Крывіча. Тут павінен завязвацца канфліктны вузел у сутыкненні дзвюх розных пазіцый — Хазяінава і Крывічаў. Знарок фронтальная мізансцэна, прапанаваная рэжысёрам, абумовіла вонкавую і ўнутраную статыку большасці выканаўцаў, неапраўданую рытмічную зацягнутасць дзеяння. А заканчавецца спектакль сцэнай Івана Крывіча і Калюна. Герой У. Шалестава з самага пачатку заяўлен хваравітым і загадзя асуджаным чалавекам. Ён нібыта ўнутрана

П'ЕСА А. МАКАЕНКА «Верачка», наадварот, разглядае падкрэслена лакальную канфліктную сітуацыю. У адным са сваіх інтэрв'ю драматург сказаў, што камедыя гэта — «...не набор жыццёвых выпадкаў, а прадуманы адбор значных фактаў, якія нясуць у сабе філасофію быцця». З гэтым нельга не пагадзіцца, аднак трэба адзначыць, што прапанаваная аўтарам сітуацыя ў «Верачцы», на жаль, застаецца хоць і жыццёва пазнавальнай, ды ўсё ж прыватным фактам. Драматург вызначыў жанр п'есы як «сентыментальны фелетон». У спектаклі рэжысёра Я. Радамысленскага сатырычны напад, што наогул — адна з найкаштоўных якасцей творчасці А. Макаенка, растварыўся ў агульнай сентыментальнай танальнасці. Такая «ўсечанасць» п'есы абумовіла і пэўную спрэчнасць характару галоўнай гераіні Верачкі ў спектаклі.

У п'есе Верачка — тыповая прадстаўніца лепшай часткі нашай моладзі, натура адухоўленая, цэласная, бескампрамісная. У выкананні А. Сідаравай вобраз атрымаўся прыземлены, бытавы, пазбаўлены ўзнёсласці,

насяржанага паўза — сведчанне добрага густу нашага глядача.

Не вельмі высокага мастацкага гатунку асобныя пасажы ролі бабулі мікшыруюцца ў выкананні выдатнай актрысы С. Станюты. Бабуля — Станюта вабіць сваёй мудрасцю, чуласцю, пячотай, добрым гумарам, — тымі рысамі, што ўласцівы народнаму характару. Талант С. Станюты ў многіх сцэнах не мог не ўздзейнічаць і на яе юную партнёрку. У пераважнай большасці дуэты бабулі і ўнучкі прасякнуты сапраўднасцю і шчырасцю адносінаў, лірычнасцю і цеплынёй.

Аднак такіх момантаў у спектаклі вельмі мала. Увогуле ж адзінаковы жыццёвы выпадак не набыў гучання мастацкага адкрыцця, не стаў фактам сатырычнага даследавання адмоўных з'яў нашай рэчаіснасці. У выніку твор А. Макаенка на сцэне выглядае «не зусім» макаенкаўскім.

ДВАІСТАЕ УРАЖАННЕ ад спектакляў па творах А. Папавой і А. Наважылава. «Аб'ява ў вячэрняй газеце» — дэбют маладога драматурга А. Папавой на мінскай сцэне (яе п'еса «Скорыя цягнікі» ішла ў тэатры імя Янкі Купалы). Спектакль мае сур'ёзны неда-

ЭНЕРГІЯ СЛОВА

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 6—7).

му чыноўніку — аўтару, які таксама выпусціў свой падручнік.

Адна з прычын, чаму пісьменнікі не вельмі ахвотна супрацоўнічаюць у напісанні падручнікаў, тлумачыцца вялікай колькасцю інстанцый, якія павінен прайсці рукапіс. Абмеркаванні на самых розных узроўнях... Рэцэнзіі... Праціскі... Заклучэнні... Зноў заклучэнні, рэцэнзіі, праціскі, абмеркаванні. Дарэчы, у рэцэнзіях і заклучэннях ёсць нямала карысных парадаў і пажаданняў, аднак яны не абагульняюцца, не адлучаюцца слушна ад няслушнага. Сярод пасрэднакаў, што стаяць між аўтарам і выдавецтвам, ёсць людзі талко-

выя і дасведчаныя. Ёсць і недастаткова дасведчаныя. Трапляюцца і такія, якія, каб паказаць, што не за так атрымліваюць зарплату, стараюцца квадратна-гнездавым спосабам вытоптаць пасеянае.

У мяне за час працы над падручнікамі назіралася каля двухсот машынапісных старонак розных дакументаў. Калі выпадае вольны час, я іх перачытваю. Я не ведаю, што, апроч літаратурнай крытыкі, якая мае сваё аблічча ў выглядзе імён, кніг, даследаванняў, артыкулаў, ёсць яшчэ крытыка адміністрацыйная. У яе няма аблічча, аўтары яе не спяшаюцца паведаміць свету свае адкрыцці. Яе прадукцыя мае адну форму — форму праціска. (Падказка нашым сатыры-

кам: напісаць бы твор у форме праціска, стылізаваны пад літаратурназнаўчае даследаванне ці крытычны артыкул!)

ДАВАЙЦЕ разам пачытаем адзін такі праціск. Сабраўся Вучэбна-метадычны савет. Бачачы, што ні адзін мой з пяці праціскаў хрэстаматыі для чацвёртага класа не можа пралезці праз маленькія вочкі абмежаванняў, бачачы, што творы злятаюць з кнігі, як кляноўсе лісце ў поўную восень, я рашыў настойваць, каб пакінулі вершы і апавяданні: «У чыстым полі» М. Танка, «У гарах дажджы» І. Мележа, «Беларуская сасна» М. Аўрамчыка і «Акопы» Б. Сачанкі.

Сам І. Мележ у пісьме балгарскаму перакладчыку называў апавяданне «У гарах дажджы» лепшым сваім творам. Крытыкі А. Адамовіч, Д. Бугаёў, Ф. Куляшоў у адно слова казалі тое самае. З ім не згадзіўся крытык В. Івашын. На яго думку, «твор аморфны, расцягнуты, няма глыбіннага псіхалагізму, нецікавы, хоць у ім і ставіцца праблема, важная для выхавання». Але колькі ў той час В. Івашын

быў дырэктарам Навукова-даследчага інстытута педагогікі, то не трэба пытацца, чыя думка была прынята пад увагу, а чыя была адкінута. Каб канчаткова «дабіць» апавяданне, пачалі лічыць у ім словы. Знайшлі сказ з 45 слоў. Я хутка пераняў гэтую методдыку, таксама пакінуў чытаць творы, а пачаў лічыць словы ў сказах. У адным сказе з апавядання «Муму», якое таксама вывучаецца ў чацвёртым класе, налічыў 74 словы.

Рашэнне было наколькі катэгарычнае, настолькі і нелогічнае: рэкамендаваць апавяданне для пазакласнага чытання ў сёмым класе. Дома чытай што хочаш: нават аморфныя і слабыя творы. Такім чынам, школьнікі аж да дзесятага класа не сустракаюць у сваіх хрэстаматыях твораў нашага класіка.

Не збылося маё спадзяванне, што да «Беларускай сасны» прыдзіраць не будзе. Чытаю праціск: «Апошні радкі верша гучаць вузканаяналістычна». Больш складанай была праблема з вершам М. Танка «У чыстым полі». Я пра гэта

пісаў ужо. Спачатку спрабаваў адкінуць яго на той падставе, што вучні не ведаюць, што такое ўвасабленне. Як быццам чалавек, які не ведае, што такое сімплока або стамбота, не можа па-сапраўднаму ацаніць характаў народнай песні. Пасля пачалі чытаць радкі верша і паміж радкоў. Паміж радкоў вычыталі, што М. Танк мімаволі паэтызуе п'яніста, расказвае, як п'яныя людзі пагублялі свае музычныя інструменты.

Ці трэба тлумачыць, што ў мастацкай літаратуры няма твораў, якія можна разумець адназначна, літаральна. Наогул, паэты любяць прытварацца, пагуляць у кошкі-мышкі з чытачом. Напрыклад, Я. Купала пісаў: «Я — калгасніца маляда...». Я тут не прыгадаць жартоўны верш Сашы Чорнага: «Когда поэт, описывая даму, начнёт: «Я шла по улице. В бока впился корсет», — здесь я не понимаю, конечно, прямо-что, мол, под дамою скрывается поэт. Я истину тебе по-дружески открою: поэт — мужчина, даже с бороною».

А калі адкінуць жарты, то вучняў чацвёртага класа трэба

цаў у «Сам-насам з усімі» (Голубеў — Р. Янкоўскі, Наташа — Б. Масумян) неакрашэнасць і недакладнасць рэжысёрскай думкі (А. Андросік і Д. Дзіджы-окас) абумовілі размытасць ідэяна-мастацкага пафасу спектакля.

Прыблізна тое ж выявілася і ў апошняй прэм'еры купалаўцаў — «Успаміны» ў пастаноўцы Б. Уторава. П'еса А. Арбузава, як і наогул яго драматургія, пры ўсёй вонкавай камернасці дае матэрыял для сур'эзнай размовы з глядачом пра заўсёды дарагія нам маральныя каштоўнасці, без якіх чалавек душэўна бедны. Герой «Успамінаў» надзелены адной вялікай якасцю — яны могуць і ўмеюць любіць.

Чамусьці ў спектаклі купалаўцаў ніхто нікога пазаспраўднаму не любіць. Кожны з акцёраў у меру свайго разумення, здольнасцей і тэмпераменту паказвае прыватны лёс, вырваны з кантэксту жыцця ўсіх астатніх дзейных асоб. Не вызначаны ўнутраны сувязі паміж імі, не выяўлена логіка іх паводзін, не сфармулявана галоўная думка, якая б падпарадкоўвала ўчынкі персанажаў і аб'ядноўвала сцэнічнае дзеянне. У гэтым, на нашу думку, асноўны праліў рэжысуры. Тэма духоўнага аздаравлення маладой асобы (Дзяніс) і тэма ўваскрэшэння веры ў чалавека (Любоў) пад уплывам глыбокіх чалавечых пачуццяў магла б стаць адной з галоўных у спектаклі. Гэтага не адбылося.

Прыкра, што мінулы сезон так і не вывёў на мінскай падмосткі сацыяльна актыўнага героя, прадстаўніка грамадскіх сіл, якія сёння вызначаюць грамадзянскае аблічча нашага сучасніка.

НА СЦЭНЕ нашых тэатраў цяпер зусім рэдка ставіцца класіка; мабыць, толькі Рускі тэатр БССР — выключэнне. І калі гаварыць пра гэты калектыў у дачыненні да класікі, то размова тут павінна ісці пра своеасаблівае рэжысёрскае трактоўкі з пункту гледжання яе сучаснага ўспрыняцця.

Сёлета горкаўцы паставілі «Вішнёвы сад» А. Чэхава. Сцэнічная гісторыя чэхаўскіх п'ес сведчыць пра даволі рэдкія ўдачы і даволі частыя правалы. На беларускай жа сцэне Чэхава наогул не шанавала. Тым не менш, нашы тэатры зноў і зноў звярталіся да яго. Вось і сёлета тры калектывы рэспублікі паставілі «Вішнёвы сад» (акрамя Рускага — тэатры імя Якуба Коласа і Гродзенскі абласны). Пры звароце да гэтай п'есы перад рэжысурай што раз паўстае задача — даць глядачу жывое адчуванне свету чэхаўскіх герояў, па-сучаснаму выявіць іх духоўную дамінанту, якая заўсёды вызначае чалавека як асобу. Такая ж задача была і перад пастаноўшчыкам «Вішнёвага саду» ў

Рускім тэатры БССР М. Кавальчыкам. Пасля прагляду спектакля, аднак, застаецца адчуванне нейкай распылівастай рэжысёрскай думкі.

Пры пэўнай — і адчувальнай! — ідэалізацыі вобраза Ранеўскай адносіны да астатніх чэхаўскіх персанажаў не выяўлены. З уласцівым ёй талентам, душэўнай тонкасцю іграе А. Клімава сваю Ранеўскую жанчынай надзвычай абаяльнай, добрай, летуценнай, поўнацю пазбаўленай эгаізму. А менавіта гэта рыса характару і абумовіла яе амаль злачынную абьякавае паходжанне і асабістай драмы Вары, да трагеды старога Фірса.

Застаецца незразумелым, што кіруе ўчынкамі Лапахіна. Чаму ён купляе вішнёвы сад? Хто для яго Ранеўская? Сама індывідуальнасць А. Ткачонка пры цёмным рэжысёрскім бачанні сутнасці характару Лапахіна прывяла да таго, што яго сацыяльнае паходжанне і цяперашняя класавая прыналежнасць застаюцца «таямнічымі». Лапахін — Ткачонак хутчэй з асяроддзя Ранеўскай, а гэта — памылка! Бліжэй да чэхаўскай герані Вара — А. Пастрэвіч. Актрыса ўвогуле змагла адчуць і перадаць гэтыя няўлоўныя на першы погляд падтэксты і нюансы складанага характару. Такая работа актрысы — актыў чэхаўскага спектакля.

Асобныя ж акцёрскія ўдачы не выратоўваюць спектакль. Больш таго — у некаторыя моманты той ці іншы персанаж неабгрунтавана выходзіць на першы план. Напрыклад, значныя фігуры лаея Яшы вырастае да неапраўдана вялікага ў «Вішнёвым садзе». Сама па сабе работа А. Кармуніна прываблівае кідкасцю, эфектнасцю, неардынарнасцю, ды гэты вадзільны персанаж зусім выпадае з жанравай стылістыкі спектакля, «канцэртнае» існаванне персанажа парушае прынцып ансамблевасці, такі важны пры інтэрпрэтацы чэхаўскай драматургіі.

Наогул, кожны ў гэтым спектаклі жыве ў сваім асабістым мікрасвеце, і зносіны паміж імі пераважна носяць фармальны характар. Маштаб і маляўнічасць пачуццяў і ўчынкаў чэхаўскіх герояў, на нашу думку, збедненыя ў параўнанні з аўтарскай першакрыніцай у гэтай рабоце Рускага тэатра БССР.

ІНШЫЯ УРАЖАННІ ад спектакля «Рэвізор» у тэатры імя Янкі Купалы. У тэатрах краіны пачалі складацца традыцыі

трактовак неўміручай камедыі М. Гоголя. Найбольш плённая з іх — жаданне сапраўды пачацьчы прачытаць п'есу, зыходзячы з ідэяна-эстэтычнага асэнсавання ўсёй творчасці пісьменніка. Гэта, у дачыненні да Гоголя, абумоўлівае адыход ад адкрытай камедыінасці, ад вадзільнага «Рэвізор» купалаўцаў — у рэчышчы гэтых пошукаў сучаснага савецкага тэатра. Рэжысёр В. Раеўскі канкрэтызаваў у ім некаторыя важныя творчыя ідэі, што выказваліся на падставе шматлікіх пастаноў. Яго спектакль выклікае спрэчкі ў тэатральных колах. Ніхто не адмаўляе сур'эзнае стаўленне рэжысёра да камедыі, жаданне выявіць свой погляд і сваё разуменне агульнавядомага твора. І ў гэтым ёсць свой пазітыўны момант, бо павучнёўска добраасумленнае, хрэстаматычнае прачытанне класікі сцэнай сёння наўрад ці каго зацікавіць.

Пастаноўчык і акцёры на гэты раз адыходзяць ад анары-натурвання, шаржыравання персанажаў, што на пэўным этапе ўжо стала звыклым стэрэатыпам. Іменна гэта іменнае парушэнне канона надало такім вобразам, як Бобчынік і Добчынік (Г. Аўсянік і Г. Гарбук), Земляніка (Б. Уладзімірскі, П. Дубашынскі), Шпекін (Г. Маляўскі), Ляпкін-Цяпкін (У. Кудрэвіч), Хлопца (З. Стома, П. Кармунін), рысы жыццёвай шматнасці і зусім рэальнага праўдападобства ў вострым сцэнічным малюнку. Кожны з гэтых персанажаў пасобку пераконвае, але ў сучаснай і ў суладдзі з рэжысёрскай задумай, на наш погляд, адбываецца яўная іх эстазацыя: яны як бы «ачышчаны» ад духоўных заган. Азначаны ж самім Гоголем жанр камедыі пры гэтым трансфармуецца ў жанр драмы. Асабліва адчуваецца гэта ў трактоўцы вобразаў Гараднічага, Хлестакова і Восіпа.

Гараднічы В. Тарасава — не грубы і тупы салдафон, а чалавек, які разважае, думае, разумее тую подласць, якую робіць сам і ўсе, што яго акружаюць. І галоўнае — ён ведае, адчувае недзе там, у глыбінні душы, што не толькі можа, а і абавязкова прыйдзе немінучая расплата. Мы прывыклі бачыць герояў В. Тарасава абаяльнымі людзьмі. Вось і вобраз Гараднічага выглядае... прывабным, паўстае як высакродны пакутнік. І калі ў фінальным маналогі Гараднічы — Тарасаў, па твары якога збягае слеза, пад гучанне шалляніскага голасу апуснаецца на калені, — у глыбінні душы гэта пануе незразумелая, дзіўная цішыня, за якой... спачуванне, магчыма, нават і апраўданне героя. Наогул знікае востры сатырычны выкрыццё, а вядома якая сцэна набывае зусім іншае эмацыянальнае і сацыяльнае назаўненне, чым праўдгадэжана аўтарам.

У многім супярэчлівым падаецца і вобраз Хлестакова ў выкананні Я. Крыжановскага. Спраба рэжысёра і акцёра надаць Хлестакову рысы чалавека, які не толькі бачыць усю агіднасць навакольнага асяроддзя, духоўна «не прымае» і нават «асуджэ» яго, не знаходзіць сваёй матывацыі ні ў камедыі Гоголя, ні ў акцёрскім выкананні. Самая ж незразумелая застаецца фігура Восіпа.

У трактоўцы В. Філатава Восіп нагадвае ці то Мефістофеля, ці то аднаго з чортавай світы булгакаўскага Воланда. Нібы прывід з'яўляецца ён у нішах «іканастаса». Усё бачыць, усё заўважае, з усёга саркастычна здэкенуецца. Ён інфернальна спайны і містычна відучы. Вобраз зусім пазбаўляецца канкрэтнасці сацыяльнага паходжання і пераводзіцца ў план чыстай фантазмагорыі.

Такі рэжысёрскі рацыяналізм у трактоўцы персанажаў часам абцяжарвае, загрузвае сутнасць гоголеўскіх герояў, а тэкст п'есы ўступае тады ў супярэчнасць з тым, што паказвае той або іншы выканаўца ролі.

Яшчэ адзін момант падаецца спрэчным. Гоголь не выводзіць у сваёй камедыі прадстаўнікоў народа. Рэжысёр, вонкава пашыраючы рамкі п'есы, уводзіць тэму трагічнага становішча рускага народа, будзе многія сцэны на фоне статычных фігур жабракоў, якія нібыта і сімвалізуюць «лапатную» Русь. Гэта выглядае ўражальна, але і адкрыта ілюстрацыйна.

Пры ўсёй пазаве да сур'эзнай спробы В. Раеўскага неардынарна прачытаць «Рэвізора», пры тым, што многія характары (акрамя вышэйназваных, і Ганна Андрэўна — Г. Арлова, Мар'я Антонаўна — А. Сідарава і Каробкіна — А. Рышчэвіч) адпавядаюць гоголеўскім персанажам, спектакль робіць дваістае ўражанне. І гэта тлумачыцца тым, што Гоголь, як сказана адным крытыкам, быў «разны на смех і слёзы, на два абліччы» і ў спектаклі «не пазнаў сабе адзінага». Са спектакля знік смех — асноўная дамінанта сатыры Гоголя.

СТРАКАТАЙ ВЫГЛЯДАЕ і афіша Рэспубліканскага тэатра юнага глядача. За сезон пастаўлены толькі адзін спектакль для падлеткаў і адна казка для дашкольнікаў і вучняў малодшых класаў. Ізноў тэатр прапануе глядачу даўно адыграныя, састарэлыя спектаклі, арганізуючы калектывныя прагляды (мінуючы касу).

Спектакль «А ўсё-такі яна круціцца» або Гуманоід у небе імчыцца» сведчыць пра здольнасць пастаноўшчыка В. Рыжага кампазіцыйна пабудоваць спектакль, прывабіць глядача жывапісна выразнымі, дакладнымі па сваім сэнсе мізансцэнамі. Асноўнай у спектаклі стала тэма станаўлення маладой чалавечай асобы. Яна пераканаўча раскрыта акцёрамі С. Жураўлём і А. Фіневічам (Лапатухіна), А. Шаровым (Шафіраў), А. Хрысціч (Малахава), В. Нікіценкам (Палуэктаў), У. Емяльянавым і М. Лявончыёвым (Паўлаў і Пятроў). Праўда, рэжысёр не раскрыў усё даволі тонкія падтэксты п'есы: твор А. Хмеліка ў параўнанні са спектаклем больш глыбокі, складаны па вострыні канфілікту, больш неадназначны па ўзаемаадносінах паміж

героямі. На сцэне не высветлены матывы паводзін дырэктара школы (У. Макараў) і дзядзькі Коля (Ю. Кухаронак). А менавіта ж яны, ідучы на свядомы кампраміс, і ўплываюць на фарміраванне характару Васі Лапатухіна. Па сутнасці, рэжысёр распрацаваў толькі верхні, знешні пласт п'есы, чым і абумовіў агульную спрошчанасць трактоўкі.

Спектакль «Незвычайны Нязнайка» (рэжысёр В. Гарнаўскайтэ) пазбаўлены асацыятыўнай казачнай мудрасці і ўспрымасця як занадта ілюстрацыйны. У чым пафас гэтага твора? У сваёй казцы М. Носаў у пазычнай форме гаворыць маленькім чытачам пра вялікую карысць ведаў, пра веліч такіх паняццяў, як вернасць, дружба. Па сутнасці, яго казка — гэта займальнае дзіцячае энцыклапедыя паводзін. У спектаклі ж наадварот: перамагаюць не прага да ведаў і не калектывізм і сяброўскія адносіны, а невучтва і бязгледзья ўчынкі. Наўрад ці пастаноўка захопіць маленькіх глядачоў, якіх сёння не здзівіць толькі яркім відовішчам, а патрэбна абавязкова разумная і ненадакучлівая мараль, схаваная ў сутнасці пераканальных калізій і вобразаў.

Два спектаклі ў сезон, прычым толькі адзін з іх пастаўлены галоўным рэжысёрам. Ці не замала гэта? Тэатр юнага глядача адзіны ў рэспубліцы. Ён да таго ж павінен забяспечваць патрэбы як школьнікаў, так і студэнтаў і рабочай моладзі. Кіраўніцтва тэатра трэба быць асабліва патрабавальным да рэпертуару і да ўзроўню яго мастацкага ўвасаблення.

Магчыма, нашы ўражанні ад гэтага сезона ў драматычных тэатрах Мінска наму-небудзь пададуцца занадта змрочнымі. На нашу думку, яго вынікі даюць падставу для сур'эзнай размовы. Акрамя асобных рэжысёрскіх знаходак і акцёрскіх удач, ніводны спектакль, ніводная работа не сталі сапраўднай падзеяй. Нават такі, найбольш значны пастаноўкі, як «Соль» або «Рэвізор», выклікаюць прэтэнзіі. Нядаўна секцыя крытыкі БТА разам з Упраўленнем па справах мастацтваў Міністэрства культуры БССР правялі абмеркаванне спектакляў у драматычных тэатрах Мінска. Усе асноўныя заўвагі, якія мы робім у нашым артыкуле, былі зроблены і прамоўцамі на гэтых сходах. Нашым тэатрам, асабліва рэжысёрам, ёсць над чым падумаць, што ўзважыць, каб наступны тэатральны сезон стаў больш шчодрым на прычэпна важныя мастацкія адкрыцці.

Тамара ГАРОБЧАНКА,
Клара КУЗНЯЦОВА.

вучыць чытаць мастацкія творы. Некаторыя аўтары вельмі радуюцца, калі чытачы просяць іх прыслаць адрас героя рамана або паэмы. А захпляцца тут няма чым: проста чалавек эстэтычна не вельмі пісьменны. Ён або не засвоіў, што мастацкі твор не ёсць люстэркавы адбітак рэчаіснасці, або не бачыць розніцы між дакументальным нарысам і мастацкім творам.

Калі вучні чацвёртага класа сапраўды схільны тлумачыць словы верша ў іх намінацыйным значэнні альбо, як у гэтым выпадку, падазраваць, што паэт нешта ад іх утойвае нядобрае, то ў гэтым не іх віна.

ЛЮБОУ да літаратуры трэба выходзіць. Гэта задача не адной толькі школы. Многае можа зрабіць сям'я. З усіх культураў, што існуюць на свеце, трэба ўсімі сіламі падтрымліваць і пашыраць культу кнігі.

Колькі слоў пра манументальную прапаганду. Ва ўсіх краінах ёсць помнікі літаратурным героям, такім як Пінокіо, Дон Кіхот, Русалачка. У апошнія гады і ў нас паявіліся скульптуры купалаўскіх русалак, коласаўскага Сымона-му-

зык і Ганны, дзедз Талаша з Панасам. Але скульптурных твораў у нас яшчэ мала. Праўда, ёсць «помнік» Несцерку—нашаму Хаджы Насрэдзіну. Толькі з вельмі нетрывалга матэрыялу — са шкла.

Малюнак у натуре. У магазіне з пазычнай назвай «Зорачка» на вуліцы Якуба Коласа прадаюць «чарніла». Не таго колеру, якім напісаны верш М. Танка «У чыстым полі», і не таго, якім апавесць Л. Талстога «Кавказскі пленнік». Чарга даходзіць да кліента гэтага аддзела (у мове ёсць халодныя словы: кліент, пацыент, абітурьент), відаць, немалога інтэлекту. Пытаецца: «А хто такі Несцерка, што яго імем названа віно?». Чуецца адказ: «Мусяць, такі самы п'яніца, як і ты».

Адзін з самых прыемных успамінаў майго маленства звязаны з хрэстаматый. Яе так і называлі: хрэстаматыя Галахава. Гэта быў не том, а таміна. Кніга на кожны дзень, варта цэлай з густам падабранай бібліятэкі. Яна захоўвалася ў нас на палацах, абгорнутая льяным палатном. Амаль штовечар, калі зімоу ў

нашу хату прыходзілі на вачоркі дзяўчаты, а трохі пазней хлопцы, я ўрачыста перадаваў гэту кнігу зверху ўніз, і яна чыталася часта там, дзе разгарнулася. Папытайце ў вучняў сёння, каго з аўтараў хрэстаматыйныя яны могуць назваць. Далёка не ўсіх, бо яны не з'яўляюцца аўтарамі ў поўным сэнсе гэтага слова.

А якія назвы некалі прадумляліся: «Отблески», «Добрыя семіна», «Ясное утро!» Сёння ўсе называюцца аднолькава: «Родная літаратура». Яна сапраўды родная, але нават блізнятам даюць розныя імёны. У тых, хто дбае пра этыкеткі для «чарніла», здаецца, больш фантазіі.

Розныя пакаленні па-рознаму далучаюцца да літаратуры, фальклору, тэатра. Могуць лічыць сябе шчаслівымі людзьмі, якім пашанцавала бачыць сапраўдных чарадзей у сцэны: Б. Платонава ў ролі Зёлкіна, А. Ільіна ў ролі Несцеркі, Г. Глебава ў ролі Тулягі, У. Дзядзюшка ў ролі Крыніцкага, С. Станюту ў ролі Марылі.

Вось свежы прыклад іншага далучэння. Газета «Знамя

юности» расказала, як у наш час некаторыя маладыя людзі далучаюцца да музыкі. У артыкуле прыводзіцца споведзь адной дзесяцікласніцы: «Прывыкла, што калі іду ў якую-небудзь кампанію, там абавязкова выпію». На дыскатэку спачатку хадзіла, але там мне было нецікава. Сяброўкі адзін раз угаварылі выпіць, пайшлі на дыскатэку ў п'яным выглядзе, і... спадабалася. Падумала: «Вечар не прапаў». Радасна было даведацца, што дзяўчына знайшла ў сабе сілы расквітацца з бласлаўленай выпіўкай.

Мала ў нас выдаецца кніг у дапамогу выкладчыкам беларускай літаратуры. Пра вопыт лепшых з іх не толькі не пішуцца спецыяльныя працы, але не расказваецца на старонках перыядычнага друку. Добра было б, каб пісьменнікі памалі выдаць кнігу нарысаў пра лепшых настаўнікаў літаратуры і мовы.

Можна ўявіць сабе, як па-добраму зайздросцяць нашы настаўнікі выкладчыкам рускай літаратуры, якія нядаўна атрымалі выдатную працу — каментарый Ю. Лотмана да рамана «Яўгеній Анегін». Час і

нам мець такую кнігу хоць бы пра «Новую зямлю», «Курган», «Раскіданае гняздо», «Тараса на Парнасе». Трэба паклапаціцца, каб у нас паявіліся кнігі пра літаратурны Мінск, кнігі, у якіх аўтары прайшлі б па слядах літаратурных герояў, белетрызаваных біяграфіяў найбольш выдатных майстроў слова, кнігі пра найбольш цікавыя старонкі творчай дружбы беларускіх літаратараў з рускімі, украінскімі, літоўскімі... Добра было б, каб нехта ўзяўся за напісанне кнігі для школы пра нашу класіку, даў глыбокае прачытанне «Раскіданага гнязда», «Новай зямлі», «На ростанях» і інш. Узорам тут могуць служыць працы пра рускую класіку Наталлі Далінай.

У «Асноўных напрамках эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР на 1981—1985 гады і на перыяд да 1990 года» вельмі вялікая ўвага надаецца ўдасканаленню форм і метадаў працоўнага, маральнага і эстэтычнага выхавання ў школе. Трэба ўсямерна павышаць ролю мастацкай літаратуры ў вырашэнні гэтых задач, пастаўленых XXVI з'ездам КПСС.

Праблема, якую хочацца закрануць сёння, вельмі своечасовая і актуальная не толькі з мастацка-эстэтычнага пункту гледжання, але і з пункту гледжання сацыяльнай, маральнай і філасофскай яе значнасці. Гаворка пойдзе пра стварэнне вобраза рабочага чалавека ў мастацтве, пра далейшае паспяховае развіццё вялікіх рэвалюцыйных традыцый сацыялістычнага рэалізму, якаснага паўнення галерэі вобразаў рабочых людзей, якіх мы можам убачыць у станковым і манументальным жывапісе і скульптуры, у графіцы і плакаце.

Мінулыя гады ў жыцці творчай інтэлігенцыі Беларусі праходзілі пад дэвізам саюза мастацтва і працы, абагачэння мастацтва жыццём. Дзесяткі беларускіх мастакоў пабывалі на прамысловых прадпрыемствах і новабудовах Мінска і Салігорска, Мазыра і Жодзіна, Светлагорска і Наваполацка, а таксама на БАМе, Саяна-Шушанскай ГЭС, у Чэлябінску і Карагандзе, Цемір-Тау і Цюмені. Вялікая колькасць замалёвак і партрэтаў, эцюдаў і эскізаў да будучых твораў была зроблена мастакамі менавіта тут, пад свежым уражаннем ад убачанага і перажытага ў гушчыні жыцця.

—Прыгадаем найбольш буйныя выстаўкі апошніх гадоў — «Слава працы», «Па ленінскім шляху», «Малодосць краіны», «У сям'і адзінай», «Зямля і людзі», «Мы будзем камунізм», якія разгарнулі перад намі грандыёзную панараму працоўнага энтузіязму народа. На гэтых выстаўках мы ўбачылі шэраг новых твораў, якія пацвердзілі глыбокі сэнс слоў Л. І. Брэжнева аб тым, што важнейшы плён мінулага шасцідзясяцігоддзя — гэта савецкі чалавек. Чалавек, які змог заваяваць свабоду, адстаяць яе ў самых цяжкіх баях. Чалавек, які будаваў будучыню, не шкадуючы сіл і ідучы на любыя ахвяры. Чалавек, які, прайшоўшы ўсе выпрабаванні, сам непазнавальна змяніўся, спалучыў у сабе ідэйную перакананасць і вялікую жыццёвую энергію.

Адна з адметных рыс сучаснага беларускага мастацтва, якое адлюстроўвае жыццё рабочага класа, заключаецца ў тым, што многія жывапісцы, графікі скульптары вывучаюць і асвойваюць традыцыі рускага, савецкага і сучаснага мастацтва, імкнучы ўспрыняць яго найбольш прагрэсіўныя сацыяльныя рысы і дух высокага гуманізму. Пэўную ролю ў развіцці тэмы рабочага класа ў апошнія гады пачынаюць адыгрываць і нацыянальныя традыцыі.

Многія беларускія мастакі імкнучыся даказаць сваю прыналежнасць часу, працягваюць пільную цікавасць да розных праблем жыцця вытворчых калектываў і асобных людзей — герояў працы і радавых байцоў індустрыі, асоб высокаадукаваных, з глыбокім і складаным унутраным светам. Работы, створаныя па выніках творчых паездак па прамысловых прадпрыемствах і новабудовах, у якіх прыкметны спробы мастакоў пэтычна асэнсаваць канкрэтныя жыццёвыя матэрыялы, паказваюць, наколькі патрэбны для іх аўтараў сустрэчы з сапраўднымі героямі.

Але мастаку важна не толькі адгукнуцца на сучасную тэму, важна быць далейшым, першаадкрывальнікам, глыбока ўнікаць у жыццёвыя працэсы, паказваць іх чалавечы, маральны сэнс.

У беларускім мастацтве ёсць творы, якія выяўляюць шчырае жаданне эстэтычна, пластычна асэнсаваць уражанні, якія дае мастакам вытворчасць. Для пасобных твораў жыццё рабочага класа становіцца «свайёй» тэмай, а не проста эпізодам у творчай біяграфіі. Скажам, для А. Малішэўскага, Л. Асядоўскага, М. Моўчана, М. Кандратэва на доўгі час стаў родным Мінскі трактарны, для А. Дзямарына — камвольны камбінат, для Г. Вашчанкі і У. Пашчасева — нафтавае Палессе, А. Гаршакваза — БАМ, М. Данцыга — салігорская зямля, Л. Асецкага — БелАЗ, В. Ткачука — Лукомльская ДРЭС, У. Мінейкі — Інстытут ядзернай фізікі АН БССР.

Ці ёсць спецыфічныя асаблівасці і цяжкасці ў адлюстраванні сучаснай працы ў мастацтве? Вядома, ёсць. Нялёгка адшукаць у царстве тэхнікі, на заводзе, у цэху, у грукаце станкоў, у шуме новабудоваў паэзію, узняцца да філасоф-

скага абагульнення. Акрамя таго, для мастацтва вельмі важна адлегласць у часе, якая дапамагае вызначыць галоўнае, ачысціць памяць ад неістотных, другарадных дэталей.

З другога боку, мастакі, якія працуюць над тэмай працы, маюць магчымасць увесць час «абнаўляць» сваю творчасць, чэрпаючы з жыцця ўсё новае і новае назіранні. Пісаць пра свайго сучасніка заўсёды цікава, ды і самі працаўнікі — металургі, нафтавікі, хімікі, сталявары, мантажнікі, шахцёры — заслугуваюць таго, каб пра іх пісалі больш і лепш.

Цяпер у беларускім мастацтве акрэсліліся, на мой погляд, дзве тэндэнцыі ў

вобразным вытлумачэнні рэчаіснасці. Першая — гэта дакументальна-хранікальны расказ пра чалавека або падзею, расказ бясстрасны, падрабязны і праўдзівы. Работы гэтага плана носяць, так сказаць, рэпартажны характар. У гэтай сувязі можна згадаць нядаўнюю акварэльную выстаўку работ групы мастакоў у Салігорску і Наваполацку, пра якую пісаў ужо «ЛіМ». Другая тэндэнцыя — імкненне стварыць паэтычны, абагульнены вобраз, напоўнены філасофскім роздумам. Творы такога плана менш звязаны з дакументальнасцю. Іх аўтары пішуць не столькі натуру, колькі дзеляцца сваімі ўражаннямі ад прыроды.

Мастацтва павінна быць шматбаковым, і з гэтага пункту гледжання абедзве тэндэнцыі аднолькава правамерныя. Іншая справа, што тут і там могуць быць слабыя і неікавыя работы, якія з'яўляюцца вынікам фармальнага адносіна да справы. З аднаго боку, гэта адбываецца тады, калі мастак слепа прытрымліваецца традыцый, лічыць іх раз і назаўсёды знойдзеным эталонам, і не разумее, што наша рэчаіснасць вымагае ад мастака пастаяннага абнаўлення мовы і ўдасканалення формы. З другога боку, пошукі мастакоў часта пазначаны схематызацыяй, пэўным агрубленнем вобраза савецкага рабочага. Напэўна, гэта тлумачыцца тым, што, жадаючы пазбавіцца жывай напышлівасці, фальшы і пампэзнасці, якія ў недалёкім мінулым панавалі на нашых выстаўках, мастакі часам губляюць правільную перспектыву. Жадаючы пазбегнуць лакароўкі, яны свядома «зязямляюць» вобразы, падкрэсліваюць будзённасць жыццёвых сітуацый, адлюстраваных спраў. У выніку мастакі раскрываюць унутраны свет нашага сучасніка недастаткова глыбока. Але, пазбегнуўшы адной крайнасці, частка мастакоў упадае ў іншую. У процілегласць бесклапотным ружовенькім аптымістам, якія яшчэ не так даўно «насялялі» шматлікія палотны, мастакі часам паказваюць манументальныя, змрочныя постаці людзей з нізкімі лбамі, з вялізнымі рукамі, з цяжкімі, бясформнымі калонамі-нагамі. Пра якія духоўны свет чалавека тут можа ісці размова?

Завод або новабудова — шырокае поле дзейнасці для мастака. Але чаму неабходна гэтае «поле» звужаць да фіксацыі (калі б інтэрпрэтацыі!) аднаго-двух момантаў — надакучлівага пазіравання нібы перад апаратам фотакарэспандэнта, да паказу апошніх (трэба разумець, напружаных) хвілін рабочага дня?

Абыякава перанесеная на палатно шмат разоў бачаная сцэна, прымітыўная кампазіцыя, сыры жывапіс, нехайны малюнак паўстаюць перад намі ў карцінах «Шахцёры Салігорска» Ц. Крываручанкі, «Шахтабудаўнікі» С. Федарэнкі, «Цяжкі залік» В. Ціханенкі, «Начная змена» В. Бяляўскага. Неза-

вершанасць працэсу крышталізацыі мастацкага вобраза — тыповая негатыўная якасць і шэрагу іншых работ. Пра гэта думаеш, напрыклад, калі глядзіш палотны «На выпрабаваннях» І. Грыгаровіча, «Мы будзем метро» В. Юзвукі, «Разведчыкі Палесся» Г. Качаноўскага.

Надакучлівымі і пустапарожнімі выглядаюць рашэнні тэмы, якія, на жаль, вандруюць з выстаўкі на выстаўку: металургі або нафтавікі абавязкова кураць, размясціўшыся «тэатралізаванай» групай, як, скажам, у «Нафтавіках Палесся» А. Сямілетава або ў «Сталяварах» В. Захарынскага. Вядома, нічога дрэннага ў самім сюжэце няма, але навошта ісці шляхам, ужо прапанаваным, тым больш, што сучасная вытворчасць дае самую шырокую магчымасць для творчай фантазіі мастака? Цяжка знай-

сці пакуль што ў сучасным мастацтве па-сапраўднаму выразны і працуюць вобраз рабочага: або надуманасць, штучнасць пачы чалавека ў вытворчым «інтэр'еры», або статычнасць, адсутнасць дзеяння і якога-небудзь псіхалагічнага зместу пры чыста знешняй дэкаратывнасці, як у палотнах «Цяжкія будні» М. Чэліка, «Гарачы цэх. Заліўшчыкі» В. Бароўкі.

Часам сустракаюцца наогул павярхоўныя, антымастацкія рашэнні, якія дыскрэдытуюць саму тэму. Гэта, па сутнасці, яўнае адступленне ад норм прафесійнай этыкі мастака. Такія творы, толькі на першы погляд расказваюць аб вялікім і значным у жыцці рабочага класа, а па сутнасці, з'яўляюцца безаблічымі анатацыямі да вялікіх падзей і з'яў рэчаіснасці. Дыскрэдытацыя тэмы адбываецца тады, калі ў мастака няма ўнутранай патрэбы, унутранага парыву і перакананасці, калі за значнасцю і актуальнасцю тэмы мастак прыкрывае сваю прафесійную непадрыхтаванасць. Надзея, што «тэма вывезе», прымушае мастака ісці на спекуляцыю, а яго эстэтычная непатрабавальнасць у адносінах да важных праблем жыцця рабочага класа, у сваю чаргу, дэфармуе ўспрыняцце глядача і яго густ.

Хацелася б вытлумачыць няўдачы некаторых твораў на так званую «вытворчую» тэму высакародным жаданнем іх аўтараў «не стамляць чаканнем» глядача. Баюся, аднак, што прычына тут іншая і вельмі сімптаматычная: ужо сам зварот да тэмы рабочага класа з'яўляецца для некаторых мастакоў своеасаблівай індульгенцыяй, валодаючы якой можна дазволіць сабе ілюстрацыйнасць, схематызм, рыторыку. Чалавека тут і паміну няма. Есць толькі стафаж, жывая істота побач з вытворчай канструкцыяй, напісаная часта па-дызайнерску хвацка. Так узнікае разрыў паміж назойлівым дынамізмам формы і ўнутранай бясстраснасцю аўтара. Адлюстраванне застаецца выпадковым, чалавек прыроўніваецца, па сутнасці, да вытворчых дэталей. І як старанна ні прыкрывае мастак сваю абыякавасць акцэнтаваннем колеру, рытмаў — яго твор не хвалюе і не запамінаецца. Дзесяткі мантажнікаў і метрабудаўцаў, нафтавікоў і шахцёраў, сталявараў і кавалёў, інжынераў і аператараў, вадзіцеляў-выпрабавальнікаў і механізатараў прайшлі на выстаўках перад нашымі вачамі. Прайшлі, каб — на жаль! — знікнуць, нібы ў тумане. У сувязі з гэтым і вось аб чым падумалася.

У чым сацыяльная сутнасць законаў рэалістычнага мастацтва? Напэўна, у тым, каб шукаць чалавека ў чалавеку. Ведаць не толькі тое, які ён, рабочы чалавек, цяпер, але і тое, якім ён павінен стаць. Шукаць, каб дапамагчы яму (і сабе, вядома, таксама) быць асобай. Гэта значыць, адказаць за ўсё, што адбываецца пры нас, і за ўсё, што будзе пасля нас.

Не трэба баяцца высокіх слоў. Не варта, вядома, вымаўляць іх залішне гучна, бо можна аглушыць і сябе, але «высокае» слова неабходна. Асабліва яно неабходна ў мастацтве. Прыгадаем, якім паўнагучным акордам у свой час прагучалі палотны «Рабочыя» і «Сацабавязцельства» М. Савіцкага, «Салігорскія» палотны М. Данцыга, «Нафтавікі Палесся» Г. Вашчанкі, серыя афортаў «Майстры» А. Кашкурэвіча, карціна «Габеленшчыцы» Г. Жарына.

Зразумела, тэма сучаснай вытворчасці, чалавека на вытворчасці, нашага сучасніка складаная і цяжкая для маральна-этычнага, мастацкага асэнсавання. Таму на выстаўках мы заўсёды вітаем удалыя ў гэтым плане работы, у якіх прысутнічаюць элементы індывідуальнасці і шчырага хвалявання. І няхай нават гэтыя работы не шэдэўры, але, тым не менш, яны адгрываюць сваю станоўчую ролю ў эстэтычным асваенні гэтай важнай галіны сучаснага жыцця.

Вядомая ісціна: кожнаму часу ўласціва свая мова, свая вобразна-пластычная сродкі. Але наўрад ці гэта павінна быць абсалютна новая мова, а не мова, узбагачаная тым, што выпрацавана чалавечым, мова адточаная, дакладная, выразная, здольная перадаваць найтанчэйшыя нюансы і адценні чалавечай душы і высокай страсці. Ігнараванне многіх дасягненняў мастацтва мінулага, вядома, не ўзбагачае мастака. Узняць, напрыклад, любы элемент выяўленчай мовы, і мы пераканамся, якія нявыкарыстаныя магчымасці тояцца ў ім, пачынаючы з фармату палатны. А памеры? А каларыт з яго ашаламляльна магутнай эмацыянальнай выразнасцю? Прыгадаем, якія аднастайна шэрыя і аднастайна квяцістыя бываюць нашы палотны, прысвечаныя трактарыстам і механізатарам, сталяварам і ліцейшчыкам, шахцёрам і будаўнікам, бурыйшчыкам і мантажнікам, хімікам і інжынерам. А ўзяць такія асноўныя выяўленчыя сродкі мовы, як малюнак, пластыка, рытм, ступень дэталізацыі!

Думаецца мне яшчэ вось пра што. Якімі б ні былі кампазіцыя, сюжэт, «драматургія» твора, мастак засяроджвае галоўную ўвагу на вырашэнні вобраза рабочага класа — на чалавеку з вялікай літары. І чалавек гэты — асоба! Асоба інтэлектуальная і высокаадукаваная, непарывана звязаная з грамадствам, у якім яна жыве. Гэта азначае, што з канкрэтных дэталей, фактаў, рыс, характэрных гэтай асобе, мастаку неабходна пабудаваць абагульнены характар чалавека нашай эпохі, высветліць рысы сучаснасці, рысы часу.

А для гэтага неабходна вялікае майстэрства, шыршыня і маштабнасць мыслення, перадавы светлагляд, умненне дыялектычна спасцігаць законы грамадскага развіцця.

Цяпер глядач не той, што быў 20—30 гадоў назад. Ён вырас разам з мастаком. І галоўнае сёння для яго — душа карціны, скульптуры, эстампа, памножаная на грамадскую значнасць твора, сапраўдную гуманнасць мастацкай думкі, чысціню пачуццяў аўтара.

Асноўнай задачай савецкага выяўленчага мастацтва з'яўляецца адлюстраванне грандыёзных пераўтварэнняў, удзельнікамі якіх з'яўляюцца самі мастакі. Быць актыўнымі байцамі вялікага камуністычнага паходу, страсна сцвярджаць у жыцці ўсё перадавое, садзейнічаць выкараненню з'яў, якія перашкаджаюць нашаму руху наперад, — такі грамадскі абавязак мастака, для якога чужая пазіцыя халоднага назіральніка і рэгістрара.

Мы, крытыкі, павінны добрамыслива сустракаць усялякую спробу сказаць праўдзівае слова аб нашым рабочым класе і беражліва папраўляць мастака, калі ён у нечым памыляецца. Задача крытыка — бачыць усё добрае ў творы. І, вядома, крытэрыі, з якімі ён падыходзіць да аналізу мастацкіх з'яў, павінны быць перадавымі, сугучнымі сучаснасці.

«Няхай жыве навукова-тэхнічная, якая пераходзіць у духоўную!» — вось што нам патрэбна сёння, гаворачы словамі паэта. І мы чакаем такіх твораў пра нашу эпоху, дзе яркава, натхнёна і пэтычна будзе раскрыта жыццё і дзеянні яго вялікасці рабочага класа.

Барыс КРЭПАК.

3 ПАЭТЫЧНАГА СШЫТКА

Раман ТАРМОЛА

Цябе я дагавару...

Радзіма,
На слове апошнім,
Калі я аднойчы замру,
Асення жоўтаю поштай
Цябе я дагавару;
Сцяжынкаю ў стыльным паветры,
Што будзе кружыць
І громам не з неба,
А з нетраў
Маёй неспакойнай душы;
Бусла нетаропкім палётам
З чарнявым пяром у крыле,
Хлапечым прызнаннем употай
Дзяўчыне у родным сяле;
Знаёмаю дзічкаю ў полі,
Што вецер адно церабіў,
Бо, хто ні палезе—
Абколе,
За гэта я дзічку любіў;
Той мовай няхітрай
Ды вострай
На вуснах маіх землякоў,
Якія і мудра і проста
Жывеўца найчасцей між
Радкоў...

Назіранні

Вясна...
І цягнецца да сонца
Былінка,
Дрэва,
Чалавек.
У воблаку, як у насоўцы,
Нос рэактыўнага раве.
І нараджае
І заўчасна
Хавае некага зямлі.
І змрочны цень
І позірк ясны
Вітаюцца яшчэ здаля.
І палыну
І медуніцы
Перапляліся карані.
Маладзічок прыйшоў напіцца
Святла
У падаўжэлым дні.
Усё імкнецца да сугучча
І пад крыжом
І на мяжы.
І сонца ласкаю гаючай
Дзе жыццё
І хоча жыць.

Вясна...
І першая задача—
Расці і набірацца сіл.
Пазней прырода перайначыць
Ці знішчыць многае зусім.

Базар

Беларускі мой базар...
Ты да крыку не ахвочы,
Пазіраеш сціпла ў вочы
І не знаеш,
што скажаць.
Як тавар табе хваліць —
То ж, лічы,
сябе самога...
Ты, базар,
якіх нямнога:
Самы ціхі на зямлі.
Цягне ў мора краба,
Дзе яго не пакінь.
Да Скандынавіі «АББА»?
Цягне, брат, да глыбінь...
Да нутра чалавечага,
Нетраў яго душы.
Вечна хочацца нечага...
Людзі,
як спарышы,
Любяць вісець загадкай
На арэшны дзён
Самы філосаф хвацкі
Бачны,
а не відаён.
Бецькаўшчыны таямніца—
Хата,
сцэжка,
рака,
Ключ у жывой крыніцы
З коскай маладзіка.
З коскай!
Не дагаворана,
Значыць, штосьці было...
Нешта гадамі заворана.
Цягне зноў у сяло...
Можна, Радзіма—гэта
Прага сябе зразумець
У існаванні сакрэта
Маці, зямлі, пэста...
І больш нічога не мець.

Падтакваць лёгка.
Цяжка — не згаджацца...
І ўласную нязгоду адстаяць,
Калі пачнуць на боль
не адгукацца,
Не бачыць ні цябе,
ні твайго «я».
Замах на шчырасць—
горш за ўсе замахі.
Страшнейшы ён
замаху на жыццё.
Ты забаяўся...
Адхіснуўся з жахам...
Душу сваю
і «я» сваё расцёр.
Сэнс — устаяць!
Паверыўшы ў збавенне
(Стаялі... На каленях
не жылі...)
І ёсць душа,
хрышчоная сумленнем,
Вялікай граўдай роднае зямлі.

Нашчадкі-археологі

Ідуць у глыб вякоў,
Капаюцца ў грабніцах,
Шукаюць сваякоў,
Жыцця першакрыніцу.
Знаходзяць бранзалет
І выпетраны чэрап.

Знаходзяць смерці след
Ад бомбы, ад сякеры.
Пра вядомых, вядома,
грымязь.
Ды ў вядомасці два ёсць бакі:
Аднаго — паўтараюць імя,
Паўтараюць з другога—радкі.

Ёсць у першага пэўны падман:
Што імя без вядомых радкоў?
Пагрымела, як той барабан,
І нячутна... праз колькі гадкоў.

Жанчыну разглядваем
у тэлескоп,
Як зорку...
К сабе набліжаем,
Натружваем сэрца,
Наморшчваем лоб,
І ўсё-ткі—яе—
мы не знаем.

Каханая наша,
Правераны друг,
Матуля—
анёл міласэрны.
Ні кроку далей...
Замыкаецца круг
Адкрыццяў і ведаў мізэрных.

Астатняе хочам пачуць ад яе.
Глядзім ёй у рот птушаняткам.
Яна ж—
нас рукамі адно абаўе
І большаю стане загадкай.

Да чужога акна,
Нібы магія мага,
Зноў цябе прывяла
Вечаровая цяга.

Прывяла, як вядзе
Мураўя муравейнік,
А святло—матыля,
А нazoўніка—дзеінік.

Мусіць, мае душа
З нараджэння падмогу
Ад чужога пляча,
Ад уласнага бога.

Ды здзіўляе цябе
Сэнс уласнай асобы:
Калі б ведаў яе,
Больш сюды не прыйшоў бы...

Гронка белая верша,
Як гронка белая бэзу,
Ля акна майго сэрца
Цаіце круглы год.
І чатыры пялёсткі,
Нібыта радкі чатыры.
І часамі на «шчасце»
Трапляюць вочы мае.
Што ж рабіць,
Калі з лёсам
Жыццё не рыфмуецца
Часта,
Сэрца думаць жадае,
А думка—рыдаць.
Калі шчасце здаецца
Заўсёды такім зразумелым,
А няшчасце,
як прывід,
З'яўляецца раптам да нас.
Гронка белая верша,
Не раз ты была завушніцай
Ля галоўкі дзявочай
І ззяла прывабліва з ёй.

Гронка белая верша,
А колькі была ты цяжарам
На далонях душы,
Як на вагах
ночы і дня.
Гронка белая верша,
Спакусы ўсе адштурхнуўшы,
Да цябе я нясу
Перапады настрою майго.
І не дай мне падгладзіць,
Як рашпіль,
няроўны характар,
Дождж і слёзы паблытаць,
А радасць—
за распач прыняць.

Адзін

Гром вытрусвае з хмары,
Як зярнаты,
дажджынікі—
Бліскавіца спраўляе
На полі дажынікі.
Дажынае...
Не можа
дажаць жытні колас.
Ён—нібыта адзін
Супярэчлівы голас...
Не падрэзаў камбайн.
Бліскавіца не ссекла.
Адзінока яму...
І страшна...
І светла...

Прырода—вечная модніца—
Нам прыгажосць аддае...
...І браканьеры моляцца,
Скуру садраўшы з яе.

Скуру здзяруць—і плачучь:
Божа,
прыроду ўпасі,
Ёй пажадай удачы,
Дай супраць нас
ёй сіл.

...Мчаўся алень імклівы
І на бягу сустрэў
Гулкі,
сляпы,
жахлівы
Стрэл.

І задрожэла восень,
Лісце раняла да ног...
Што ж ты страляў,
раганосец,
Што табе з гэтых рог...

Дома над ложкам павесіш
(Месяц ж няма на ілбе),
Будзе падстрэлены месяц
Сніцца начамаі табе.

Месяц — з вачамі аленя —
Будзе на рогі ўзімаць...
І папаўзеш на каленях
Ты да яго... Ды няма...

...Гэй вы, прыроды любіцелі,
Покуль ваш сверб не ачах,
Хоць жа бяроз не сячыце вы
Белых... па чорных вачах...

Не забівайце раніцу,
Чысты яе пагляд,
Гэта ж не гай высыкаецца —
Ясны, як дзень,
далягляд.

Падперазана Айчына
Ім... І з далёкай пары
Усё на зямлі з вачыма,
Унізе яно ці ў гары...

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

Да 100-годдзя
з дня нараджэння
Георгія ДЗІМІТРАВА

Анастас СТАЯНАЎ

18 ЧЭРВЕНЯ

Госці да цябе у гэты дзень
прыбудуць,
пастукаюць у вароты яшчэ на
зары:
зацятыя камунары, гнеўныя
трыбуны,
небяспечныя канспіратары —
твае сябры;

прыядуць перніцкія
забастоўшчыкі ўранні,
лапушанцы прымаршыруюць з
далечыні,
маладыя камуністы —
са старымі ранамаі,
белабародыя папличнікі —
з маладымі вачмаі;

Дзядату і Майстара, як на
калясніцы,
прыкоціць у фазтоне
заліхвацкі вазак,
і будуць у іх гваздзікі ў
пятліцах,
а можа быць, і пунсовы,
самотны мак;

барабан прагрыміць і труба
азавецца,
і пачнуць прыбываць без чаргі
і не ў рад
інтэрбрыгаднікі
і героі верасня,
і ўдзельнікі камсамольскіх
будаўнічых брыгад;

прыедуць і Ленін з Горкім,
напэўна, —
што аўто старамоднае ў іх —
дарма...

А хто ж іх тут сустрэне?
Баба Парашкева
не прыйшла на свята,
і Любіцы няма,

і дом маленькі надта, і двор
зацесны
для пралетарыяў усіх краін—
гасцей...
Вось таму і клічу іх у сваю
песню,
поўную сонца,
з воблакамі замест сцен.

І сяброў запрашаю,
і непрыяцеляў —
свайго ворага ворагі помянь
наілепш!

Для трапезы —
Балкан засцяліў я скацеркай,
чарай — Чорнае мора:
паўней не нальеш.

Будзь здароў, чалавецтва!
Будзь здарова, вечнасць!
За 18 чэрвеня — ранак нашых
надзей!

Георгі Дзімітраў —
з племя волатаў, бяспрэчна,
а ў іх свята адно: нараджэння
дзень!

Пераклаў з балгарскай
Ніл ГІЛЕВІЧ.

*) Дзядата (Дзед) — Дзімітр
Благоеў, заснавальнік марксісц-
кай партыі балгарскага рабоча-
га класа; Майстара — Георгі
Кіркаў, выдатны дзеяч рэвалю-
цыйнага рабочага руху ў Бал-
гары; Баба Парашкева — маці
Георгія Дзімітрава; Любіца —
яго жонка Любіца Івошавіч.

НАШ КАЛЯНДАР

14 чэрвеня — 80 гадоў з дня
нараджэння заслужанага
артыста БССР Валянціна Акімаві-
ча Краўцова (1902—1963 гг.) З
рабочай самадзейнасці ў 1933 г.
ён перайшоў у Першы БДТ
(тэатр імя Янкі Купалы). У яго
рэпертуары пазначаны разна-
стайныя ролі, і сярод іх
вышэйшым дасягненнем актёра
грамадскасць прызнала вобра-
зы Арнадэя ў «Платоне Крэча-
це», Ляшча ў «Апошніх», Га-
мера ў «Канстанціне Заслона-
ве», Каліберова і Глуздакова ў
спектаклях «Выбачайце, калі
ласка!» і «Лявоніха на арбіце».
Яму была ўласціва высокая
культура сцэнічнай мовы і
пластычнага малюнка паводзін
на падмостках.

18 чэрвеня — 70 гадоў з
дня нараджэння заслужанага
артыста БССР Вацлава Сцяпа-
навіча Окалава. Пачынаў ён
сваю дзейнасць у Польскім
вандроўным тэатры, які пра-
цаваў у БССР у 30-ыя гады.
Выступаючы потым у складзе

перадваеннага Тэатра юнага
гледача імя Н. К. Крупскай,
Пінскага і Магілёўскага аблас-
ных драматычных тэатраў, зар-
экамендаваў сябе як ства-
ральнік маляўнічых характар-
ных вобразаў з акрэсленым
сацыяльным гучаннем. З 1955 г.
артыст Рэспубліканскага тэат-
ра юнага гледача, на сцэне
якога раскрываў каларытныя
вобразы ў класічных і сучас-
ных п'есах, у творах В. Воль-
скага, В. Зуба, І. Козела. Па-
мёр у 1969 г.

20 чэрвеня — 60 гадоў на-
роднаму артысту БССР Георгію
Андрэевічу Волкаву. Ён
адзін з арганізатараў Брэска-

га абласнога драматычнага тэ-
атра імя Ленінскага камсамо-
ла Беларусі. У якасці артыста
і рэжысёра ўдзельнічаў у ства-
рэнні этапных для гэтага на-
рматыва спектакляў — «Як
гартавалася сталь», «Маладая
гвардыя», «Канстанцін Засло-
наў», «Брэсцкая крэпасць»,
«Брэсцкі мір», «Сэрца на далю-
ні», «Выбачайце, калі ласка!»,
«Дзень цішыні», «Крамлёўскія
куранты». Пасля трыццаціпяці-
гадовай працы ў Брэсце пе-
райшоў на педагогічную дзей-
насць у Беларуска-тэатральна-
мастацкі інстытут.

24 чэрвеня — 75 гадоў з дня
нараджэння пісьменніка, нан-

дыдата філалагічных навук
Я. Зазені (1907—1977).
Яму належаць кніжкі апавя-
даняў «Рукою ворага», «Ляс-
ныя сябры», «Сонечны алень»,
«Трывожная ноч», зборнік на-
рысаў «Партызанскія сцэжкі».
Я. Зазена — аўтар артыку-
лаў пра беларускую вусную
народную творчасць.

26 чэрвеня — 70 гадоў з дня
нараджэння паэта С. Астрэйкі
(1912—1937).
Першыя вершы апублікаваў
у 30-х гадах.
Паэтычныя творы друкавалі-
ся ў часопісах «Полымя»,
«Чырвоная Беларусь», зборніку
«Дзень паэзіі — 65».

КАРОТКАЯ ДАВЕДКА.

Цэнтральны Батанічны сад Акадэміі навук БССР — адзін з буйнейшых у Еўропе. Размешчаны ў паўночна-ўсходняй частцы Мінска. Плошча — 93 гектары, прадстаўлена больш за дзевяць тысяч відаў раслін. Сад абменьваецца насеннем і жывым «матэрыялам» з батанічнымі садамі сарака пяці краін свету. Заснаваны ЦБС у 1932 годзе, у 1967 яму прысвоены статус навукова-даследчай установы.

І яшчэ адна лічба: за сезон сад наведваюць пяцьсот тысяч чалавек. Для адных гэта любімае месца адпачынку, другія прыходзяць сюды як у незвычайны музей, каб палюбавацца рэдкімі раслінамі, экзатычнай флорай далёкіх шыратаў і мэрэдыянаў.

Сад і сапраўдны музей раслін, і, як у кожным музеі, тут ёсць свае экспазіцыі, пастаянныя і спецыяльныя, ёсць свае тэматычныя выставачныя каталогі. Па сваіх жывапісных вартасцях, па моцным і глыбокім уздзеянні на чалавека калекцыі музея-саду не саступаюць мастацкім калекцыям марцінних галерэй, розніца ў тым, што тут карціны жывыя: яны дыхаюць, пюць ваду, нараджаюцца і паміраюць, на вачах мяняюць адценні фарбаў...

«Садавод» без густу —
тое самае, што музыкант
без слыху...»

А. РЭГЕЛЬ.

З гэтых слоў вядомага рускага батаніка Арнольда Рэгеля хочацца пачаць расказ пра архітэктурную планіроўку Батанічнага саду.

Ад цэнтральнага круга, да якога прыходзіш ад галоўнага ўваходу напрасткі, радыяльна разыходзяцца адзінаццаць алей, што дзеляць сад на географічныя ўчасткі: флора Усходняй Азіі, флора Далёкага Усходу, Паўночнай Амерыкі, Сібіры, Заходняй Еўропы, Крыма, Каўказа, Беларусі і г. д. Алеі ўтвораны рознымі пародамі дрэў. Галоўная — маньчжурскі арэх, радыяльна — дуб, чаромха Маака (чырванастволая), ясель пенсільванскі, туя, ліпа, бяроза, клён, елка звычайная. (Цікава адзначыць, што елку высадзілі 9 мая 1945 года — яловая алей равесніца нашай Перамогі). Алеі, якія акаймоўваюць цэнтральны круг, абсаджаны яблынямі, таполямі, рабінай.

У структурнай планіроўцы саду можна заўважыць два стылі: ландшафтны і так званы рэгулярны. Як толькі вы мінаеце вароты, адрозна трапляеце ў ландшафтны парк. Гэта свайго роду Эрмітаж, у якім прадстаўлены шэдэўры вялікага мастака — Прыроды. Але сааўтар яе тут — чалавек. Толькі на першы погляд здаецца, што ўсё тут так і было заўсёды, што чалавек не прыклаў рукі да гэтага ландшафту, настолькі натуральна выглядае «экспазіцыя». Цудоўныя алеі, прыгожыя кустоўнікі на фоне сонечных лужкоў, асобныя самотныя дрэвы, курціны, акуратна падстрыжаныя газоны, малюнічыя клумбы, рабаткі, грунтоўныя сцэжкі і сцэжачкі, што ўюцца сярод зеляніны, нібы ручайкі; зялёныя тунелі ўтвараны ўюнамі, — вось адметныя прыкметы пейзажнага, альбо ландшафтнага, стылю: гарманічнае спалучэнне прыемнага з карысным.

У парку мноства відаў дрэў. адной толькі бярозы каля трыццаці пяці відаў: блакітная, жалезная, японская, туркменская, барадаўчатая, карысная...

У чэрвені зачароўвае цэлай сімфоніяй фарбаў бэз. Тут і блакіт, і фіялікавы колер, і цёмна-фіялетавы, і з ружовым адценнем, і белы, як пена марской хвалі. Цвіце бэз персідскі, кітайскі, амурскі, махровы... Каля тысячы гатункаў бэзу налічваецца ў сусветнай калекцыі. Прыемна, што шаснаццаць гатункаў бэзу вывелі селекцыянеры нашага Батанічнага саду. Гэта «Беларускія зоры», «Абаронцам Брэста», «Зорка Венэра», «Партызанка», «Памяці А. Н. Смольскага», «Палеская легенда». А такія гібриды, як «Паўлінка», «Лябёдка», «Мінчанка» — лічацца уладам у сусветнай калекцыі бэзу.

Крыху пазней зацвітаюць невялічкія кустарнікі, падобныя на карлікавыя дрэўцы, пакрытыя буйнымі кветкамі ўсіх колераў і адценняў — белых, жоўтых, аранжавых, ліловых... Гэта — экзатычныя родадэндраны, у садзе іх больш за трыццаць відаў.

Не абмінуць, калі б вы не прыйшлі ў сад — летам ці восенню, цудоўнай камяністай горкі, дзе ў сціглай і разам з тым надзвычайнай выразнай кампазіцыі спалучаны розныя рас-

ліны, кветкі і звычайныя камяні. Такі прыём афармлення садоў і паркаў быў вядомы яшчэ ў далёкай старажытнасці ў краінах Усходу. Сусветную славу, напрыклад, набылі камяністыя сады Японіі. А ў нас на Беларусі гэта пакуль што адзіны такі сад.

Галоўная выставачная зала

СОД сярод КАМЯНІНІЦ

БАТАНІЧНАМУ САДУ АН БССР — 50

саду — цэнтральны партэр — узор так званых рэгулярнага стылю. Пасярод партэра — клумба, на якой кветкамі «накрэслена» лічба «50» — сёлета ЦБС адзначае свой юбілей. Вакол клумбы мудрагелістыя вензелі кветкавых арнаментаў, акаймаваных ізумрудным газонам.

Пакручастыя дарожкі, пасыраныя тоўчанай цэглай, праражаюць зялёную роўнядзь травы і ля службовага ўваходу ў сад. Непадалёк ад гэтага ўваходу, у невялічкім аднапавярховым дамку, размешчалася група архітэктараў. Кіраўнік групы Галіна Клыга расказала:

— Батанічны сад быў спланаваны ў рэгулярным стылі. Аднак цяпер больш папулярны свабодны, ландшафтны стыль. Не адмаўляючыся ад абодвух, мы стараемся стварыць пэўную сістэму арганізацыі жывых экспанатаў. Наша задача — раскрыць падкрэсліць прыгажосць кожнай расліны, выявіць яе іншы раз счытае характэрнае, засяродзіць увагу на «іншаземцы», перасяленцах з далёкіх краін, на іх непаўторныя экзатычныя абліччы. Для гэтага мы спалучаем па кантрасце сухі ландшафт з жывой расліннасцю, ствараем штучныя рэльефы, як, напрыклад, камяністая горка. Есць задума стварыць куточак японскага камяністага саду. Усё гэта, зразумела, патрабуе вялікай працы, любові да справы, густу. І сроднаў.

«Вядома, што настойлівасць вучоных неверагодная і можа вывесці з сябе нават самага спакойнага чалавека».

К. ПАУСТОЎСКІ.

Батанічны сад, сцвярджаюць вучоныя, — не музей, а жывая лабараторыя. Задача яе — мабілізаваць раслінны капітал усяго свету на службу чалавеку. Аднак перш чым прымусяць тую ці іншую расліну служыць нам, яе трэба прыручыць. На мове батанікаў такое прыручэнне называецца інтрадукцыяй раслін. Пра тое, як прыручаюць расліну, лепш за ўсё сведчыць гісторыя з журавінамі.

Непадалёк ад бэзавага ўча-

стка ЦБС стаіць даўгаваты шкляны дамок. Звонку ён здаецца пустым. Але калі падыдзеш бліжэй, заўважаш, што ў ім — сотні невялічкіх скрыначак з кволямі раслінкамі. Нічога, здаецца, цікавага, і наведвальнікі саду сюды не

буйнаплодных амерыканскіх журавін вядзецца з такім прычэлам, каб у Беларусі можна было стварыць яе плантацыі на базе мохавай падсцілкі.

Лабараторыя М. Кудзінава займаецца і інтрадукцыяй тэх-

стоўскага аб неверагоднай цяроўнасці і ўпартасці вучоных.

«Лясы ў СССР аднастайныя: бяроза, елка, сасна, бяроза, елка сасна і так да беспрытомнасці. Неабходныя новыя пароды».

К. ПАУСТОЎСКІ.

Відаць, К. Г. Паустоўскі памыляўся, калі гаварыў, што лясы аднастайныя ва ўсім СССР. Праўда, калі мець на ўвазе сярэднюю паласу, у прыватнасці, нашу Беларусь, дык ён, безумоўна, меў рацыю. Вядома, гаворка тут ідзе не пра жывапіснасць нашых лясоў, а пра аднастайнасць іх парод.

Гэтую ж думку выказаў і загадчык лабараторыі інтрадукцыі дрэвавых раслін ЦБС кандыдат сельскагаспадарчых навук М. Шкутко: «На Беларусі, — даводзіў ён, — пераважаюць елка звычайная, сасна звычайная, ядловец звычайны. А чалавеку ўласціва імненне да незвычайнага, калі хочаце, да экзатычнага. І ўжо з XVIII стагоддзя на Беларусі, на памешчыцкіх сядзібах, з'явіліся «іншаземцы». І гэты працэс, безумоўна, узбагачаў флору, пейзаж Беларусі, наогул культуру нававольнага асяроддзя».

За 50 год ЦБС сабраў і інтрадукцыраваў звыш дзесяці тысяч назваў раслін.

У пошуках новых раслін вучоныя штогод адпраўляюцца ў далёкія экспедыцыі. Толькі ў пазалеташнім годзе супрацоўнікі лабараторыі М. Шкутко пабывалі на Шыкатане, на Курылах, у іншых раёнах нашага Далёкага Усходу. Адтуль яны прывезлі насенне новых для Беларусі раслін. Сярод іх — кедравы сланнік, сасна горная, неацэнная для нашых шыратаў расліна. Наогул, хваёвыя — вечназялёныя — лепшае ўпрыгожанне гарадскіх паркаў і вуліц. Ды наша елка звычайная і сасна звычайная ў гарадах адчуваюць сябе кепска, а горная сасна, блакітная елка не баяцца гарадской загазаванасці.

У дэндралагічным парку ЦБС Мікалай Васільевіч пакідае мне найбольш устойлівыя інтрадукцыраваныя кустарнікі: тавалгу, бэз, айву японскую, міндаль, кізільнік, спірэі і многія іншыя. У гадавалніках і матачніках з насення і флянцаў вырошчваюцца двух-трохгадовыя саджанцы, якія перадаюцца трэстам азелянен-

заглядаюць. Але менавіта сюды запрасіла мяне кандыдат біялагічных навук А. Шарсценкіна. Раслінкі ў скрыначках самыя розныя, яны тут праходзяць вегетацыю (дамок, дарэчы, і завецца вегетацыйны). На ўчастку А. Шарсценкінай вегетацыю праходзяць журавіны. Імі пачалі займацца ў садзе з 1969 года.

Няма патрэбы расказваць пра карысныя якасці гэтай традыцыйнай для Беларусі вітаміннай ягады — яны добра вядомыя. Не ўсе ведаюць, аднак, што нават у самых спрыяльных умовах з гектара можна сабраць не болей за цэнтнер журавін. А вось паўночна-амерыканскія журавіны, буйнаплодныя, даюць да 5 тон з гектара. Да таго ж яны растуць цэлымі грошкамі і збіраць іх можна механізаваным спосабам. Беларускія вучоныя сталі вывучаць фізіялогію гэтай расліны, умовы, пры якіх яна дае багаты ўраджай. Вядома, што журавіны — ягада балотная, ды як ты на балоце пусціш уборачны механізм? Выйсце — вырошчваць журавіны на плантацыі.

Каб выявіць «чысціню фактараў», як гавораць вучоныя, пачалі разводзіць журавіны на адмытым, чысцюткім пяску, у які паступова дабаўлялі розныя мінеральныя рэчывы. Эфект быў самы мінімальны, пакуль не сталі высаджваць у тым жа пяску мох. Вось у спалучэнні з мохам мінеральныя рэчывы і пачалі добра засвойвацца журавінамі. Крок да стварэння штучнай журавінай плантацыі быў зроблены.

Цяпер у Ганцавічах у вытворчых умовах вопыт удакладнаваецца пад кіраўніцтвам загадчыка лабараторыі мабілізацыі раслінных рэсурсаў М. Кудзінава. Інтрадукцыя

нічных раслін, перспектывных для нашай рэспублікі, радзіма іх Далёкі Усход, Сярэдняя Азія і Каўказ. Гэта — гарэц Вейрха, які ўжо на пачатку чэрвеня, калі ў Беларусі яшчэ малавата зялёны кармоў, дае да шасцісот цэнтнераў з гектара высокаблковай зялёнай масы; гэта баршчэўнік Сасноў-

Добра адчувае сябе ў аранжарыі бананавыя дрэва.

Участак ландшафтнага парку — экзатычныя родадэндраны.

скага, двухметровая расліна, якая дае да 1400 цэнтнераў зялёнай масы з гектара; амаль такія ж якасці ў катрана сэрцалістага. Прамысловае значэнне мае і таран дубільны. Есць на ўчастку лабараторыі і сібірскі «корань жыцця» — маралій, які ў медыцыне прыраўноўваецца да славутага жэньшэня.

Але калі ўлічыць, што да ўкаранення інтрадукцыраванай расліны ў вытворчасць з ёй трэба правесці тысячы і тысячы вопытаў, эксперыментаў, калі ўлічыць, што вынікі гэтых вопытаў і эксперыментаў даюць плён толькі праз дзесяцігоддзі, дык і робіцца зразумелым выказанне К. Г. Пау-

скага, двухметровая расліна, якая дае да 1400 цэнтнераў зялёнай масы з гектара; амаль такія ж якасці ў катрана сэрцалістага. Прамысловае значэнне мае і таран дубільны. Есць на ўчастку лабараторыі і сібірскі «корань жыцця» — маралій, які ў медыцыне прыраўноўваецца да славутага жэньшэня.

Гэта адзін толькі невялічкі прыклад таго, як узбагачаецца Беларусь новымі дрэвамі, як пачынаюць сябраваць з елкай звычайнай, звычайнай сасной і бярозай экзоты, перасяленцы з іншых лясоў. Аб маштабах такага ўзбагачэння гаворыць

хоць бы такая лічба: трэстам азелянення перададзена звыш мільёна пасадачных адзінак раслін.

«Нудота растварэцца ў свежых пахах, стомленасць знікае пры дотыку лісця».

К. ПАУСТОЎСКИ.

Каб інтрадуцыраваць расліну, трэба ўсебакова вывучыць, так сказаць, яе характар, запатрабаванні, нават капрызны. Карацей кажучы, яе фізіялогію.

Вывучэннем фізіялогіі інтрадуцэнтаў займаецца навуковая лабараторыя, якую ўзначальвае дырэктар ЦБС, заслужаны дзеяч навукі БССР Я. Сідаровіч.

Як сказала намеснік загадчыка лабараторыі, кандыдат біялагічных навук Н. Гетко, у пэўнай меры расліны карысныя для чалавека. Задача вучоных — раскрыць іх лепшыя якасці і знайсці ім прымяненне. Вядома, што некаторыя расліны добра прыжываюцца ва ўмовах сучасных гарадоў з іх прамыслова-транспартным комплексам. І не проста прыжываюцца, а ачышчаюць паветра. Дарэчы, сама геаграфія ЦБС, які размешчаны амаль у цэнтры беларускай сталіцы, дзе на расліны ўздзейнічае так званы ўрбаністычны прэс, і падказала адну з тэм, якую распрацоўвае лабараторыя. Сфармуляваць гэту тэму можна так: аптымізацыя навакольнага асяроддзя сродкамі азелянення.

Вывучаючы фізіялогію раслін па многіх параметрах, вучоным выявілі тры інтрадуцэнта, якія добра падыходзяць на ролю газэпаглынальнікаў. Гэта і тая ж блакітная і серабрыстая елка, і сасна горная, і ціс, і туя, і інш.

У лабараторыі на кожную расліну заведзены пашпарт, дзе адлюстраваны яе біяграфія, гісторыя, паводзіны ў новых умовах. Такія ж работы вядуцца з некаторымі кветкавымі раслінамі.

Лабараторныя доследы былі вынесены ва ўмовы вытворчых выпрабаванняў на тэрыторыю Светлагорскага завода штучнага валакна. Разам з архітэктарамі ЦБС, пры дапамозе работнікаў Міністэрства камунальнай гаспадаркі БССР, былі разбіты кветнікі, на якіх вывучаліся адабраныя інтрадуцэнты. Такім чынам, тэарэтычныя рэкамендацыі былі падцверджаны практыкай.

Сёй-той можна сказаць: ну, што такое кветка альбо дрэва? Прыгожа — і ўсё. Дык вось, знамяністы падлічылі, што ва ўмовах аптимальнага азелянення заводскай тэрыторыі прадукцыйнасць працы павышаецца на 15 працэнтаў! І, відаць, не толькі за кошт паляпшэння настрою рабочых (гэта само сабой, прыгажосць паляпшае адчуванне чалавека), справа яшчэ ў тым, што, як заўважана, на добра азеленым прадпрыемствах меншая цяжкасць кадраў. Есць яшчэ і пабочнае ўздзеянне: людзі прызычваюцца да прыгажосці, многія самі становяцца кветкаводамі, выхоўваюцца тая асэнсаваная любоў да прыроды, без якой чалавек не назавеш культурным.

Такія ж работы праводзіліся і на Наваполацкім нафтаперапрацоўчым камбінаце, вядуцца на тэрыторыі прадпрыемстваў «Азот» у Гродне, «Хімвалакно» у Магілёве.

Група даследчыкаў лабараторыі вядзе доследы па вывучэнні росту і развіцця лясных фітацэнозаў на лясных тэрыторыях рэспублікі. Разам з біёлагамі, хімікамі, батанікамі тут працуюць матэматыкі, якія мадэліруюць асаблівасці фарміравання мікраклімату ў залежнасці ад формы, велічыні кронны фітацэнозаў (да фітацэнозаў належаць усе хваёвыя), пароды, глебы, на якой яны растуць. Матэматычная мадэль дазволіць разлічваць характарыстыкі мікраклімату, якія ўплываюць на фізіялагічныя працэсы раслін.

«Расліны ратуюць нас ад хвароб, спрыяюць моцнаму сну, прыносяць свежыя сілы... Няма ў нас лепшых сяброў, чым расліны».

К. ПАУСТОЎСКИ.

На гарадскіх рынках увосень можна ўбачыць аранжавыя, памерам крыху большыя за рабіну, ягады на калючых галінках. Той-сёй з пакупнікоў, недаверліва зірнуўшы на «заморскі фрукт», нават не пытаецца, што гэта. Іншыя ж гатовы заплаціць любую цану за некалькі кілаграмаў кіславата-салодкіх духмяных ягад. Гэта — абляпіха. Кажучы, што яна лечыць ад склерозу, запаленняў, нават ад старасці. Для Беларусі абляпіха расліна рэдкая. Якое ж было маё здзіўленне, калі ў ЦБС я ўбачыла плантацыю невялічкіх кустоўкаў (дарэчы, ужо без калючак), вырашчаных з насення ў цяплячах. Тут, у цяплячах, працуе спецыяльная туманавтворная ўстаноўка. Роля яе прыкладна тая самая, што і шклянкі, якой мы накрываем флянц, калі хочам, каб ён хутчэй прыжыўся. Кожны кусточак расліны жыве два-тры гады, пасля чаго яго перадаюць адпаведным гаспадаркам. Пяць тысяч саджанцаў гэтай выдатнай расліны перададзена ўжо гаспадаркам рэспублікі.

З дапамогай абляпіхі і ароніі чарнаплоднай, — гаворыць кандыдат біялагічных навук старшы навуковы супрацоўнік лабараторыі хіміі раслін Д. Шапіра, — можна лячыць атэрасклероз, сасудзістыя захворванні і іншыя хваробы.

Дзесяць год вывучаючы біялагічна актыўныя рэчывы абляпіхі, ароніі і іншых лекавых раслін, вучоным стварылі новыя накірунак — лячэбнае садоўніцтва. Цяпер у некаторых гаспадарках, напрыклад, у саўгасе «Любань» Вілейскага раёна, у саўгасе «Лельчыцкі», абляпіха расце на плантацыях. Тэхналагічнай культурай стала і аронія (рабіна) чарнаплодная, з якой на Барысаўскім хіміка-фармацэўтычным заводзе робяць таблеткі для лячэння гіпертаніі і іншых сасудзістых захворванняў.

У лабараторыі вядуцца работы па вывучэнні лекавых уласцівасцей іргі, жымаласці, барбарысу. Асобная тэма — вывучэнне пыліцы меданосных кветак. Устаноўлена, што састаў пыліцы залежаць яе лекавыя асаблівасці. Таму вучоным вырашылі атрымліваць пыліцу з пэўнымі, зададзенымі асаблівасцямі і якасцямі. Пчол падкармлівалі экстрактамі абляпіхі, ароніі чарнаплоднай, іншых лекавых раслін. У выніку атрыманы мед накіраванага дзеяння, які спрыяе ўмацаванню капіляраў або паніжэнню ціска, ці дапамагае лячыць сэрца... Выпрабаванні праводзіліся сумесна з лабараторыяй пчалярства Інстытута бульбаводства і гародніны на пасецы саўгаса «Любань».

«У чалавека дастаткова аб'ектыўных прычын, каб імкнуцца да захавання дзікай прыроды. Але ў канчатковым выніку прыроду можна зберагчы толькі любоў чалавека».

Ж. ДОРСТ.

Ля ўваходу ў Батанічны сад пастаянна экспануецца фота-выстаўка: «Прырода Беларусі і яе ахова». На здымках можна ўбачыць куточки запаведных месцаў — парні, азёры, дубровы, якім нададзены статус помнікаў прыроды. Выстаўку гэтую наладжвае лабараторыя эналогіі і аховы прыроды (загадчык — доктар біялагічных навук А. Бойна, удзельнік за цыкл работ па ахове прыроды Дзяржаўнай прэміі БССР).

Наша размова з ім пачалася

з Салігорскай праблемы. Вядома, наколькі важная для народнай гаспадаркі соль салігорскіх нетраў, гэтай кладаюні карысных выкапняў. Аднак солездабыча прывяла да таго, што вакол Салігорска ўтварыліся засаленыя землі, засольваюцца грунтовыя воды, вакол шахтаў утварыліся адстойнікі з адпрацаванай сыравінай, якія таксама займаюць значныя плошчы, шмат зямлі загрузваецца шлак. Ні трава, ні дрэвы на гэтых плошчах не растуць. Я ператварыць гэтыя пустэчы ў зялёныя участкі?

Падбор і выпрабаванне асартыменту солеустойлівых раслін для рэкультывацыі адпрацаваных шлакавых сховішчаў на прыкладзе «Беларуськалія» — адна з тэм лабараторыі. І яшчэ адна праблема. У наш тэхнічны век, пад уплывам дзейнасці чалавека флора Беларусі рэзка і хутка мяняецца. Падлічана, што за восемдзесят год знікла каля сямідзесяці відаў раслін. Таму адзін з галоўных напрамкаў работы лабараторыі — распрацоўка навуковых асноў прыродаахоўных мерапрыемстваў.

У Батанічным садзе мне паказалі новы ўчастак, дзе прадстаўлены рэдкія і знікаючыя расліны. Уявіце сабе, што сям'я род іх... Цыбуля мядзведжая, фіялка высокая, малачай, купал ніца, ірыс, валжанка, пралеска (п'ячоначніца), што знаёма нам з дзяцінства, што здавалася вечным, як сама прырода! Усяго каля пяцідзесяці трох рэдкіх відаў. І трыццаць сем з іх занесены ў «Чырвоную кнігу» Беларусі — гэта значыць, знаходзяцца пад абаронай дзяржавы. І гэта яшчэ не ўсё. У рэспубліцы ў цэлым пад пагрозай знікнення знаходзяцца сто трыццаць відаў раслін, восемдзесят пяць з іх таксама занесены ў «Чырвоную кнігу». Большасць гэтых відаў прыпадаюць на Беларускае пушчу, Бярэзінскі і Прыпяцкі запаведнікі. Ахова запаведных тэрыторый — адзін з вялікіх клопатаў вучоных ЦБС. На жаль, пакуль што толькі Бярэзінскі і Прыпяцкі запаведнікі і чатыры гідразаказнікі ўваходзяць у сферу дзеяння вучоных «Батанікі». Робяцца захады далучыць да іх Налібоцкую пушчу. На нашу думку, у гэту сферу павінна трапіць і Белавежа...

«Батанічныя сады — нацыянальнае багацце», — так сказаў намеснік дырэктара ЦБС, кандыдат біялагічных навук А. Федарук. На Беларусі, пачынаючы з XVII стагоддзя, павяліліся прысвабодныя парні, якія закладаліся па ўсіх правілах садоўніцтва. У стварэнні гэтых парнаў прымалі ўдзел еўрапейскія архітэктары. У другой палове XIX стагоддзя ім на дапамогу прыйшлі батанікі. Такія парні, як Вялікія Лётцы на Віцебшчыне, Чырвоны Берэг у Жлобіне, Парчэца ў Пінску, Шклоўскі, у свой час былі ўзорамі паркавай культуры. У некаторых з іх да гэтага часу жывуць такія рэліктавыя расліны, як цюльпаннае дрэва, балотны кіпарыс, які з'яўляецца прадстаўніком флоры трацічнага перыяду, у парку Дарашэвіча ў Петрыкаўскім раёне захавалася сасна Веймутова, якой ужо больш за сто семдзесят гадоў, у тым жа парку расце дуб чырвоны, таполя чорная італьянская, лістоўніца. Вучоным вырашылі (між іншым, на грамадскіх пачатках) вывучыць сённяшні стан гэтых паркаў, вызначыць іх каштоўнасць з тым, каб даказаць, што іх неабходна ўзяць пад ахову дзяржавы. Ужо, напрыклад, складваюцца схемы першапачатковай планіроўкі гэтых паркаў — чарцяжы некаторых з іх паказаў мне Анатоль Тарасавіч. Думаецца, што гэтая работа не застаецца толькі на паперы, што Камітэт па ахове прыроды пры Саўеце Міністраў БССР падтрымае пачынанні вучоных.

Расказаць пра ўсе лабараторыі ў адным артыкуле немагчыма. Можна асобна расказаць пра вялікую селекцыйную работу: селекцыянеры ЦБС падарылі аматарам дэкаратыўных раслін мноства цудоўных гатунаў бэзу, гібрыды цюльпанаў «Белая Русь», і «Вясельны», астру Нарачанскую і іншыя.

Душой селекцыйнай работы быў акадэмік М. В. Смольскі, вучні якога працягваюць яго высакародную справу. Праплён іх сённяшняй дзейнасці сведчаць шэсць залатых, чатыры сярэбраныя і тры бронзавыя медалі, атрыманыя ЦБС на міжнародных выстаўках, трыццаць сем медалёў і дыпламаў ВДНГ СССР. Вось і летася на міжнароднай выстаўцы кветак у Чэхаславакіі ЦБС атрымаў дыплом за лепшую экспазіцыю кветак.

«Есць пафас барацьбы і пафас упартай таленавітай працы, ёсць рамантыка Перакопу і рамантыка селекцыі, і тое і другое раўназначна», — гаворыў К. Паўстоўскі. Лепей не сказаць.

Р. БАКУНОВІЧ.

Рыгор СЕМАШКЕВІЧ

У росквіце творчых сіл, на 37 годзе жыцця, пайшоў ад нас таленавіты паэт і празаік, вучоны-літаратуразнавец і педагог Рыгор Міхайлавіч Семашкевіч.

Рыгор Семашкевіч нарадзіўся 12 верасня 1945 года ў вёсцы Дамашы Маладзечанскага раёна Мінскай вобласці ў сялянскай сям'і. У 1961 годзе выйшаўшы Лебедзёўскую сярэдняю школу, паступіў на філалагічны факультэт БДУ імя У. І. Леніна. Пасля заканчэння ўніверсітэта працаваў дырэктарам Малеіноўскай васьмігадовай школы Сморгонскага раёна Гродзенскай вобласці. Затым з'яўляўся ў аспірантуры пры БДУ імя У. І. Леніна на кафедры беларускай літаратуры. Аба-

раніў дысертацыю, атрымаўшы ступень кандыдата філалагічных навук.

З 1970 года і да апошняга часу працаваў выкладчыкам універсітэта.

З першымі вершамі Рыгор Семашкевіч выступіў у друку на пачатку 60-х гадоў. Друкаваўся ў часопісах «Полымя», «Маладосць», у альманаху «Дзень паэзіі» і інш. выданнях. У 1968 годзе выйшаў першы зборнік Рыгора Семашкевіча «Леснічоўка», які атрымаў высокую ацэнку крытыкі і быў цёпла сустрэты чытачамі. Кніга засведчыла, што ў літаратуру прыйшоў таленавіты, самабытны паэт са сваёй тэмай і сваім бачаннем свету.

У 1973 годзе выйшаў другі пазытны зборнік Рыгора Семашкевіча «Субота». Праз год маскоўскае выдавецтва «Молодая гвардыя» выдала кнігу паэта «Бацька ў калаўроце» ў перакладзе на рускую мову.

Рыгор Семашкевіч — аўтар літаратуразнаўчых прац «Браніслаў Эпімах-Шыпіла» (1968), «Беларускі літаратурна-грамадскі рух у Пецярбурзе» (1971) і апавесці «Бацька ў калаўроце» (1976).

Рыгор Міхайлавіч быў сціплым, чуйным і шчырым чалавекам, сур'ёзным, удумлівым педагогам.

Светлы вобраз Рыгора Міхайлавіча Семашкевіча назаўсёды застаецца ў нашых сэрцах.

САЮЗ ПІСЬМЕННИКАў БССР.

Саюз пісьменнікаў БССР з глыбокім жалем паведамляе, што на 37 годзе жыцця заўчасна памёр пісьменнік, кандыдат філалагічных навук Рыгор СЕМАШКЕВІЧ, і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

СЛУХАЛІ БРАСТАЎЧАНЕ

Гэты фартэп'яны дуэт нарадзіўся нядаўна. Канцэртмайстры Беларускай дзяржаўнай філармоніі, піяністы Ніна Цёмкіна і Валерый Баравікоў год назад распачалі падрыхтоўку свайго сумеснага канцэрта. Першыя два канцэрты былі дадзены ў Мінску, трэці адбыўся на выездзе: яго слухачамі сталі жыхары Брэста.

У Брэсце такі канцэрт адбыўся ўпершыню, і брестаўчане з захапленнем слухалі ў выкананні фартэп'янага дуэта та-

кія творы, як «Пасакалія» Гендэля, «Фантазія» Рахманінава, «Канцэртна» Д. Шастаковіча. На «біс» выконвалася сюіта ў трох частках Міа, а таксама апрацаваныя для двух фартэп'яна В. Баравіковым тры фрагменты з оперы «Поргі і Бес» Гершвіна і «Рэгтайм» Скота Джопліна.

Л. БАТЫРАВА,

педагог музычнага вычлішча, рэктар Брэсцкага гарадскога народнага ўніверсітэта культуры.

КІНАПРЭМ'ЕРА Ў МАСКВЕ

У маскоўскім кінатэатры «Фітіль» з поспехам прайшла прэм'ера каляровага мастацкага фільма «Амністыя», створанага на студыі «Беларусьфільм» творчай групай рэжысёра-пастаўшчыка В. Панамарова па матывах аднайменнай п'есы М. Матукоўскага.

Сучасная сатырычная кінакамеда, якая выкрывае хці-

васць, прыстасавальніцтва, крывадушша і дэмагогію, выклікае вялікую цікавасць у гледачоў. «Амністыя» дэманструецца таксама ў «Брэсце», «Віцебскі», «Байкале», «Першамайскім», «Праўдзе», «Казаштане», «Новарасійску», «Празе», «Керчы» і іншых сталічных кінатэатрах.

А. КАСЯНКОУ.

СЛОВА ПРА КНИГУ

«Кніга — гэта шчаслівае імгненне адкрыцця свету і сябе ў гэтым свеце як істоты, якая можа адчуць і зразумець незвычайнае, прыгожае. Кніга — гэта магчымасць заўсёды перажыць узрушанасць, радасць далучэння да вялікага, нібы зноў адкрыцця свету, у якім зноў нараджаешся, сталееш, жывеш».

Такім выказваннем лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР паэта Аляксея Пысіна пачынаецца гэты цікавы рукапісны альбом «Слова пра кнігу», які вядзе выкладчык Магілёўскага бібліятэчнага тэхнікума імя А. С. Пушкіна В. Арцём'ева. Гэтае выказванне А. Пысіна запісаў у альбом В. Арцём'ева 15 студзеня 1978 года.

А вось яшчэ адзін запіс, зроблены пісьменнікам Паўлам Кавалёвым 4 красавіка 1979 года: «Хачу, як гэта патрабуе сэрца, сказаць пра кнігу і яе месца ў жыцці людзей. Не ўсе яе выкарыстоўваюць на поўную, як намуць, магутнасць. Часта кніга становіцца хатняй рэччу. Гэта нядабра. Успамінаецца такое: хата без кнігі, што чалавек без розуму. Хачу, каб кніга прыбаўляла кожнаму і розуму і асалоды».

Сцяпан Гаўрусёў выказаў свае адносіны да кнігі вершаванымі радкамі: «Пра кнігу я скажу адно: яна — у шырокім свят акно». А Леанід Прокша зазначае жартам: «Самая цікавая кніга тая, якую прадаюць з-пад прылаўка».

Цэлы вечар чытаў я гэтыя цікавыя выказванні, запісаныя самімі пісьменнікамі ў альбоме магілёўскага аматара кнігі В. Арцём'ева. Хто б з беларускіх

літаратараў ні пабываў у горадзе на Дняпры, усе па просьбе выкладчыка бібліятэчнага тэхнікума паідаюць свае запісы ў гэтай арыгінальнай кнізе. 21 красавіка 1978 года Валяцін Зуб напісаў наступнае: «Лічу, што работнікі бібліятэк самыя мудрыя людзі, бо яны штодзёна маюць справу з кнігамі — гэтым кладзём чалавечай мудрасці». Шчырыя ўсхваляваныя словы напісаў Артур Вольскі: «Кніга — першая, моцная, нязмэнная на ўсё жыццё любоў мая. Колькі сябе памятаю — яшчэ з дашкольнага ўзросту — кніга заўсёды побач, як лепшы сябар. І сам пішу, каб у людзей было як мага больш такіх сяброў».

У рукапісным альбоме В. Арцём'ева свае разважанні пра кнігу выказалі Мікола Чарняўскі, Кастусь Цвірка, Аўрэн Дзеружынскі, Фёдар Янкоўскі, Пятро Шасцерыўскі, Мікола Гродней, Сцяпан Кухараў, Уладзімір Гіламедаў, Іван Шальманаў, Алена Кобец-Філімонава, Васіль Якавенка, Міхаіл Герчык, Анатоль Шаўня, Алякс Шашкоў, Вольга Іпатава, Варлен Бечык, Уладзімір Калеснік, Януб Усіаў, Яўгенія Янішчык, Віктар Карамзаў, Васіль Жуковіч, Уладзімір Мяснішчык, Уладзімір Скарынкін і іншыя пісьменнікі.

Па просьбе Віктара Іванавіча Арцём'ева і я стаў аўтарам гэтага альбому, прысвечанага кнізе:

Кніга — гэта радасць, кніга — гэта сум. Праз жыццё я ў сэрцы кнігу пранясу.

Віктар ШЫМУК.

Тыя з жыхароў беларускай сталіцы, хто вырашыў пагодны нядзельны дзень 6 чэрвеня правесці ў парку культуры і адпачынку імя Чалюскінцаў, сталі сведкамі маляўнічага прадстаўлення — этнаграфічнага свята «Глыбокія крыніцы». Яшчэ з раніцы звярнулі на сябе ўвагу расквечаныя яркімі сцягамі і вымпеламі шырокія паркавыя алеі, рэкламныя шчыты, якія паведамілялі аб маючым адбыцца фестывалі народнага і самадзейнага мастацтва... Радасна было глядзець на маляўнічае шэсце ўдзельнікаў свята, апранутых у яркія каларытныя касцюмы розных рэгіёнаў Беларусі і іншых рэспублік, якія накіроўваліся па цэнтральнай алеі да адкрытай летняй эстрады. Тут і адбылося ўрачыстае адкрыццё перша-

дыцый, яго паданняў і абрадаў... Адзін за другім на сцэну адкрытай эстрады выходзіць харавыя і танцавальныя калектывы: Пухавіцкі ансамбль «Пухавічанка» ў яркіх малінавых касцюмах, Маладзечанскі ансамбль песні і танца «Спадчына», іншыя калектывы. Усеагульнае ажыўленне выклікала выступленне нашых гасцей — фальклорна-этнаграфічнага ансамбля з вёскі Альшэўка Чарнігаўскай вобласці. Іх відовішча заканчвалася вясельнай абрадавай песняй, якую яны выконвалі, сышоўшы са сцэны да глядачоў і, да вялікай радасці дзяцей, дорачы пачастункі ў выглядзе вясельных «шышак» — крута запечаных, падобных на бутоны півоняў булкі-каўрыжкі. Па народных тра-

Святочнае шэсце.

Госці з Літвы.

Артысты-аматары з Чарнігаўшчыны. Фота В. ПАДВЕРБНАГА.

дыцях, той, хто атрымаў каўрыжку, мог лічыць сябе запрошаным на вяселле. Радуючыся поспеху свайго ансамбля, кіраўнік Уладзіслаў Бойка гаворыць: — Гэта ўжо вопытны калектыву — яму 12 гадоў, яго ўдзельнікі — калгаснікі калгаса імя Кірава. Асноўны накірунак, якога мы прытрымліваемся, — гэта захаванне традыцыйнага народнага, так званага «стыхійнага» спявання, характэрнага для ўкраінскага шматгалосся. Але ансамбль з задавальненнем выконвае і рускія, беларускія народныя песні — па іх далёка хадзіць не трэба, мы жывём на граніцы трох рэспублік — Расіі, Украіны і Беларусі. У нас ёсць сяло Плюсы, дзе адзін певеня на тры вёскі спявае — і кожная з іх у розных рэспубліках. Так што наша мэта — паказаць песні і абрады трох братніх народаў у чыстым выглядзе, і мы бярэм іх з першакрыніцы...

Што ж, Уладзіслаў Бойка, як кажуць, ведае, што робіць. Ён спецыяліст з дыпломам кансерваторыі, таксама як і кіраўнік Вільнюскага фальклорнага ансамбля АН Літоўскай ССР Альдона Рагвічэне, які складаецца з навуковых работнікаў акадэміі і членаў іх сем'яў. На пытанне: «Ці не пераацэнілі вы высокі адукацыйны ўзровень удзельнікаў ансамбля ўспрымаць і быць выказнікам «душы» народа, якой з'яўляецца фальклорыстыка і этнаграфія?» Альдона Рагвічэне сур'ёзна адказала: «Наадварот, гэта дае нам магчымасць навукова вырашаць многія праб-

лемы, якія ўзнікаюць у працэсе работы над чыстым народным матэрыялам, беражна аберагаць яго чысціню». Тры канцэртныя пляцоўкі прынялі адначасова калектывы Мінскай вобласці — артыстаў народнага ансамбля танца «Плісянка» Смалевіцкай птушкафабрыкі, інструментальнага ансамбля «Дудары» і фальклорнага калектыву Капыльскага раёна. На полі масавых гульняў — выступленне фальклорных калектываў вёск Зайцы — Чарвеньскага, Маркава — Маладзечанскага раёнаў, Уздзенскага РДК, фальклорнага тэатра Навукова-даследчага інстытута механізацыі сельскай гаспадаркі. На танцавальнай пляцоўцы паказваў ляльчны спектакль Палац культуры будтрэста № 1.

У парк была разгорнута невялікая выстаўка работ беларускіх народных майстроў — вышываных і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. На цэнтральнай алеі, аформленай у выглядзе беларускага «кірмашу», была наладжана кніжная ярмарка, продаж беларускіх саве-

ніраў. Народныя майстры — керамісты, рэзчыкі па дрэве і ткачы — здолелі сваю невялікую выстаўку зрабіць тэматычнай: яна прысвечана юбілею Я. Купалы і Я. Коласа. Сярод экспанатаў выстаўкі — работы вядомых івянецкіх ганчароў М. Звярню і А. Пракаповіча, рэзчыкаў па дрэве А. Пупко, С. Гутноўскага, А. Трубчыка, І. Цілулоўскага, А. Шахновіча, ткачых Н. Шаптыка з Любанскага, С. Вячэрнай з Вілейскага, С. Буйніцкай з Маладзечанскага раёнаў.

Закончыць наш невялікі рэпартаж пра гэтае свята нам хацелася б кароткім інтэрв'ю з гаспадыняй вялікай і неспойнай гаспадаркі — парку культуры і адпачынку імя Чалюскінцаў Т. Дзёмінай:

— Увогуле мы задаволены вынікамі першага этнаграфічнага свята Міншчыны. Спадзяёмся, яго стане традыцыйным. Нам трэба падрабязна прааналізаваць усё, што адбылася тут сёння, каб зрабіць наступныя такія свята яшчэ больш цікавымі...
С. АЛЯКСАНДРАУ.

га ў Мінску этнаграфічнага свята і зводнага канцэрта яго ўдзельнікаў.

Пра пачатак паведамілі характэрныя гукі старадаўняга беларускага музычнага інструмента — рога тура (сурмы), які прагучаў урачыста і прызыўна ў выкананні беларускага майстра-фальклорыста Уладзіміра Пузыні. Дарэчы сказаць, яго ігра і на іншых беларускіх народных інструментах (дудцы, жалейцы, леецы) была высока ацэнена слухачамі. Народных артыстаў з гумарам і жартам, якія выклікалі вясёлы смех глядачоў, прадстаўляў шырока папулярны дзед Мацей (у ім прысутныя пазналі заслужанага артыста БССР М. Шышка), які пазней, пасля канцэрта, разам з прадстаўнічым журы дасць ацэнку выканаўчаму майстэрству народных калектываў Беларусі і гасцей з Расіі, Украіны і Літвы...

Пра мэту правядзення гэтага свята расказала намеснік начальніка Упраўлення культуры Мінгарвыканкома Валыяціна Уладзіміраўна Шчытцова:

— Этнаграфічнае свята «Глыбокія крыніцы» праводзіцца ў рамках Усеагульнага фестывалю масавых святаў і тэатралізаваных прадстаўленняў, прысвечанага 60-годдзю ўтварэння ССР. Сёння ў ім удзельнічаюць народныя калектывы і суседнікі Мінскай вобласці і суседні з імі гарадоў саюзных рэспублік — Смаленска, Чарнігава, Вільнюса. Мэта фестывалю — умацаванне братняй дружбы паміж народамі нашай краіны, захаванне і ўзбагачэнне народных тра-

дыцях, той, хто атрымаў каўрыжку, мог лічыць сябе запрошаным на вяселле.

Радуючыся поспеху свайго ансамбля, кіраўнік Уладзіслаў Бойка гаворыць:

— Гэта ўжо вопытны калектыву — яму 12 гадоў, яго ўдзельнікі — калгаснікі калгаса імя Кірава. Асноўны накірунак, якога мы прытрымліваемся, — гэта захаванне традыцыйнага народнага, так званага «стыхійнага» спявання, характэрнага для ўкраінскага шматгалосся. Але ансамбль з задавальненнем выконвае і рускія, беларускія народныя песні — па іх далёка хадзіць не трэба, мы жывём на граніцы трох рэспублік — Расіі, Украіны і Беларусі. У нас ёсць сяло Плюсы, дзе адзін певеня на тры вёскі спявае — і кожная з іх у розных рэспубліках. Так што наша мэта — паказаць песні і абрады трох братніх народаў у чыстым выглядзе, і мы бярэм іх з першакрыніцы...

Што ж, Уладзіслаў Бойка, як кажуць, ведае, што робіць. Ён спецыяліст з дыпломам кансерваторыі, таксама як і кіраўнік Вільнюскага фальклорнага ансамбля АН Літоўскай ССР Альдона Рагвічэне, які складаецца з навуковых работнікаў акадэміі і членаў іх сем'яў.

На пытанне: «Ці не пераацэнілі вы высокі адукацыйны ўзровень удзельнікаў ансамбля ўспрымаць і быць выказнікам «душы» народа, якой з'яўляецца фальклорыстыка і этнаграфія?» Альдона Рагвічэне сур'ёзна адказала: «Наадварот, гэта дае нам магчымасць навукова вырашаць многія праб-

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 02326 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела вышываных мастацтваў — 33-22-04, аддзела культуры — 33-19-65, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае прызачныя творы аб'ёмам не больш як друкаваны аркуш, артыкулы, нарысы — да 15 старонак, вершаныя творы не больш як 100 радкоў. Матэрыялы прымаюцца на друкаваных на машыне ў двух экзэмплярах. Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

з 21 па 27 чэрвеня 1982 года
21 чэрвеня, 20.15.

«У ЖЫВАПІСЕ, ГРАФІЦЫ, СКУЛЬПТУРЫ».

Беларускія мастакі — да рэспубліканскай выстаўкі, прысвечанай 100-годдзю з дня нараджэння Я. Купалы і Я. Коласа. Рэпартаж з майстэрня графікаў У. і М. Басалыгаў, С. Геруса, скульптара Г. Мурамцава, жывапісца У. Мінейкі.

22 чэрвеня, 19.30.

«КЛІЧУ ВАС НА ПЕРАМОГУ».

Вершы Янкі Купалы ваенных год чытаюць артысты мінскіх тэатраў.

23 чэрвеня, 20.15.

«РОДНАЕ СЛОВА».

«Поплеч з Купалам» — сюжэт, прысвечаны Уладзіславе Луцвічу — жонцы і сяброўцы песняра. Затым адказы на пытанні глядачоў, рэпартаж з VI злёту студэнтаў-філолагаў Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна.

24 чэрвеня, 21.35.

«ПЕСНЯ-82»

Праграма падрыхтавана для паказу па Цэнтральным тэлебачанні. У ёй выступяць вакальна-інструментальны ансамблі «Песняры», «Верасы», спевачкі: В. Вулячы, Я. Еўдакімаў, Л. Барткевіч, Г. Радзько, Ю. Антонаў.

25 чэрвеня, 19.35.

ПАКАЗВАЕ ГРОДНА.

Літаратурна-музычная праграма «На Прынёманскіх прасторах».

Выступленне самадзейнай спявачкі ветурача Т. Тарасевіч з саўгаса «Гнезна» Ваўкавыскага раёна, сустрэча з інжынерам А. Наважылавым — аўтарам апавяданняў і п'есы «Жалезнае вяселле», якая пастаўлена на сцэне тэатра імя Горкага.

26 чэрвеня, 17.55.

«НАШЫ ГОСЦІ».

Знаёмства з калектывам Кіеўскага акадэмічнага Украінскага драматычнага тэатра імя І. Франка.

26 чэрвеня, 22.50.

«СУСТРЭНЕМСЯ

ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ».

Эстрадная музычная праграма з удзелам вядомых узбекскіх спявакоў М. Алімавай, Л. Макеева і інш.

«Кнігарні ПІСЬМЕННІКА»

С. КУЗНЯЦОВА. Варажба Святланы. Лірыка. На рускай мове. М., «Советский писатель», 1982.—50 к.

А. ХЛЕБНІКАУ. Письмы прахожым. Паэзія. На рускай мове. М., «Современник», 1982.—40 к.

А. ЧАПУРНОУ. Выбранае. На рускай мове. М., «Художественная литература», 1982.—2 р. 70 к.

М. ВЯРШЫНІН. Нашто мне жаніціся. Сатыра, гумар. Мн., «Мастацкая літаратура», 1982.—25 к.

М. КАНЯЕУ. Першыя ўрокі. На рускай мове. Мн., «Мастацкая літаратура», 1982.—50 к.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Ефрасіня БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯФЁД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЖОН, Юрый СЕМАНЯКА.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.